

umran

Araştırma ve Kültür Vakfı Yayın Organıdır.

Adriyatik'ten Çin Seddi'ne

Türkiye'nin İflası

Bosna'yı Kaybederken...

Cevad ÖZKAYA ile Ropöraj

**"Bütün İslâmcılara Örnek
Model Oluşturmak İstiyoruz"**

Hasan TURABI

İslâm'da Davet -I

Şemseddin ÖZDEMİR

İslâm ve Kültürel Etkileşim

Ayfer Erdun İPEKOĞLU

**Kapitalizm Karşısında
Müslümanlar ve Japonlar**

Mustafa ÖZEL

**İslâm Dünyası'nda
Siyasi Mezhepler-III**

İsmail TUMAY

Mayıs-Haziran 1993 10.000 TL.

13

KOŞUN!!
HAYVANLAR ÖLÜYÖR...

ARAŞTIRMA VE KÜLTÜR
VAKFI
YAYIN ORGANIDIR

AKV Adına Sahibi
Necati CEYLAN

İŞLETME
Araştırma ve Kültür Vakfı
Bilgi İşlem Merkezi (AKBİM)

AKV Yayın Koordinatörü
Mustafa ERTEKİN

Yazı İşleri Müdürü
Abdullah YILDIZ

İdare Merkezi
Harhor Cad. Ragıp Bey Sok.
No: 2/10. FAKİHİSTANBUL
Tel: 534 88 88

Yazışma Adresi
P.K. 52 FAKİH - İSTANBUL

AKV Merkezi ve Şube Adresleri

Merkez: Akbiyık Cad.
Sultanahmed Camii Yanı
Eski Sıbyan Mektebi
Tel: 517 44 44

Ankara: Kükükesat Cad.
(Akay Yokuşu)
No: 15/19 Lale Apt.
Tel: (4) 418 68 60
Bakanlıklar/ANKARA

İzmit: Tepecik Mah.
Ferdun Özbay Cad.
No: 15/3 İZMİT Tel: (21) 22 47 17

Adana: Bakımyurdu Cad.
No: 86 ADANA

Bayrampaşa (İrhalat):
Murat Mah. Sinema Sok.
No: 21/2 Bayrampaşa-İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI
Yıllık: 50.000.- TL
Öğrenci: 30.000.- TL

POSTA ÇEKİ NO:
Abdülvahap Yaman/658136

Dizgi-İçdüzen: Nüans Ltd. Şti.
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.
İki ayda bir yayınlanır.

UMRAN'dan

Sevgili Okuyucu,

Umran'ın Mayıs-Haziran sayısı ile yine karşınızdayız.

Sizlere daha derli-toplu ve kaliteli bir "Umran" sunma çabası içerisindeyiz. İnşallah her sayıda biraz daha mesafe katetmiş olacağız.

Geçen sayımızda L'Express'den çevirerek yayınladığımız "Etnik Fundementalizm" konulu röportaj, Batı'da ve özellikle de Almanya'da gelişen "ırkçı" akımlara dikkat çekiyor ve bu gelişmenin sosyolojik bir tahlilini yapıyordu. Geçtiğimiz ay, Almanya'da Türk işçilerine karşı yapılan ırkçı neo-nazist saldırılar, Sombart'ın iyimser yaklaşımlarını bile aşacak boyutta gündeme geldi. Doğrusu, Sombart'ın tesbitleri, olayların arka planını daha iyi anlamamıza katkı sağladı. Bu yüzden sözkonusu yazıyı okumamış olanlara, dikkatle okumalarını öneriyoruz.

Bu sayımızda; "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" Sloganı ile ortaya çıkan Türkiye'nin, kişisiz ve silik dış politikasıyla iddiasının sahibi olmayan bir ülke görünüşü çizerek neler kaybettiğini ele almaya çalıştık. Bu bağlamda "Bosna'nın Kaybediliş Öyküsü"nü, Bosna Dayanışma Grubu Başkanı Sayın Cevat Özkaya'dan dinledik ve sizlere sunduk. Konuyla ilgili çeviri ve alıntılara da yer verdik.

Ayrıca, Arabes dergisinin Turabi ile yaptığı röportaj, Kuzey Afrika ve Sudan'la ilgili önemli bilgiler içerdiğinden yayınlamayı uygun gördük.

Seminer, araştırma, deneme türü diğer yazılarımızı da beğeneceğinizi umuyoruz.

Umran'dan selam ve sevgiler.

Mustafa ERTEKİN

İÇİNDEKİLER

Adriyatik'ten Çid Seddi'ne Türkiye'nin İflası	3
<i>Abdullah YILDIZ</i>	
Bosna'yı Kaybederken	5
<i>-Cevât Özkaya ile Röportaj-</i>	
"BM Askeri Olduğum İçin Utanıyorum"	8
<i>Impact'tan Çev. Şakir ALTINTAŞ</i>	
Bosna Trajedisi ve Denktaş	
<i>Alıntı</i>	9
Sudan	10
H. Turabi : Bütün İslamcılara Örnek Model Oluşturmak İstiyoruz.	11
<i>Arabies'den Çev. Kamil Bilgin ÇİLEÇÖP</i>	
İslam'da Davet -I- (Davetin Gerekliği)	15
<i>Şemseddin ÖZDEMİR</i>	
Emri Bil-Ma'ruf - Nehyi Anıl-Münker	20
<i>Mehmed TEVFİK</i>	
İslam ve Kültürel Etkileşim	22
<i>Ayfer Erdun İPEKOĞLU</i>	
Malcolm X'den Alıntılar	24
Kapitalizm Karşısında Müslümanlar ve Japonlar	26
<i>Mustafa ÖZEL</i>	
Kur'anî Kavramlar -VIII-	33
<i>Mustafa AYDIN</i>	
İslam Dünyasında Siyasi Mezhepler -III-	36
<i>İsmail Tümay</i>	
Kitap Dünyası	44
Para Piyasaları, İslam Ülkeleri ve Kalkınma	46
<i>Alıntı</i>	
Türkiye ve Dünya'dan Kısa Kısa...	47

Adriyatik'ten Çin Seddi'ne TÜRKİYE'NİN İFLASI

"Ne garip tecellidir: Bu memlekette yönetimde iyileşmeden, yenilikten bahsedildiği ve bu yolda daha ilk adım atıldığı zaman, problemler biri birini takip eder ve garip bir talihsizlik her şeyi bozar..."

Hüseyin Kazım, bu sözleri, 1990'ların Türkiye'si için mi söylüyor? Hayır! Şeyh Muhsin-i Fanî (Hüseyin Kazım Kadri), yüzyılımızın başında Osmanlı İmparatorluğu'na kurtarmak için yapılan son yeniliklerin başımıza ne gâleler açtığını anlatırken sarf ediyor bu cümleleri. İmparatorluğun Tasfiyesi isimli eserinde; şöyle sürdürüyor sözlerini:

"Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve ilk meşrutiyetin ilanı böyle problemlere meydan vermişti: Bulgaristan'da, Bosna-Hersek'te ihtilâl çıkmış, Sırbistan ve Karadağ savaşı başlamışlardı. Hükûmet bunlarla meşgulken Rusya da harp ilan etti ve Romanya'yı üzerimize saldı. Islahat yerine memleket parçalandı... İkinci meşrutiyetin de bu talihsizliği ve talihsizlikteki benzeyişi ibret alınacak bir şeydir..." (s. 63)

Şimdi 1993'deyiz. Yine "değişim"den, "yenilik"ten, "islahat"tan söz ediliyor. Hatta "globalleşme", "küreselleşme" veya "transformasyon" gibi yaldızlı laflarla hep aynı şey anlatılmaya çalışılıyor. Herkesin dilinde bir "değişme"dir gidiyor. Liberalistinden, sosyalistine veya müslümanına; iş dünyasından siyaset arenasına, hatta spor camiasına

kadar hep aynı tılsımlı kelime kullanılıyor: **Değişim!** Ortak **"değişim"** vaatlerinden geçilmiyor. Zaten umutsuzluk ve karamsarlığın egemen olduğu, sistemin her alanda ukandığı bir dönemde, yöneticilerin halka **"umut"** pompalamak için bir can simidi gibi sarsıldıkları **"değişim"** vaatleri işleri büsbütün karıştırıyor. Değişim adına trajik-komik görüntüler sergileniyor: Türkiye'nin kördüğüm haline gelen sorunlarının vitrin değişikliğiyle, cinsiyet değişikliğiyle yada şort giyip bıyık kesmekle çözümleneceği imajı veriliyor sanki.

"Değişimin" dillere pelesenk edildiği şu günlerde; ne gariptir ki, Türkiye yönetimi içte ve dışta iyice köşeye sıkışmış bulunuyor. Dışta iyice sesi kısılan ve gerileyen Türkiye, içte de laik kapitalist sistemin iflasını seyrediyor. Hüseyin Kazım'ın 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı toplumu için sözkonusu ettiği talihsizlikler ve kayıplar bugünün Türkiye'si için de geçerli gözüküyor.

Dışta sürekli kaybediyoruz:

Bosna - Hersek : Başından beri "dünya ile beraber hareket etmek" gibi bir ilkesizliğin ve kilosizliğin egemen olduğu Bosna politikası, bugün Bosna'nın tükenme noktasına gelmesinde en önemli etkidir. Bir anlamda; **"müsaade etmeyiz"**, **"yalnız değilsiniz, arkamızda biz varız"** gibi güven verici sözlerle umutlandırılan insanlar, korkunç hem de pek korkunç bir sükût-u hayale

Bosna'yı yitirmek, tümüyle Balkanlar'daki iddialarınızı kaybetmek demektir. Azerbaycan'ı yitirmek ise Kafkasları ve Orta-Asya'yı unutmak anlamına gelir. Yani, "Adriyatik'ten Çin Seddine" edebiyatı, artık bir masaldır!

uğratılmışlardır. Üstelik; Bosna meselesi son üç aydır, göndemden neredeyse kalkmış ve unutulmaya kerkedilmiş gibidir. Bosna artık, TV haberlerinde bir garnitür, basında ise iç sayfalarda bir-kaç saurda geçirtilen bir konudur. İnsanın aklına ister-istemez şu dehset verici soru geliyor: Yoksa Bosna satıldı mı?

Kıbrıs: BM'nin başına Ortodoks-Kıpti Gali'nin geçmesinden sonra yeni bir ivme kazanan Kıbrıs pazarlığı, Türkiye'nin "ver-kurtul" politikası sonucu bugün kaybedilmek üzeredir. Bosna'da ölü toplamaktan veya insaların tok ölmesinden başka hiç bir işe yaramayan BM ve Güvenlik Konseyi, Kıbrıs konusunda aslan kesilmiş ve Türkiye'yi her türlü tavize "evet" dedirtecek noktaya getirmiştir. Denktaş'ın "tek başına" sürdürdüğü direniş nereye kadar sürer bilemiyoruz. Ama kesin olan şu ki; gözden çıkarılan sadece "Maraş" değil. Bu süreç Kıbrıs'ın tümüyle kaybına da yol açabilir.

Azerbaycan : Sovyet Bloku'nun çöküşüyle birlikte Kafkasya ve Orta Asya'da doğan boşluğu doldurma konusunda ciddi hiç bir politika geliştiremeyen Türkiye; soğuk savaş döneminde kalma "Kızılordu Fobisi" ve hiç bir risk üstlenmeyen yaklaşımla bugün bölgede tamamen etkisiz hale gelmiştir. Batı'nın ve ABD'nin Orta-Asya'da "taşeronluğuna" talip olmanın sonu budur. Azerbaycan'da, ABD ve Türkiye destekli Elçibey'in Rus destekli Hüseyinof tarafından tasfiye edilmesi ile Türkiye'nin, değil "Çin Seddi"ni, Sarp sınırından ötesini bile düşünmesi, artık hayâl olmuştur.

Kısaca; Bosna'yı yitirmek, tümüyle Balkanlar'daki iddialarınızı kaybetmek demektir. Azerbaycan'ı yitirmek ise Kafkasları ve Orta-Asya'yı unutmak anlamına gelir. Yani, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" edebiyatı, artık bir ma-

saldır!

Öte yandan; "değişim" edebiyatı ile perdelenmeye çalışılan iç sorunlar adeta "kangren" haline gelmiştir. Laik, bancı, şövenist anlayış, sistemin her alanda tüketişini hazırlamıştır.

Hayatini 10 yıl dahi koruyamayan anayasaları, daha uygulamaya konulmadan değiştirilmesi gündeme gelen kanunları, problemleri çözmek yerine güçlülerin zayıfları ezme mekanizmasına dönüşen adliyesiyle mefluc bir hukuk sistemi.

İşsizliği, hayat pahalılığı, ada-

Müslüman kadrolar; ne zaman ki, iç ve dış sorunları doğru ve gerçekçi bir tahlile tabi tutarak halkın hislerine tercüman olur, mukabil çözümler önerir ve bunları bizzat kendi bünyelerinde uygulayıp topluma "model" sunabilirlerse, işte o zaman toplumun umudu haline gelirler.

letsiz ücret politikası, canavarlaşan enflasyonu, hergün bir yenisi gündeme gelen yolsuzluk dosyaları, vurgunları ve savurganlıkları ile vahşi, kapitalist sömürü ekonomisi.

Balakhaneleri, kumarhaneleri, lağın kanallarına dönüşen resmi-özel TV'leri, çıplaklıktan başka hiç bir özelliği olmayan basını ve bunların ürettiği cinsi sapıkları ile iyice yozlaşan, kokuşan ahlaki yapı.

Hasılı; toplumsal yapımıza uymayan, onun sahip olduğu değerlere taban tabana zıt bir sistem ve halkına yabancı, onun ihtiyaçlarına tekabül edemeyen, inançlarını hor gören bir yönetim. Dahası, dünyada ve Türkiye'de gelişen olayları, bırakın önceden görmeyi doğru tahlil ve teşhis etmekten aciz, bu yüzden de gelişmeleri hep geriden takip eden hantal, köhne bir mekaniz-

ma.

Ayrıca, Cumhuriyetin başından beri ısrarla ve inatla sürdürdüğü "ırkçı-şövenist" anlayışla, yüzyıllar boyu birlikte yaşamış ve kaynaşmış bulunan Türk ve Kürt unsurun arasına fesat tohumları ekilmesine ortam hazırlayan zulüm düzeni.

Bütün bunları umutsuzca seyreden, gelecek ümidini ve güvenini yitiren halk ise; kendisine "yenilik" diye, "değişim" diye sonulan her şeye yine de sıcak bakmadan edemiyor. Ama kısa bir süre sonra yine çözümsüzlük, yine umutsuzluk en karamsarlık çöküyor üstüne... Hatta bu umutsuzluk giderek duyarsızlığa ve tepkisizliğe dönüşüyor. Öyle ki; önceki yıllarda halkın en duyarlı olduğu Kıbrıs konusunda ve ufak bir kitlesel tepki gözükmüyor. Bosna müslümanlarının en fazla desteğe ihtiyaç duydukları bir sırada kimsenin kılı kıpırdanmıyor. Bu konularda en fazla duyarlı olması gereken müslüman kesim de -ne gariptir ki- derin bir sessizliğe gömülmüş bulunuyor.

Maalesef; müslüman kadrolar; ülke sorunları ve halkın konumunu, ihtiyaçlarını doğru tesbit ve tahlilde yetersiz kaldıkları gibi, halkın "umudu" olabilecek bir performansı da gösteremiyorlar. Sisteme alternatif olabilecek "model" yapılar ve kurumlar ortaya koyamıyorlar.

Müslüman kadrolar; ne zaman ki, iç ve dış sorunları doğru ve gerçekçi bir tahlile tabi tutarak halkın hislerine tercüman olur, mukabil çözümler önerir ve bunları bizzat kendi bünyelerinde uygulayıp topluma "model" sunabilirlerse, işte o zaman toplumun umudu haline gelebilirler.

Değilse, herkes gibi, gelişmeleri TV ekranlarından izleyen pasif birer seyirci olurlar.

Abdullah YILDIZ

BOSNA'YI KAYBEDERKEN...

*Son zamanlarda iyice kendi kaderine terk edilen
Bosna'nın dramını Bosna Dayanışma Grubu Başkanı
Sayın Cevad ÖZKAYA ile konuştuk.*

Cevad ÖZKAYA : Gazeteci-editör. Halen Pınar Yayınları editörlüğü ve Mazlum-Der İstanbul Şubesi Başkanlığı görevlerini yürütüyor. Bosna sorununun gündeme gelmesiyle birlikte sivil bir inisiyatif grubu olarak teşekkül eden Bosna Dayanışma Grubu'nun da başkanı. Grup, şimdiye dek, Bosna'ya yardım kampanyaları düzenledi, Taksim mitingini organize etti ve özellikle de meselenin kamuoyunda canlı tutulmasını sağlamak amacıyla broşürler, kaseller ve slaytlar hazırlayarak enformasyon hizmetleri sundu.

UMRAN: Nisan 1992'den beri Bosna-Hersek'te müslüman katliamı sürüyor. Başından beri konuyla yakından ilgilenen bir kişi olarak, "Bosna sorunu"nun nasıl ortaya çıktığını kısaca anlatır mısınız?

C. ÖZKAYA: Bosna-Hersek; Fatih devrinde Osmanlı topraklarına dahil edilen bir bölge. Savaşçı bir millet olan Boşnaklar, bölgenin fetih esnasında Osmanlı'ya yardımcı olmuşlar ve kısa zamanda İslamlaşmışlar. Hatta fetihten önce İslamlaşmaya başladıklarına dair rivayetler de var. Bosna-Hersek, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü bir eyaleti olmuş, yüzyıllar boyu. Osmanlı yönetiminde önemli görevler üstlenmiş Boşnaklar. Hatta bir çok Boşnak sadrazam görürsünüz tarihte. Bu böyle sürmüş gitmiş.

Meşhur 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya yenilmesinden sonra İngiltere, Avusturya ve Almanya'nın müdahalesi ile Berlin Antlaşması imzalanıyor. Antlaşmayı sağlayan İngilizlere Kıbrıs'ta üs elde ederken Avusturya da Bosna-Hersek'in yönetimini üstleniyor. Ama resmen Osmanlı toprağı sayılıyor. 1908'de ise, II. Meşrutiyet'in kargaşa ortamından yararlanarak ilhak ediliyor. Yani 1878'den beri süren fîli durum resmîleşiyor. Birinci Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmp. parçalanınca, Bosna-Hersek dahil olmak üzere bölgede Yugoslavya devleti doğuyor. Malum, Tito'nun ölümünden sonra dengeler sarsılıyor ve 1992

başlarından Yugoslavya mozayikide dağılıyor.

Şimdi, Yugoslavya'nın dağılmasında ne gibi faktörlerin etkisi var, o ayrı bir konu. Ama, Yugoslavya'dan ayrılan Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının tanınması, buna karşılık Bosna-Hersek konusunda geç kalınması, tirajedinin başlangıç noktasını oluşturur. Almanya'nın etkisiyle Katolik Cumhuriyetleri (Slovenya ve Hırvatistan'ı) hemen tanıyan Avrupa ülkelerinin Bosna-Hersek'i tanımakta geç kalmaları; Sırp katliamına seyirci kalacaklarının da ilk sinyali oldu. Sırpların sözkonusu cumhuriyetlere saldırılarını anında durduran Avrupa, Bosna-Hersek konusunda hala ciddi bir adım atabilmiş değil. Tabii, bu da Sırpları alabildiğine cesaretlendiriyor.

UMRAN: Bosna sorununa "Haç-Hilal kavgası" bağlamında yaklaşırsak, Bosna, "Hilal" in "Haç"la temas eden uç noktası, yani İslâm dünyasının Hristiyan Avrupa'ya doğru uzanan "süngü"sü gibi gözüküyor. Bu yönüyle Endülü'sü haurluyor. Acaba Bosna'nın dramı, İslâm'ın Avrupa'daki "İleri karakolu" olmasından mı kaynaklanıyor? Bir başka ifade ile Avrupa'daki "Son Osmanlı" olmalarından mı kaynaklanıyor?

C. ÖZKAYA: Evet, meseleyi "Haç-Hilal" kavgası olarak ele almak zorundayız. Her ne kadar, bazı çevreler, meseleyi bir "din kavgası" olarak ele almaktan ısrarla kaçınıyorlarsa da, sonunda

bunun bir "Haç-Hilal" savaşı olduğu gerçeğini teslim etmişlerdir. Elbette, olayın ekonomik, siyasal, etnik boyutları da vardır. Ama en baskın faktör, din faktörüdür. Sırp, Müslümanlara karşı, Hristiyan Avrupa adına savaştıklarını söylüyorlar. Sırp katillerin lideri Miloseviç, "niçin yüzünüz gülmüyor?" sorusuna şu karşılığı veriyor:

"Bu topraklardaki son müslüman da öldüğü an güleceğim!"

Çok anlamlı bir söz bu. Siz kabul etmeseniz de Sırp olaya böyle bakıyor. Avrupa da Bosna'yı ister-istemez Osmanlı ile irtibatlandırıyor. Aslında Türkiye de meseleyi zımnen böyle ortaya koyuyor. Şimdi "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" dediğiniz zaman; "Adriyatik" neresidir? Adriyatik, Bosna-Hersek'tir, Kosova'dır, Arnavutluk'tur. Yani Osmanlı-İslam kültür havzasının batı ucudur.

Nihai tahlilde Bosna'da saldırıya uğrayan "Müslüman kimliği"dir. Saldıranlar da "Ortodoks kimliği" ile saldırıyorlar. Savaş uzadıkça kimlikler giderek belirgin hale geliyor. Ben, savaş sonunda müslümanlara çok az bir toprak da verilse, "müslüman" kimliğinin çok net biçimde ortaya çıkacağı ve gelişeceği kanaatindeyim.

UMRAN: Bosna-Hersek sorunu, devletlerin politik çizgilerini ve çıkarlarını ortaya koyan bir "turnusol kağıdı" oldu adeta. Kadim "Ortodoks-Slav ittifakı" üyeleri (Sırbistan, Yunanistan, Rusya vs.), açıkça Sırp çetnikleri desteklerken; Avrupa, ABD ve bir Haçlı konuluğu olan BM -ki başkanlığı Kipti-Ortodoks Gali yapıyor—göstermelik barış çabalarında alabildiğine vurdumduymaz ve etkisiz kalarak "örtülü destek"te bulundular. Savundukları insanî değerlerde taban tabana zıt bir politika izlediler.

Efendim, nedir Batılı devletlerin Bosna politikası? Ne yapmak istiyorlar? Veya ciddi birşeyler yapmak istiyorlar mı? Örneğin 7-8 aydır görüşmelerin esarını

oluşturan ünlü Vance-Owen planını bir anda fesholuyor, Bosna'ya uygulayan ambargo kalksın deniyor, kalkmıyor. Ne oluyor? Havanda su mu dövüyor Batı?

C.ÖZKAYA: Batı'nın Bosna olayına ne ölçüde ciddi yaklaştığı son gelişmelerle daha iyi anlaşıldı. Şimdiye dek gündemde olan Vance-Owen planı, bir BM planıdır; yani Batı ülkelerinin üzerinde ittifak ettiği bir çözümdür. Ama şimdi, Sırp-Hırvat ittifakı sonucu bu plan bir anda yok oluyor; Batı'dan ve BM'den ses çıkmıyor, ciddi bir tepki gelmiyor.

Batı'nın ve ABD'nin, kendi stratejik çıkarlarına bir zarar gelmediği sürece, Bosna katliamını

Sırp, Müslümanlara karşı,

Hristiyan Avrupa adına sa-

vaştıklarını söylüyorlar. Sırp

katillerin lideri Miloseviç, "ni-

çin yüzünüz gülmüyor?" soru-

suna şu karşılığı veriyor:

"Bu topraklardaki son müs-

lüman da öldüğü an güle-

ceğim!"

Çok anlamlı bir söz bu. Siz ka-

bul etmeseniz de Sırp olaya

böyle bakıyor.

salat insanî amaçlarla durdurabileceğini sanmıyorum. BM'nin yaptığı, sadece müslümanların tok ölmesini sağlamaktır.

Esasen; işin başından beri ABD, bölgeyi, Avrupa'nın "arka bahçesi" olarak değerlendirdi. Avrupa devletleri ise, Almanya'nın etkisiyle, öncelikle Slovenya ve Hırvatistan'ı, yani Katolik dünyayı kurtardı. Geriye Osmanlı kültür havzası ile Ortodokslar kaldı. Zaten Yugoslavya'nın parçalanması ile birlikte herkes eski tarihsel merkezlerine dönmüştür. Slovenya ve Hırvatistan tarih bo-

yu Habsburglar'ca yönetilmiştir; dolayısıyla onlar Almanya'ya yöneldiler. Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova Makedonya ise Osmanlı'ya aittir; onlar da yönlerini İstanbul'a çevirmişlerdir. Ortodoksların doğal çekim merkezi ise Rusya'dır. Aslında aynı kavga Kafkasya'da da sürmektedir.

Ambargoya gelince: Batı'nın ambargo gerekçesi "daha fazla kan dökülmesini önlemek"tir. Bu çok gülünç bir gerekçe. Bosna'da savaş yok, tek taraflı katliam var. Sırp'ların bu ambargoyu şu veya bu biçimde deldiğini herkes biliyor. Olan müslümanlara oluyor. Yani ambargo, taşları bağlayıp köpekleri serbest bırakmak gibi bir şey oldu.

UMRAN: Bu gelişmeler karşısında İslam dünyasından da ciddi bir tepki gelmedi. İki kez İslam Konferansı toplandı; dişe dokunur hiç bir karar çıkmadı. Nasıl değerlendiriyorsunuz, İslam ülkelerinin, daha doğrusu "halkı müslüman" ülkelerin tepkisini?

C.ÖZKAYA: Önce şunu söyleyeyim: İslam dünyası, Körfez savaşından sonra dünya siyasetindeki ağırlığını en az 20-30 yıl süreyle yitirmiştir. Örneğin Arap Birliği, iyi -kötü bir siyasî güçtü. Ama şimdi aralarındaki sorunları Birlik içinde halletmeleri imkansızlaşmıştır. Körfez savaşı ile ortaya çıkan manzara şudur: Saddam tehlikesi karşısında Arap ülkeleri "iktidarsızlıklarını" beyan edip ABD'ye müracat etmek suretiyle onun Körfez'e yerleşmesini sağlamışlardır. Bugün

Amerikan ordusu hala Körfez'dedir ve bölgenin en büyük askeri gücüdür.

Şimdi, durum böyle olunca Arap ülkelerinin ABD'den izinsiz bir irade ortaya koymaları mümkün değildir? BM de ABD harekete geçmeden karar uygulayamıyor. İslam ülkelerinin ise bağımsız karar alıp uygulamaları hiç mi hiç mümkün değil. Esasen, İslam dünyasında bir otorite boşluğu var. ABD gibi bir patronu yok.

Tahii, bu arada bütün müslüman halkların ve kısmen de olsa

bazı İslamî yönetimlerin (Malezya-İran vs.) Bosna'ya yardımda bulunduğunu belirtelim. Ancak bu yardımlar genellikle insani yardım düzeyinde kalıyor.

UMRAN: Bosna sorunu, tabiatıyla önce bizi, yani Türkiye'yi ilgilendiriyor. Zira Bosna, 100 yıl öncesine kadar Osmanlı'nın bir parçası idi. Osmanlı'dan hala korumaya da devam ediyor. (Geçenlerde müslümanların, bazı bölümleri yıkılan Gazi Hüseyin Bey Medresesi'ni zorlu savaş şartlarına rağmen restore etmeye başladıklarını öğrendik.)

Olaya Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkarları açısından baktığımızda da Bosna, hayati bir öneme sahiptir. Yöneticiler "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne diyorlar; ama Bosna'yı neredeyse kaybettik. O zaman tüm Balkanlardaki iddialarınız kaybolmaz mı?

Kısaca Türkiye Bosna için üzerine düşeni yaptı mı?

C.ÖZKAYA: İşin aslına bakarsanız, Türkiye "büyük devlet" olmanın nimetine talip, ama riskine talip değil. Hem "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" diyeceksiniz, hem de "dünya ile beraber hareket etmek'ten bahsedip iradesizliği, uydu olmayı ve olayların gerisinde kalmayı tercih edeceksiniz. Bu olur şey değil.

İşin garip tarafı Türkiye, "Ortodoks İttifakı"nın en zayıf olduğu bir anda Bosna'yı kaybetti. Kafkasya'yı da... Tepedeki zevatta, anlaşılmaz bir "Rus fobisi", "Kızılordu fobisi" var. Ayrıca Türkiye, meseleyi bir "Haç-Hilal kavgası" olarak ortaya koymaktan bile kaçınmıştır, hatta korkmuştur.

Şimdi, "Türkiye savaş açsın" demiyoruz. Peki Türkiye ne yapabilir? Türkiye Boşnakların direnişini güçlendirebilir, onları ayakta tutabilir. Boşnakların şöyle bir dezavantajı vardı, başlangıçta: Eski Yugoslavya federal ordusunda Boşnaklar etkin değildi. Yüksek rütbeli subayları hemen hemen hiç yoktu. Türkiye, Boşnakların askerî eğitimini sağlayabilir; ama burada, ama ora-

da. Boşnaklar siyaseten de hep başkaları tarafından yönetilmiş. Yönetim tecrübesi zayıf. Türkiye Boşnaklara siyasi tecrübe yardımı yapabilir.

Ama maalesef, Türk dış siyaseti, Bosna konusunda hazırlıksız yakalanmıştır. Bosna hakkında hiç bir enformatik bilgiye sahip değildi, ki bir şeyler yapabilsin. Hâla da Bosna konusunda ciddi malumatlara ve politikalara sahip olduğu kanaatinde değilim.

UMRAN: Türkiye son aylarda iyiden iyiye iç politika sorunlarıyla meşgul olmaya başladı. Dış

ister istemez aklınıza geliyor. İşin içinde iğrenç bir pazarlık da var gibi gözüküyor. Çok ilginçtir yakın zamanlara kadar güneydoğu olaylarına ciddi tepkiler gösteren Batı ülkelerinden şimdi Türkiye'ye yönelik hiç bir eleştiri gelmiyor. Gelişmeler böyle bir talihsiz pazarlığı düşünmeye zorluyor bizi.

İslamî kesimdeki ilgi azlığı bir ölçüde doğru. Ama, Türkiye'de Bosna konusunda duyarlılığı olanlar da sadece müslümanlar. Yalnız şu söylenebilir: Müslümanlar, kitlesel bir takım eylemlerle konuyu gündemde tutmaya devam etmelidir.

UMRAN: Son günlerde Bosna sorunu iyice dramatikleşti: Hırvatlar da müslümanlara ihanet ettiler. Sırp-Hırvat ittifakı karşısında müslümanlar tamamen yalnız kaldılar. Sizce bu işin sonu ne olabilir?

C.ÖZKAYA: Önce şunu söyleyeyim: Boşnaklar, silahlı, tecrübesiz ve desteksiz olmalarına rağmen umulmadık bir direniş gösterdiler ve bir destan yazdılar. Boşnaklar ilk defa katlediliyor değiller. Avusturya yönetiminde de, II. Dünya Savaşı'nda da binlerce müslüman katledildi. Sırpların "Büyük Sırbistan" hayalleri, bölgeyi daha da karıştıracaktır. Ben Balkanlar'da savaşın bitmeyeceği kanaatindeyim. Bir Kosova sorunu, Makedonya sorunu vb. anlaşmazlıklar Arnavutluk'la Sırbistan'ı, Yunanistan'ı, Sırbistan'la Bulgaristan'ı hasılı Balkan ülkelerini her an savaşa sürükleyebilecek hadiselerdir.

Bosnalılar, bu olaylarda büyük kayıplar verdiler, belki daha da kaybedecekler. Ama, Bosna'nın geleceğinde İslamî kimlik ağır basacaktır. Ayrıca, daha kararlı, daha tecrübeli ve daha savaşçı bir Bosnalı var karşımızda.

Kısaca: Bosna ikinci Endülüslü olmayacak.

UMRAN: İnşallah.

Ambargoya gelince: Batı'nın ambargo gerekçesi "daha fazla kan dökülmesini önlemek"tir.

Bu çok gülünç bir gerekçe.

Bosna'da savaş yok, tek taraflı katliam var. Sırpların bu ambargoyu şu veya bu biçimde deldiğini herkes biliyor. Olan müslümanlara oluyor. Yani ambargo, taşları bağlayıp köpekleri serbest bırakmak gibi bir şey oldu.

politika sorunları önemli ölçüde unutuldu. Özalp'ın vefatı, ardından Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ve nihayet "ilk kadın başbakan" Tansu Çiller olayı, medya aracılığı ile aylardır meşgul ediyor kamuoyunu. Bosna konusu ise bir kaç satırda geçiştiriliyor. İslamî örgüt ve cemaatlerde de giderek bir ilgi azalması gözleniyor.

Ne oluyor? Yoksa Bosna gözden çıkarıldı mı?

C.ÖZKAYA: Türkiye Bosna'yı gözden çıkardı mı? Hatta Türkiye Bosna'yı birşeylere karşılık sattı mı? Evet böyle bir soru

BM ASKERİ OLDUĞUM İÇİN UTANIYORUM!

—Saraybosna'da Mısır'lı bir asker—

Ramazan ayının son günlerinde Impact muhabiri İfran Mirza, Birleşmiş Milletler Koruma Gücü'ne bağlı Mısır'lı subaylardan birisiyle röportaj yaptı. Subay, isminin gizli tutulması şartıyla konuşmayı kabul etti.

—Ne kadar zamandır buradasınız?

—Üç aydır buradayım. Korkunç bir yer! Her gün Bosna'lı müslüman kardeşlerimin öldürüldüğünü gözlerimle görüyorum. Şehir devamlı bombalanıyor ve masum siviller hunharca katlediliyor.

—Sırp'ların size de ateş açmalarından korkuyor musunuz?

—Ben korkmuyorum. Fakat Sırp'lar için Barış Gücü askerleri ve insanî yardım görevlileri de birer hedef. Bir kaç gün önce yigirmi bir kardeşim açılan ateş sonucu şehit düştü.

—Buraya niçin geldiniz?

—Saraybosna'da faydalı bir şeyler yapabilirim umidiyle, gönüllü geldim. Buradaki insanlara yardım edebileceğimi düşündüm. Fakat şu an elim, kolum bağlı. Kardeşlerim için bir şey yapamıyorum. Burada, yaklaşık bir yıldır, müslümanlar tecavüze uğruyor, malları her gün yağmalanıyor, korkunç bir katliamla hayatlarını kaybediyorlar.

—Müslümanlara yapılanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

—Tecavüze uğramış müslüman kızlarla, müslüman oldukları için işkence görmüş erkek ve çocuklarla karıştım. Bu, dine karşı yapılan bir savaş. Müslümanlara yapılan zulümlerden, üzülmek bir yana, iğrendim. Korkunç şeyler!

—Üç aydır buradasınız. Duygularınız nedir?

—Kardeşlerimin kasaplık koyunlar gibi boğazlandığı, katledildiği bir şehirdeyim. Kız kardeşlerimin ırzına geçiliyor, erkek kardeşlerim işkence görüyor ve öldürülüyor. Ben böyle bir şehirde, elimde bütün Bosna ordusundan daha fazla ateş gücüne sahip silahlar olduğum

halde, bu olanları sadece izliyorum.

İyi teçhiz edilmiş bir asker olmakla kalmıyor, aynı zamanda burada "yüksek ahlak nümunesi" olarak bulunuyorum. Öldürenler benim insanlarım. Yapılan haksızlıklar gözlerimin önünde cerayan ediyor. Tecavüzlerin masum kurbanları benim kardeşlerim. Bence sadece "yüksek ahlak nümunesi".

—Ahlaki olarak haklı taraf olmak sizce önemli mi?

—Tabii ki önemli. Fakat böyle bir haklılık, maalesef şu an, bana hiçbir hareket imkânı tanımıyor. Ahlakın çok haklı konumdayım, son derece gelişmiş silahlarla da donatılmış bulunduğum halde hiçbir şey yapamıyorum.

Gözlerimin önünde bir müslüman vurulduğunda BM karargâhının dikenli tellerini aşip ona yardım etmi dahi uzatamıyorum. İnsanlarımıza yapılan zulümleri izlediğimde hiçbir tepki göstermiyorum.

Şu anda bulunduğumuz karargâha 8 km.'den daha yakında bir toplama kampı var. Burada 100 kadar müslüman kız bulunuyor. Çoğunun Sırp'lar tarafından hantile bırakıldığı haber aldık. Kampı bir avuç muhafız koruyor. Bizse burada 400 Mısır'lı askeriz. Bir avuç Sırp çetnisi karşısında

iyi teçhiz edilmiş bir tabur asker! Sayıca az olsak bile Allah bize uğrunda savaşmamızı emrediyor. Bizce melek ordularıyla destekleyeceğimiz vaat ediyor.

—Sırp'larla çarpışmak

istiyor musunuz?

—Allah'ın gücünü yanımda hissetmek ve hala bir şey yapamamak bana acı veriyor. Elimiz kolumuz bağlı duracak idiysek, buraya niçin geldik? Niçin silahlarla donatıldık?

—Bu silahlar sadece BM Koruma Gücü'nü korumak için değil mi?

—Eğer sadece kendimizi korumak için silahlandırılıhsak, kardeşlerim gözümün önünde katledilirken, yalnız kendimi korumaktan, bir müslüman olarak utanç duyarım.

—Mısır'a döndüğünüzde bu günler için neler hissedeceksiniz?

—Bu günlerimden sadece utanç duyacağım. Müslümanların öldürülüşünü seyreden ve hiçbir şey yapmayan müslüman asker olma utanımı.

Çocukluğumdaki ramazanları hatırlanır; tarifi edilemez güzelliklerle doluydu. Bu Ramazan'ı Saraybosna'da geçirdim. Allah affetsin, çok kötü bir Ramazan ayıydı.

Çev: Şakir Altınbaş
Impact 14 Mayıs/10 Haziran 1993

Bosna trajedisi ve Denktas

Can çekişen hasta, üzerine beyaz örtüyü çekiverdi uygar Batı. Hristiyan aleminin en yoğun olduğu Avrupa kıtasını Bosna Hersek trajedisinde temsil eden Lord David Owen "Sırp ve Hırvatların ele geçirdikleri toprakları gözden çıkarmayı kabul ederseniz barış sağlanır" diye Bosnak liderliğine haber gönderdi. Kraliçe Elizabeth'den Lord unvanı alan Gal'li David Owen böylece Hristiyan kıtanın göbeğinde toplumca yaşam mücadelesi içindeki Müslüman devletin üstüne ölü toprağı serpti. Lord Owen'ın Cenevre'deki basın toplantısına paralel aynı akşam Beyaz Saray'da dünya basınına karşı Başkan Bill Clinton'da "Zorbalıkla hudutlar değiştirilemez" politikasından çark ederek Bosnak soykırımını asırlardır süregelen etnik ve dini kökenli çatışmasıyla mazur göstermeye kalkıştı.

UTANÇ SAYFALARI

Bosna Hersek dramı 7 yıl sonra kapanacak 20'nci yüzyıl tarihinin insanlık adına en utanç verici sayfalarını içeriyor. Son 13 aydır özgür ve uygar dünya ülkeleri önünde kum saati gibi eriyen Bosnak halkının tek suçu Türk kökenli ve Müslüman olmak. Owen ile Clinton'ın açıklamalarıyla Batı yüzbinlerce Bosnak'a soykırım uygulayan, ilkokul çağındakinden torun sahibi ninesine kadar 60 bin kadının ırzına geçen, 1,5 milyon insanı ata topraklarını terke zorlayan, hastaneleri, tarihi Osmanlı camilerini bombalarla yerle bir eden Sırp kasaplarını ödüllendirmiş oluyor.

Ağzını açtığı anda susmasını bilmeyen Owen, bu kez sükuneti tercih ettiğinde BM Genel Sekreteri Butros Gal'nin temsilci tayin ettiği ABD eski Dışişleri Bakanı Cyrus Vance "Uluslararası sorunlar silahlı değil müzakereyle çözülür. BM'nin desteğine sahip Vance-Owen planının Bosna'ya barış getireceğine inanıyoruz" diyerek klasik bir yanıt verdi.

İNSANLIĞIN İNKARI

Peki nerede kaldı uygar Batının dilindeki sakız olan insan hakları? Tüm devletlerin egemenlik, toprak bütünlüğünü savunan uluslararası hukuk? Resmen tanınmış hudutların asker gücüyle değiştirilmesinin kabul edilemezliğini kesin dille vurgulayan BM Yasası? Ne olacak Sırp ve Hırvatların işgal ettiği Bosna Hersek Cumhuriyeti topraklarının geri verilmesi yolundaki BM kararları? Ya Lahey Adalet Divanı'nda BM Harp Suçluları Komisyonu'na kadar resmi özel bir düzine kuruluşun "Harb suçlusu" ilan ettiği Bosna Sırpları lideri Karadzic, Bosna Hırvat lideri Boban, Yugoslav Milosevic'in akıbeti?

Bosna dramının bu son yaprağı pek çok ülke gibi Türkiye için de bir ibret vesikası teşkil ediyor. Uluslararası hukuk çiğneniyor gerekçeyle Kaddafi, Noriega, Saddam Hüseyin, General Aidid gibi kişilere yönelik hıncı Libya ve Somali'yi bombalamakta gösteren liderini teslim almak için Panama'ya çıkarma yapan, petrolü elden gidecek kaygısıyla 30 devleti peşine takıp Irak'a giren ABD ve Batı ülkeleriyle ilişkilerin gerçekçi perspektiften incelenmesi artık zorunlu hale geldi.

Denktas'a Kıbrıs'ta Rumlara karşılıksız ödün verme başkısına maruz kalan Ankara'nın ABD, Batı ve BM Genel Sekreteri'ne "Sırp-Hırvat işgalindeki Bosna devletinde meşru savunma hakkı dahi tanınmadığınız Bosnaklara Biliac, Tuzla, Zenica ve Magaj gibi toplanan Konya'yi öldürmeyecek toprak kaldı. Hem de sizin onayınızla. Denktas'ı tehdit edeceğinize gidin Bosna'yı kurtarın ilkin" demesi lazım. Ama bu karar ilirgi göstermek için çıkarlar üstüne kurulmuş uluslararası ilişkilerde sığın görünmenin yeri olmadığı bilincine varmak gerekiyor. Bekleyelim, göreceğiz.

21.6.93 İstanbul
Doğan ULUÇ

İnsanlık öldü!

"Avrupa'nın kalbinde olanlara karşı AT'nin hiç bir şey yapmaması utanç verici. Hiç kimsede vicdan kalmadı ve bizler Sırp saldırganlığının suç ortaklarıyız!"

Bu sözler İngiltere'nin eski Başbakanı Barones Thatcher'a ait.

Srebrenica'da insanlık Hitler'in yaptığından beter hakaretlere uğrarken söyledi bunları..

"Çocukların sakat kaldığı, bazarların resmen boğazlandığı sahneleri Avrupa'nın artık görmeyeceğini düşünmüştüm, yanlışmış" dedi.

Batı Avrupa kamuoylarını sikeledi, galeyana getirdi, hükümetleri üstünde büyük bir baskı oluşturmalarını sağladı.

Fakat yine bir şey değişmedi..

Sırpların doktora bile geçiş izni vermemek suretiyle Srebrenica'daki yaralıları öldürdüklerini dün BM heyeti de saptadı.

Ve Bosna'daki Sırpların lideri Karadzic "Parlamentoya her şeyi anlattım. Onlar savaşı seçtiler" dedi..

Bosna'da Müslümanlara toprak kalmadı. Ama Sırlara bu bile yetmiyor.

Çok doğal.. Çünkü dünyanın kendilerine bir şey yapmayacağından emin bulunuyorlar..

Sırpları çağdaş dünyanın en vahşi insan kasabı haline Batı ülkelerin çifte standardı aşağılık politikaları getirdi.

Thatcher "Bizler Sırp saldırganlığının suç ortaklarıyız" derken doğruyu söyledi.

Ortadoğu'da petrol alanlarına tecavüz olunca aslan kesilen Amerika, Srebrenica'da çocukların oyun alanlarına bomba yağdırılmasını umursuzca seyrediyor.

Sırp mevzilerinin havadan bombalanmasına bile bir türlü karar verilemiyor.

Ankara başını iç sorunlardan biraz kaldırıp haykırmalıdır.

İslam ülkelerinin daha mevcut olduğunu sandığımız umurunu ve merhametini uyandırmak için de ne lazımsa yapılmalıdır.

Srebrenica'daki Müslümanlar sırtlarını bile teslim ettiler. Birleşmiş Milletler bir halka sahip çıkmak için ondan daha ne isteyebilir?

Bir müccavizi cezalandırmak için, çocukları öldürmesinden öte ne yapması beklenebilir?

T. C. Hükümeti, diplomasinin iflas ettiği noktada ne yapılabileceğini ciddi olarak düşünmeye başlamalıdır!

24.6.93 Sabah
Güngör MENCİ

H. TURABİ :

"BÜTÜN İSLAMCILARA ÖRNEK MODEL OLUŞTURMAK İSTİYORUZ"

Aşağıdaki satırlarda "Arabies" dergisinin kendisiyle yaptığı röportajda, Sudan rejiminin beyni sayılan Turabi, Amerikalıları girişecekleri herhangi bir askeri harekate karşı uyarırken, yeni Fransız hükümetiyle ilişkileri sıcaklaştırabileceklerini söylüyor ve Tunus, Cezayir, Kahire ve Tripoli gibi başkentlerde yaşanan gerginliklere yorum getiriyor.

1992 yılının Mayıs ayı sonlarına doğru, seyahatte bulunduğu Kanada'nın Ottawa kenti havaalanında karate şampiyonu Sudanlı bir muhalifin kafasına vurduğu çok şiddetli bir darbe sonunda 61 yaşındaki doktor Hasan Turabi'nin komaya girdiği haberi yayılınca, Hartum'da büyük bir panik yaşanır. Hartum'da görevli bir batılı diplomatın da teyid ettiği gibi, bir hafta boyunca Sudanlı politikacılar ne yapacaklarını bilemezler.

Zira, her ne kadar hiçbir resmi hüviyeti olmasa da, Dr. Turabi 1991'den bu yana "Arap-İslam Halk konferansı"nın genel sekreteri sıfatıyla Sudan İslamcı milli cephe (teorik olarak yok artık), Filistin Hamar; Dr. Ömer Abdurrahman'ın Mısır İslam cemaati; Cezayir'in kurtuluşu için İslamcı cephe; Tunuslu Ganaş'nın Ennahda'sı gibi 12'ye yakın teşkilattan oluşan gerçek bir "İslamcı enternasyonal"ın başında bulunmaktadır.

Turabi aynı zamanda, devletin bütün mekanizmalarına ve ordunun her kademesine sızmış bulunan milli cephe kadroları vasıtasıyla, 30 Haziran 1989'daki İslamcı devlet darbesinden günümüze kadar Sudan'ın gerçek hakimidir de. Ayrıca da, özellikle Körfez ülkelerinden gelen paralarca 80'li yıllarda kurulan ve bugün 100 milyon doların üstünde olduğu sanılan esrarengiz "kara kasa"nın anahtarları da yalnızca onun cebinde durmaktadır. 40 seneyi aşan bir süredir İslam davasının militanlığını yapan Dr. Turabi, önce 1970'den 1977'ye kadar, sonra 1985'de hapis yattığı gibi, 80'li yıllarda Adalet Bakanlığı, ardından da Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulundu, öyle görünüyor ki, etrafındaki adamlarından hiçbirisi "iki numara" olarak kendisini göstermediği için, Dr. Turabi'nin yeri hiç doldurulamayacak. Sudan devlet başkanı General Ömer Hasan el-Beşir, milli cephe üyesi dahi olmadığından, göstermelik bir iktidara sahip. 1989 Haziranından Aralık ayına kadar Turabi'nin sağ kolu olan Ali Osman Muhammed Taha, gözden düşmüş durumda. Sudanlı İslamcı liderin etrafında bugün dört isim ki bunların dördü de milli cephe üyesidir- öne çıkmaktadır: eski yüksek rütbeli subaylardan, geçici milli meclisin "sert" başkanı Muhammed el-Amine Hafife; Genel Kurmay Başkanı Genel Hasan Abdurrahman Ali; devlet bakanı Dr. Gazi Selahaddin; ve son olarak milli cephe milisi, konferans yardımcısı sekreteri ve halk müdafaası güçleri İdeoloğu İbrahim Sennusi.

Ottawa "uyarısı"ndan bir sene sonra Dr. Turabi'nin varisliği pek konuşulmuyor artık. Doktorlarının kötümser teşhislerinin aksine İslamcı lider bizimle geniş bir ufuk turu yaparken oldukça zinde görünüyordu. Amerika ve Fransa ile ilişkiler Mısır ile yaşanan gerginlik, Tunus ve Cezayir ile ilişkilerin koparılması, Libya ve Filistinliler ile zig-zag çizen münasebetler, Güney Sudan'daki isyan, Sudan siyasi sisteminin göstereceği gelişmeler tek tek ele alındı.

Arabies : Amerika Birleşik Devletlerinin bugün Sudan aleyhine açıklanmamış bir siyasi ve iktisadi boykot uyguladığına inanıyormusunuz?

Turabi: Kesinlikle! üstelik Batı Avrupayı da kendi dümen sularına sokmuşlardır. Başlangıç olarak da, Sudan'ı insan haklarını çiğneyen, terör ihraç eden, kıtlık çıkaran bir ülke gibi gösterecek, siyasi açıdan Sudan'a karşı bir karalama kampanyası açmışlardır.

İktisadi ve mali planda ise, Avrupa Ekonomik Topluluğunun tanıdığı avantajlardan Sudan'ı mahrum bıraktırmışlar, Arap Finans Kurumları ise bize sırtlarını dönmüşlerdir. Batı Avrupa ülkeleriyle olan ikili ekonomik ilişkilerimizin en basit düzeye gerilemesini sağlamışlar ve nihayet askeri açıdan ise, Mısır gibi birçok Arap ve Afrika ülkesi, batılılarla tam bir uyum içinde, güney Sudan'daki isyanı silahla besler olmuşlardır.

Arabies : Amerika, Sudan'a karşı bu düşmanlığa gerekçe olarak neyi gösteriyor?

Turabi: Buraya gönderdikleri memurlarından bir çoğu, Sudan'da insan haklarına diğer Arap ve Afrika ülkelerinde olduğundan daha fazla saygı gösterildiğini kabul etmişlerdir. Bize her zaman yönettikleri suçlamalar şunlar olmuştur. Son Körfez savaşı sırasında Irak'a siyasi destek verdiğimiz ve İsrail ile yapılan barış görüşmelerini reddedişimiz. Fakat

Amerikan saldırganlığının altında yatan ve dile getirilmeyen asıl neden, bizim islâm yoluna olan bağlılığımızdır.

Arabies: Amerikalı diplomatlar size Güney-Sudan'a askeri müdahalede bulunma tehdidini savurdular mı?

Turabi: Asla! güneydeki, isyancılar bile bunu istemediler. İlgilenenlere belirtmek isterim ki, Sudan Lübnan ile kafiyelidir ve Somali'den ziyade Vietnam'ı çağırır.

Arabies: Amerika neden Somali'ye asker çıkardı dersiniz?

Turabi: İnsani gayeler için yapılacak basit bir hareketin gerektirdiğinden çok daha önemli bir askeri gücü Somali'ye yığdılar. Aslında Somali'ye yapılan bu yarı askeri yarı insani harekate şimdi BM genel sekreterliğine getirilen Butros Gali aracılığıyla davetiye çıkaran Mısır'dır. Hedefi, Kahire rejiminin bir numaralı tehdit un-

suru haline gelen islamcı akıma darbe vurmaktır. Fakat bu Amerika-BM birlikteliğinin faturasını Arap ülkeleri halledeceklerdir.

Arabies: De Gaulle'ci birçok politikacının hükümete girdiği Fransa'dan bahsedelim biraz. Paris ile Hartum arasındaki ilişkileri ısıtmanın tam zamanı değil mi sizce?

Turabi: De Gaulle başkan-iken ben Fransa'da yaşadım ve okudum. Ve, diğerleri gibi, Fransa'yı da Amerika'ya karşı takip ettiği bağımsız politikasından ötürü çok takdir ettim. Umarız ki Fransa, AET ve BM güvenlik konseyi'nde Anglo-Saksonların görüşlerini yansıtmak yerine, dünya siyaset arenasında orijinal, kendine has rolüne yeniden soyunur.

Arabies: Fransa, Sudan'a komşu 3 ülkede, yani Cıbuti, Çad ve Orta Afrika'da önemli oranda askeri ve siyasi varlık gösteriyor. Sizce bu durum olumlu mu yoksa tehlikeli mi?

Turabi: Bir seneden fazla oluyor ki Fransa, Sudan'ı bu ülkeler için, etki altına alabileceğinden ötürü bir tehlike olarak görmektedir. Bu güvensizlik 1992'de güney Sudan isyancılarının kontrolündeki bölgeyi gezen Bernard Kouchner'in ziyareti sırasında kendini gösterdi. Fakat Fransız bakan, Hartum'a ve diğer bölgelere yaptığı seyahatten sonra tavrını değiştirdi. Genel olarak Fransa'nın yumaşadığı söylenebilir. İslamcı iktidarın büyümesini bize maletmeye çalışan Kuzey-Afrika hükümetlerinin baskılarına rağmen.

Arabies: Sudan'ın mağripli islamcılarının geri plandaki üssü olduğu söyleniyor ne dersiniz?

Turabi: Sizin de bildiğiniz gibi Sudan'ın mağrip ülkeleriyle önemli ilişkiler içine girmediği neredeyse bir asrı bulmaktadır.

Arabies: Hartum, Tunus ve Cezayir arasında yakın gelecekte bir bağınma bekliyormusunuz?

Turabi: Tunus'la iplerin kopmasında veya Cezayir'le aramızın soğumasında öncülüğü biz yapmadık. Kamuoyumuz bile bu iki başkente karşı herhangi aleyhte kampanya başlatmadı. Bu demektir ki Tunus veya Cezayir ile olan siyasi meselelerimiz bizi hiç mi hiç zarara sokmuyor. Mağrip hükümetleriyle korunması gereken ne ticari ne kültürel ilişkimiz var.

Arabies: Cezayir, Tunus ve Mısır her zamankinden daha çok islamcılığa karşı korumacı politikalarda, birlikte hareket etmekte-ler.

Turabi: Bu istişarenin pek bir tesiri olmaz. Zira islamcı halk rönesansını durdurmak isteyen rejimlerin saldırıları nerede olursa olsun hüsrarla sonuçlanmaya mahkumdur.

Arabies: Hartum ile Kahire arasındaki ilişkiler günden güne bozuluyor. Hele her iki ülkenin de üzerinde hak iddia ettiği Hala-

Dünya ve Türkiye

ib bölgesine Mısırlı birliklerin yerleşmesinden sonra. Bu kriz silahlı bir çatışmaya yol açabilir mi?

Turabi: Sanıyorum Sudan, savaşı önlemek istiyor. İki ülke arasındaki gerginlik toprak talebinden değil, politika farklılığından doğmaktadır. Halaib, Mısır'ın bahane ettiği bir yaradır. Kahireli yöneticiler bizim islamcı rejimimizin Mısır toplumuna model teşkil etmesinden korkuyor. Zira Mısır insanı dini değerlere Sudan toplumundan daha sıkı bağlıdır.

Arabes: Mısır'daki Hristiyan Araplara bazı islamcı militanların yaptığı saldırıları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Turabi: İslam'la bağdaşmayan bu tür davranışları mahkum ediyorum. Kur'an gayet açık: "Kin ve düşmanlık yok". İbrahim'in diğer çocuklarına değil zalim iktidara kafa tutmalıdır. Dini tolerans batı'da görülmeyen biçimde bizim örfümüzde yer alır.

Arabes: Birçok saldırganın sorumlusu İslam Cemaati Teşkilatının "rehberi" Şeyh Ömer Abdurrahman, yaşadığı Amerika Birleşik Devletlerinden yakında sü-rüleceği benzer Sudan ona misafirperverliğini gösterecek mi?

Turabi: Ömer Abdurrahman, 1990 yılında, hiçbir zorluk çıkarılmadan, Mısır pasaportuyla Kahire'yi terketti. Sudan, Yemen ve Pakistan'dan geçerek Amerikan vizesi aldı ve Birleşik Devletlere yerleşti.

Bu arada oturma ve çalışma hakkının tanındığı yeşil kart sahibi de oldu. Eğer Sudan'da yaşamak isterse ona kucakımızı açmaya hazırız. Tıpkı Amerikanlar gibi üstelik bütün Araplara yaptığımız gibi herhangi bir vize istemeden Eritre'li, Etyopya'lı, Çad'lı, Zaire'li yüzbinlerce göçmene senelerden beri misafirperverliğimizi gösteri-

yoruz.

Arabes: Filistin kurtuluş örgütüyle Hamas islamcı filistinleri bizzat kendiniz başırmak teşebbüsünde bulundunuz. Geçen aralıkta sizin gözetiminizde yapılan toplantı başarıya ulaştı mı?

Turabi: Benim yaptığım, Arap dünyasındaki islamcı ve militeci güleri birbirlerine yakınlaştırmaktan ibaret. Arafat ile 50'li yıllara uzanan şahsi münasebetlerimi hâlâ sürdürüyorum. İlk karşılaşmamız, dünya talebe federasyonları kongresine katılmak üze-

İnsani gayeler için yapılacak basit bir hareketin gerektirdiğinden çok daha önemli bir askeri gücü Somali'ye yığdılar. Aslında Somali'ye yapılan bu yarı askeri yarı insani harekate şimdi BM genel sekreterliğine getirilen Butros Gali aracılığıyla davetiye çıkaran Mısır'dır. Hedefi, Kahire rejiminin bir numaralı tehdit unsuru haline gelen islamcı akıma darbe vurmaktır. Fakat bu Amerika-BM birlikteliğinin faturasını Arap ülkeleri halledeceklerdir.

re geldiğimiz prag'da olmuştur. Hamas ile islamcı rönesans çizgisinde birleşiyordum. Hartum'da buluşması, intifada'nın, güney Lübnan'daki sürgün filistinlilerin meselelerini ele alan ortak komitelerin kurulmasını sağladı. Bu arada diğer komiteler de çalışmaya başladı. Fakat bu yeterli değil, diyalogun daha da derinleşmesi lazım. Her iki tarafın da buna şiddetle ihtiyacı var zira Arap dünyası baştan aşağı haçlı seferleri dönemindeki ne benzer bir çöküş devri yaşamaktadır.

Arabes: Eritre geçici hükümet başkanı Isaya Afeverki, kurtuluş savaşı sırasında çok sıkı ilişkileri geliştirdiği Sudan yerine geçen Ocak ve Şubat aylarında bir İsrail hastanesi'nde tedavi olmayı yeğledi. Onu ziyarete giden İsrail

başbakanı Izak Rabin, "İsrail yeni bir dost kazandı" demiştir. Bu gelişmeleri nasıl karşılıyorsunuz?

Turabi: Afeverki ile hartum'da birçok defa bir araya geldik ve geçen sene de Asmara'ya giderek onu ziyaret ettim. İki ülke arasındaki sınırlar alabildiğince açıktır.

Tarihi, kültürel ve stratejik olarak kendilerine bu kadar yakın olan Eritre ile ilişkilerini daha da sıklaştıracakları yerde Arap devletleri ona sırtlarını dönüyorlar. Avrupa da Eritre'ye karşı kayıtsız kalmaktadır. Amerika ve İsrail, Eritre'ye ayak basmak için bu alın fırsatı neden değerlendirmesin?

Bize gelince, Eritre hükümetiyle safları sıklaştırmaya kararlıyız. Bunu Hartum'da tekrar hatırlatık ve Asmara yöneticileri tarafından 1993 Nisanında yapılan bağımsızlık referandumunu boykot etmek üzere Sudan'daki mültecileri harekete geçiren Eritreli islami cihad kadrolarını destekledik.

Arabes: Ya Libya? 1991 de açıkladığı, Sudan ile birbiri tamamlayan iki ülke oldukları mutabakatına ne oldu?

Turabi: Ölü vaziyette. Tamamlayıcılık burada bir yerde takas anlaşmasıyla, Libya petrol yardımı yapacak, Sudan ise yiyecek yardımı. Fakat Tripoli, dünya kamoyuna karşı şirin görünmeye çalışıyordu. Sonunda Sudan'a yapılan petrol yardımı, keşildi... Karşılığında da yiyecek yardımı geriye kalan sadece sınır ticareti'dir.

Arabes: Öyle görünüyor ki Libya da "İslamcı devrimin ihracından" korkuyor. Değişik ülkele-rin militanlarını bir araya getiren bir "İslamcı, enternasyonal"ın

varlığından söz edilebilir mi?

Turabi: İslamcılık, halk arasında büyük bir yayılma dönemi geçirmektedir. Fakat bunun dinî teşkilatlar arasındaki ilişkiler oldukça sınırlıdır. Kaldı ki, bütün Arap komşularımızdan daha az silaha sahip iken nasıl olur da "Devrim ihracı" yapabiliydik? Sudan'ın tek dileği, Afrika islâmcılarına ve Arap dünyasına model teşkil etmektir. Kendi ülkemizin güneyine bile islamcı devrimi ihraç etmek niyetimiz yok, buna güvenini!

Arabes: Madem güney Sudan'dan söz açtınız.. Bu bölgenin dinî ve kültürel farklılığını korumak için hangi çözümü öneriyorsunuz?

Turabi: Bir kere, biz sadece güneyi değil, bütün ülkeyi merkezilikten kurtarmak isteriz. Bu nedenle 4 şubat 1991'de Sudan 9 federe devlete bölündü, bunların 3'ü güneydedir. Herbirinin başında bir federe hükümet vardır ve merkezi hükümet ise Hartum'dadır. Milli topraklarımızın tam bir ahenk içinde gelişmelerini sağlamak için federe devletlere ekonomik açıdan geniş yetkiler verdik. Ve her federe devletin pek yakında seçilmiş birer meclisleri de olacaktır.

Diğer taraftan, her dinî cemaat kişisel statüler açısından (evlilik, veraset...) kendi kanunlarını uygular. Ceza hukuku başta olmak üzere, diğer hususlarda şeriat, ancak kuzey devletlerinde uygulanmaktadır. Güneydeki devletlerin de ise daha çok mahalli halkın adetlerini ön planda tutan özel bir sistem tatbik edilmektedir. Oralarda, mesela, alkolün dağıtımı ve tüketimi tamamen serbestir.

Arabes: Sudan toplumunda kadın nasıl bir rol oynamalıdır?

Turabi: Sudan islamcı hareketi bu konuda hep Öncü olmuştur. 1984'de diktatör general Abud'un devrildiği ihtilalin ertesinde kadınlara oy verme hakkı tanınmıştır. 1986 seçimlerinde islamcı milli cephe oyların büyük bir bölümünü kadınlardan almıştır. Bugün ise millet meclisinde, federe devletlerin hükümetlerinde, halk müdafaa kuvvetlerinde, polis teşkilatında kadınlar çok aktif görevlerde bulunmaktadır.

Kısaca kadına evinde dinamik bir rol verirken, siyasette, ekonomide, sosyal ve kültürel faaliyet-

diler. Bu nedenle partilerin eski kadroları ve militanları kişisel olarak sendika çalışmalarına, halk komitelerine ve meclise katılmaktadırlar. Gelecekte, kim bilir, belki yeni partiler gün ışığına çıkabilirler.

Arabes: Sudan'da iktidar gerçekte kimin ellerinde? Meclisin mi, hükümetin mi, CCR'nin mi, yoksa islamcı milli cephe'nin mi?

Turabi: Siyasi tansiyonu daha da kızdırmamak için 1989 haziranda yapılan devrimden sonra islamcı milli cepheyi lağvetme kararı aldık.

İslamcılık, halk arasında büyük bir yayılma dönemi geçirmektedir. Fakat bununla birlikte dinî teşkilatlar arasındaki ilişkiler oldukça sınırlıdır.

Kaldı ki, bütün Arap komşularımızdan daha az silaha sahip iken nasıl olur da "Devrim ihracı" yapabiliydik?

Sudan'ın tek dileği, Afrika islâmcılarına ve Arap dünyasına model teşkil etmektir.

CCR'ye gelince, onun artık sembolik bir rolü kaldı. İki ayda bir toplanarak anayasayla ilgili kararlar almakta. İcra kuvveti hükümetidir esas olarak. En önemli iktidarlar ise mecliste toplanmıştır. Sadece yaşama yetkisini kullanmakla kalmaz. Ülkenin uzun vadede gelişmesini de planlar bütün sahalar-da.

Arabes: 2000 yılının sudan'ı neye benzeyecek sizce?

Turabi: Eşitlikçi ve demokratik politik sistemimiz seçilmiş müesseseler üzerine bina edilecektir. Ekonomik potansiyelimiz giderek artacaktır. Her sene, Mısır'daki ekili alanlara denk yeni topraklar değerlendirilecektir. Ülke hem daha çok merkezi olmaktan çıkacak hem de daha da birleşmiş olacak. Bunu da haberleşme şebekesinin geliştirilmesi sayesinde başaracağız.

Kısaca, her türlü kozu elinde bulunduran, sayılan bir ülke olacaktır Sudan. Sadece bulunduğu bölge bazında değil üstelik...

lerde de o oranda dinamik olmasını bekliyoruz. Bu sahada yine enternasyonal islamcı hareket içinde örnek olduğumuzu iddia ediyoruz. Anahtar cümlemiz kadının hem saf olmalı hem de hür.

Arabes: Partiler neden hâlâ yasak? Sudan'ın sosyal ve siyasal farklılığının meşru ifadeleri değil miydi?

Turabi: Bağımsızlığın ertesinde ortaya çıkan geleneksel partiler bugün varlık nedenlerini yitirmişlerdir. Çünkü onların belirleyici vasıfları, kabileci, feodalist ve mezhepci olmalarıydı. Komünistlere gelince, SSCB batığından beri nereye yapışacaklarını bileme-

Gör. Kamil Bilgin ÇİLEÇÖP

İSLAM'DA DAVET -I

*Şemseddin Özdemir'in Nisan 1992'de
AKV'de yaptığı konuşmanın ilk bölümüdür.*

Sonraki bölümlerini gelecek sayılarımızda yayınlamaya devam edeceğiz.

DAVETİN GEREKLİLİĞİ

Bugün burada elimizden geldiği kadar, hep birlikte "davet" konusu etrafında bazı değerlendirmelerde bulunacağız. Bu konuyu beraberce tartışmış ve değerlendirmiş olacağız.

Aslında "davet" konusu, kitaplara bakıldığı ve dergilerde okunduğu zaman; belki üzerinde çok fazla durulan bir konu sayılabilir. Tabir caizse, "klasikleşmiş" bir konu haline geldiği söylenebilir.

Biz, bu konu etrafında çok fazla şey yazılıp çizilmiş olmasına rağmen, "davet" in gereği gibi kavranmadığı kanaatindeyiz. Bu açıdan, özellikle bazı konulara değinmeyi gerekli bulduk.

İçinde yaşadığımız toplumda "din" genel manada bir vicdan işi olarak algılanmaktadır. Bu maalesef "müslüman" olduğunu söyleyen insanlar nezdinde de böyledir.

Bu ülke, Kur'an-ı Kerim'in büyük ekseriyetle, Ramazanlarda, Cuma akşamlarında ve değişik zamanlarda teberrüken, dua niyetiyle okunmak bakımından oldukça fazla okunduğu, ama bunun dışındaki okuma ey-

lemlerinin son derece zayıf ve yok denecek kadar az olduğu bir ülkedir.

Ayrıca geniş halk kitlelerinin, dinin birinci temsilcisi olarak kabul ettikleri, Cami görevlilerinin, istisnaları hariç olmakla beraber büyük oranda Kur'an-ı bilgiden habersiz olmalarının içler acısı halî hepimizce malumdur.

Aynı zamanda milyonlarca insanın önemli bir kesimi Din'i şu veya bu şekilde" duymuş veya din hakkında çok az bilgiye sahip durumdadır. Özellikle bazı bölgelerde, büyük şehirlerin bazı yörelerinde gerçekten yüzbinlerce genç insan unsuru "Din" hakkında çok az bilgi sahibi olarak bugüne gelmişlerdir. İslam hakkında bilgileri kaba taslaktır. Öyleki yeminlerini "Kur'an çarpsın" diye yapmaktadırlar. Ama onun ne olduğunu bilmedikleri gibi yaşantılarında da Kur'an'dan fazla bir ilinti yoktur.

Şimdi biz toplum olarak genelde böyle bir ortam içindeyiz. Hepimiz şunu çok iyi bilmekteyiz ki Kur'an, yine Kur'an-ı Kerim'in ifade ettiği gibi; "mümin-müslüman; takva ehli-muhlis olan insanlar açısından klavuzdur, yani yol göstericidir."

*Genel olarak fert-
ler insanları ya ken-
di gruplarına, kendi
cemaatlerine çağır-
mışlardır veya "kur-
tuluş bizdedir den-
miştir. Bize gelersen
kurtulursun." Maa-
lesef günümüz pra-
tiğinde bu hatalara
sıkça düşülmektedir.*

Bu temel esastan baktığımız takdirde acaba Kur'an-ı Kerim bize davet konusunda nasıl yol gösteriyor?

Olayı bu bağlamda ele almak gerekir diye düşünüyorum; yani Kur'an'ın yol göstericiliği bağlamında. Yine hepimizin çok iyi hatırlayacağı gibi, kaç yerde geçen bir ayeti kerime vardır, "Allah ve râsülü bir konuda hüküm verdiği zaman mümin erkek ve mümin kadınlar için bu konuda kendi görüşlerini seçme özgürlüğü yoktur." (Ahzab 33/36)

Bu ayeti hepimiz çok sık olarak anlatır söyleriz. Şimdi bu ayete göre bizim nasıl bir hareket tarzı takip etmemiz gerekir? Bu konuda kendi görüş ve düşüncelerimizden önce, klavuz olarak kabul ettiğimiz Kur'an-ı Kerim acaba bize nasıl yol göstermektedir? Şimdi davetin zorunluluğu konusu üzerinde öncelikle durmak istiyorum: Çünkü bu toplumda, Kur'an'ın tebliğ edilmesini, insanları Kur'an'a davet etme eylemini ve anı tebliğ etme görevini büyük oranda belli zamanlara ve kişilere mahsus bir görev olarak değerlendiren müslümanların varlığı bir gerçektir.

Bu bakımından önce bazı ayetlerde geçen ne olursa olsun mutlaka tebliğ ve davet görevinin aksaksız ve kesintisiz olarak tüm zaman ve yaşlarda yürütülmesi gerektiğiyle ilgili bazı konulara değinmek istiyorum.

Âraf sûresinin 164. ayetinde bugünkü topluma benzer bir özellikten bahsedilir. Ayette: İçlerinden bir grup güçleri oranında tebliğ yapmaya çalışıyorlar bir kesimi de isyan etmemiş olmakla beraber vurdum duymaz ve nemelazımcıdırlar. Ayetin

metni şöyle: "İçlerinden bir topluluk 'Allah'ın helak edeceği veya şiddetli bir şekilde azab edeceği bir kavme artık ne diye öğüt veriyorsunuz,' dediler. Dediler ki: 'Rabbimize karşı bir mazeret beyan edelim diye'

Yani biz görevimizi yaptık demek için. Ayet devam ediyor; "Olur ki (belki) korunurlar" Belki bu tebliğimiz onlarda yankı bulur, Allah'tan korunurlar. Ve kendi-

Daha doğrusu ana iskeletini

Kur'an-ı Kerim'in oluşturma-

dığı bir davet, bir tebliğ olayı

eksik bir davet olayıdır.

Bizler insanlara Allah'ın bir

daha tekrarını veya yenisini,

başka bir şeklini göndermeye-

ceği bir mesaja sahibiz, o da

Kur'an-ı Kerim'dir.

lerine doğru yolu buurlar diye davet yapıyoruz.

Bu ayet açısından meseleye bakarsak karşımızda üç insan unsuru vardır.

1— İnkâr edenler,

2— Tebliğ edenler,

3— Neme lazımcı, vurdum duymaz insan unsuru. İnkarcılara karşı birileri tebliğ ve davete devam ediyor, o neme lazımcılar bugünkü toplumda da sayıları çok fazla olduğu gibi, "İşiniz mi yok, zaten bu toplum Allah olmaz."

diyorlar. Araf 164'deki bu ayeti kerime aslında insanın daveti, tebliği her halükarda. o bir avuç grubun gerekçesini dikkate alarak her fırsatta bırakmaması ile ilgili çok kesin bir delildir.

Onlar belki dinlerler veya dinlemezler ama biz "sorumluluğumuz üzerimizden kalksın" diye yapıyoruz dediler. Yani "Yarabbi biz, bize yüklemiş olduğun görevi yaptık". Bu bizim açımızdan da öncelikle bir problemdir. İkinci olan ise; biz kimse'nin kalbini yarıp bilmiyoruz, gayptan da haberimiz yok, bizim "adam olmaz" dediğimiz insanların değişmeyeceğini nasıl iddia edebiliriz?

Anlatalım; olur ki onlar da annır ve değişirler. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in çok değişik ayetlerinde peygamberlerin önemli bir özelliği insanları uyarıcı olmaktır. Davetçi olarak, tebliğci olarak gönderilmişlerdir. Mesela; "Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle bir davetçi olarak gönderdik". (Furkan, 25/25) denmektedir.

Bizim vazifemiz apaçık bir şekilde Allah'ın ayetlerini tebliğ etmekten başka bir şey değildir. (Yasin 17)

Yine Rad sûresi 40. ayette yüce Allah şöyle buyuruyor: "Biz, onları uyardığımız şeylerin bir kısmını sana göstersek te, seni vefat ettirsek de sana düşen sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek bize düşer" Demek ki; Kur'an'da peygamberlerin birçok görevi yanında bir önemli görevi tebliğ etmektir. İster insanlar red etsinler, ister kabul etsinler. Ortamın hangi şekilde olması farketmiyor. Şimdi, Tevbe 71'de yine hepimizin bildiği "Mümin erkek ve Mü-

min kadınlar birbirlerinin velisidirler; iyi olanı emrederler, kötü olandan nehyederler." diye hem müminlere hemde müminelere vasıf olarak yüklendiği söylenir.

Asr süresinde de; bu açıdan baktığımız zaman ancak tebliğ edenlerin kurtuluşa ereceğinin mümkün olduğu ifade edilir. Ayette bir çok sıfat, sayıldıktan sonra onun arkasından derki: "ancak birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler kurtuluşa ermiştir."

Aynı zamanda tebliğ, davet; bizim kurtuluşa erebilmemiz için yapmamız zorunlu olan bir faaliyettir. Kaçamak yolumuz yoktur. Kendimize kırk tane bahane bulma imkânımız olmadığına göre, hangi şart ve durumda olursak olalım, kurtuluşa ermek istiyorsak, Rabbimizin buyurduğu gibi mutlaka hakkı ve sabrı tavsiye etme eylemini yerine getirmek durumundayız.

Yine biliyoruz ki, bildiği halde hakkı gizleyenler lanete müstehak edilmişlerdir. Tabii bazan ayetleri okuyanlar sadece belli bir kategoriye giren insanları suçlu bulurlar. Ya ehli kitaba ya da camii görevlilerine, hamlederler. Bakara 159 ve 174'dür bu konuyla ilgili ayetler. "İndirdiğimiz açık deliller ve hidayeti kitapta açıkça belirttikten sonra gizleyenler var ya..." Belki kasti gizlenilmemiş olabilir; ama bunun anlatılması görevi bilindiği halde ve geniş halk kitlelerinin, milyonların bilmediğini bildiğimiz halde anlatmama kararını kendi kendimize, başta anlattığımız Allah ve resulü bir konuda hüküm verdikten sonra kendi görüşümüzü tercih şansı olmamasına rağmen, kendimiz karar verip de anlatmaktan vazgeçersek (bu) tür bir

lanete müstehak olmamız sözkonusu olabilir.

İbrahim süresinin son ayetinde ise Kur'an'ın, bir tebliğ olduğu belirtilir. "Bu Kur'an insanlara bir tebliğdir. Bununla uyardınsınlar ve Allah'ın bir tek ilah olduğunu bilsinler diye".

Demek ki Kur'an insanlara bir tebliğdir. Şimdi bu tebliğ görevini Kur'an'ın sayfaları içinde bırakırsanız kendi kendine davet yapmaz. Siz

Hz. Ali (r.a) şöyle der; "Kendisinde tedebbürün bulunmadığı bir tilâvette hayır yoktur."

Yani iyiden iyiye irdelenmeden okunan Kur'an'da hayır yoktur. Toplumumuz Kur'an'ı binlerce kez hatmeder, hatmettiğinin tam aksini yaşar ve hiç bir rahatsızlık duymaz.

Çünkü okunma gayesi dua ve sevap kazanmaktır.

onu okuyacak, onunla amel edecek ve insanlara bu doğruları anlatacaksınız ki görevi yapmış olarsınız.

Yine özelle ifade edersek, mesela, geçmiş kavimler arasında, insanlar arasında belli bir topluluğun sürekli emri bil ma'ruf yaptığı ayette anlatılır. Âl-i İmran'da bahsedilen "içinizden bir topluluk" bulunup bu işi yapması gerektiğini. Tevbe süresinde bahsedilen "Herkesin topyekûn cihadı çıkması" gerekmez, bir grubun geride kalarak dinde fikih etmesi (Tefakkuh), bilgili olması ve savaştan dönen insanları uyarması gerek-

mezmiydi?" ifadesi.

Şimdi olayı bir an için düşünün; savaşa giden insan iki türlü sonuçla dönebilir. Galip te dönebilir, mağlup ta. Mağlup dönmesi ümitsizliktir, moralsizliktir. Geride kalan topluluk dönen insanlara bunun bir imtihan olduğunu telkin ederek hem iç huzuru hem de toplumda oluşması muhtemel bir paniği önlemiş olurlar. Aynı şekilde zafer ile dönmüş insanlara da zaferin Allah'ın yardımıyla gerçekleştiğini hatırlatarak, insanların böhürlenmelerini ve kendi nefislerine pay çıkarmalarını önlemiş olurlar.

Özetlersek Müminler arasında olsun, kendi aramızda olsun, diğer anlamdaki insanlara karşı olsun tebliğ görevi (bu anlamda çok bilindiği için detaya girmiyorum) bizim açımızdan vazgeçemeyeceğimiz bir sorumluluktur. Araf 164'de belirtildiği gibi tarafsız kalamayız.

Ne olursa olsun mutlaka görevimizi yerine getirmek, lanete uğramamak, kurtuluşa ermek ve "yarabbi biz, bize tevdi ettiğin bu görevi gücümüzün yettiği kadar yapmaya çalıştık" demek için... Ve umuyoruz ki kendisine güzelce götürdüğümüz davet; belki ilah olmaz zannettiğimiz insanlar nezdinde bir değişim meydana getirecektir. Muhtemelen onlar da bu vesileyle değişmiş olacaklardır.

Türkiye'de değişik cemaatler, gruplar, alimler, dergiler, vs.. tarafından bu tür konular yazılıyor, çiziliyor, insanlar toplam konuşuluyor, islam adına bir çok şey anlatılıyor. Bunları inkar etmiyoruz, bunlar yapılan değişik gayretler. Kendi nefsimizi ortaya almak kaydıyla yine

soralım: Gerçekten biz İslam'ı hakkıyla tebliğ edebiliyor muyuz? Bu soruyu herkes'in vicdanına sorması gerekir.

İkinci olarak acaba biz İslamı tebliğ veya davet adına insanlara neleri anlatıyoruz? Herkesin kendisini sorgulaması lâzım. Acaba insanlara İslâm adına şahsî kanaatlerimizi mi öncelikle anlatıyoruz. Veya kendi cemaatimizi ve hizbimizi mi insanlara öncelikle anlatıyoruz. Ve insanların kendi grubumuza ve cemaatimize mi davet ediyoruz? Veya kendi tarikatımız, mesrebimiz, mezhebimiz veya teferruat konuları, ihtilaflı konuları mı insanlara "İslam'ı tebliğ" diye götürüyoruz?

Aslında bu soruyu herkes gerçekten kendi nefesine sorması gerekir. Herkesin iddia ettiği; "İslam'ı tebliğ ediyorum" iddiası bazan körün filî tarif etmesine benzemektedir. Herkes İslam'ı istediği gibi, kendi anladığı biçimiyle tebliğ ediyor.

Ayrıca genel olarak fertler insanları ya kendi gruplarına, kendi cemaatlerine çağırışlardır veya "kurtuluş bizdedir denmiştir. Bize gelersen kurtulursun." Kendini hak diye belirlemiş, kendisinden olunmayı, Allah nezdinde kurtuluşa ermeyi kendisi gibi algılamış ve habire kendi hizbini ön plana çıkarmıştır. Maalesef günümüz pratiğinde bu hatalara sıkça düşülmektedir. Bir konuya dikkat çekmek istiyorum. Mekke'de inen sûrelerden olan Furkan sûresinin 52. ayetinde Cenab-ı Hakk'ın şöyle bir ifadesi vardır. "Kâfirlere itaat etme ve bu (Kur'an)la onlara karşı büyük bir cihad et."

Cihadla ilgili ayetlere üstün körü yaklaşan bazı müslümanlar hep savaşı anla-

dıkları için çıkmaza giriyorlar. Olayların sürekli birbirini tamamlaması vardır. Yani Mekke'de Kur'an'la bu topluluğa karşı "cihat et" kavramına dikkat etmemiz gerekir. Kur'an-ı Kerim, daha henüz mahdud sayıda ayetler halinde Peygamberimize diyor ki; "sen elinde olan bu ayetlerle kavmine karşı Cihad-ı ekber et" ve onlara boyun eğip itaat etme. Karşımıza bir gerçek çıkıyor, o zaman şunu sormamız lâzım: **Öncelikli olarak insanlara neyi tebliğ**

Acaba biz İslamı tebliğ veya davet adına insanlara neleri anlatıyoruz? Herkesin kendisini sorgulaması lâzım. Acaba insanlara İslâm adına şahsî kanaatlerimizi mi öncelikle anlatıyoruz.

Aslında bu soruyu herkes gerçekten kendi nefesine sorması gerekir.

Herkesin iddia ettiği; "İslam'ı tebliğ ediyorum" iddiası bazan körün filî tarif etmesine benzemektedir. Herkes İslam'ı istediği gibi, kendi anladığı biçimiyle tebliğ ediyor.

edeceğiz?

İnkarcılara, kâfirlere karşı öncelikle ne ile mücadele edeceğiz?

Ben kendi açımdan ulaştığım sonuçları ve herkesin laf olarak söylediği şeyleri ifade ediyorum.

Hiç şüphesiz ki insanlara öncelikle Kur'an-ı Kerim'in muhtevası tebliğ edilmelidir. Ve insanlar kesinlikle, kelimenin tam anlamıyla Kur'an-

ı Kerim'e davet edilmelidirler. Onun iç bünyesine, muhtevasına, emir ve yasaklarına... Hiç şüphe yok ki yine mevcut toplum içinde bize karşı direten insanlara en büyük mücadele silahımız Kur'an-ı Kerim'e...

Daha doğrusu ana iskeletini Kur'an-ı Kerim'in oluşturmadığı bir davet, bir tebliğ olayı eksik bir davet olayıdır.

Bizler insanlara Allah'ın bir daha tekrarını veya yenisini, başka bir şeklini göndermeyeceği bir mesaja sahibiz, o da Kur'an-ı Kerim'dir.

Daha önceki peygamberler de olduğu gibi yenilenmeyen bu mesajı insanlara öylece anlatabilmeliyiz ki, insanlar bunun karşısında iradeleriyle ister kâfir olma hakkını tercih etsinler, isterse özgür iradeleriyle iman ediyoruz destîler.

Şimdi bunu yapmadan, yapılanın eksik kaldığını inkar etmek mümkün değildir.

Tabii, burada şunun üzerinde durmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'i tebliğ edebilmek, insanları Kur'an'a davet edebilmek için önce onu hakkıyla anlamak ve kavramak gerekir. Çünkü; bilmediğimiz, kavramadığımız, anlamadığımız bir şeyi ne tebliğ edebiliriz, ne de ona kimseyi davet edebiliriz. Yani gerçekten bilmeden bu işi yapabilir miyiz?

Herhangi bir konuda meslekî formasyonumuz gereği (Hukuk, İşletme vs.) hiç bir şey bilmeden ahkâm kesebiliyor muyuz? En fazla iki, üç dakika konuşabiliyorsunuz, o da en genel bilgilerle sonra bitiyorsunuz.

Ondan sonra diyorsunuz ki bilen bir arkadaşla soralım bu konuyu.

İşte problem olarak karşımıza çıkan konudur bu. Bilmeden, kavramadan ve anlamadan biz insanlara ne Kur'an'ı anlatabiliriz ne de insanları Kur'an'a davet edebiliriz.

Kur'an-ı gereği gibi kavramak ve onu gereği gibi anlamanın ise Bakara Sûresinin 121. ayetinde belirtilen tarzda okumaktan geçtiği kanaatindeyim.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz o kitabı hakkıyla tilâvet ederler (gereği gibi okurlar). İşte ona iman edenler onlardır."

Yani davetin çok iyi yapılabilmesinin ön şartlarından biri Kur'an'ın hakkıyla okunmasından geçer.

Özetle düşünerek okumak; aklederek, tedebbür ederek, tefekkür ederek, fıkıh ederek, kafamızı yorarak okumak gerekir.

Hiz. Ali (r.a) şöyle der; "Kendisinde tedebbürün bulunmadığı bir tilâvette hayır yoktur." Yani iyiden iyiye irdelemeden okunan Kur'an'da hayır yoktur.

Toplumumuz Kur'an'ı binlerce kez hatmeder, hatmettiğinin tam aksini yaşar ve hiç bir rahatsızlık duymaz. Çünkü okunma gayesi dua ve sevap kazanmaktır.

Oysa Hiz. Ali (r.a)'ın sözünden alınacak büyük bir ders vardır. İstedikimiz kadar okuyun, size birşey vermez. Düşünmeden okunan, veya okunmak için okunan ayetlerin, bize neyi yasaklayıp neyi emrettiğini, nasıl bir toplum oluşturmamızı istediğini, örnek insan ve örnek cemaat unsurunu nasıl oluşturma-

mız gerektiğini anlamak doğal olarak mümkün değildir. Yoğunlaşmayan bir okuma eksik olmakla beraber onu okuyan insanların nefislerinde, davranışlarında çok fazla bir değişiklik meydana getirmemektir. İster Arapça bilecek olsun, ister Türkçe bilecek okuyun farketmiyor. Bugün 50 ayet okuyarak oluşturulan bir mantıkla bir yere gitmek mümkün değil? Bu açıdan gereği gibi okumak ve konuyu bu kapsam etrafında öncelikle düşünmek gerektiğine inanıyorum.

Bu birinci şart, ikinci olarak kanaatim şudur: (kanaatim, derken kendim bulmuş değilim Rasûlullah'ın bir iki hadîsinden aldığım bir prensip var) Rasûlullah Hz. Ebuzer'e diyor ki: "Ya Ebuzer! Sabahleyin mescide girip Allah'ın ayetlerinden bir ayet öğrenmen nâfile olarak kılacağın 70 rekat namazdan daha evladır." Yine bir rivayette; "bir topluluk Allah'ın evinde toplanıp Kur'an'ı tedris ederlerse üzerlerine rahmet iner, Allah onları kendi katındaki-ler olarak anar" diye bir hadîs var. Yoksa Ebuzer kitabı evinde de okuyabilirdi, buna bir manî yok. Anlatılmak istenen şudur; Camide genellikle topluluk halinde okuma vardır. Ama ben şu prensibi çıkartıyorum "Yani Kur'an-ı Kerim'i gruplar halinde, topluluk olarak düşünerek okumalıdır.

Ayrıca beş, on veya yirmi kişilik gruplar halinde, herkesin o ayetlerin üstünde yoğunlaşarak, sorular sorarak, birbiriyle tartışarak, kafa yorarak anlamaya yönelik okunmasından çok büyük yarar olduğuna inanıyorum. Ve gereği gibi okumanın bir şartı da bu olduğuna inanıyorum.

O bakımdan bunun bize öncelikle bu topraklarda doğru dürüst bir tebliğ faaliyeti

yapabilmemizin ön şartlarından biri olduğuna inanıyorum.

Bu okuma eylemi bizi Kur'an'ın muhtevasının tebliğ edilmesine ve Kur'an'a davet edilmesine getirecektir.

Yani öncelikle davet edilecek konu Kur'an'ın kendi bünyesidir. Hiçbir gerekçe buradan bizi uzakta tutamaz. Anlamıyoruz, edemiyoruz edebiyatı boş laftır.

Kendi dünyamızla ilgili her konuyu en ince detayına kadar anlayabilen bu insanların, Allah'ın "anlayasınız diye Arapça indirdik, basitleştirdik" dediği bu kitabı anlamak için şeytandan gelen vesveseleri bir kenara bırakıp bunun üzerinde yoğunlaşmaları lazım. Ancak o zaman davetin önemli adımlarından biri sağlam atılmış olabilir. Yani doğruca, dürüstçe eksiksiz bir davetin ilk adımı atılabilir. O zaman biz öncelikle kendi grubumuza, kendi cemaatimize, kendi hizbimize, kendi ekolümüze, kendi liderimize insanları çağırma-yacağız, önce kitaba çağıracağız.

İnsanlar o kitabı okuduk-ları, o kitabı kavradıkları zaman istediği grubu tercih edip etmeme özgürlüğüne sahiptir. Kendi özgür iradesiyle yanlışsa da tercih etmeyecektir. Yüzde yüz doğru bir grup yoktur zaten. Her grubun yanlışları olabilir, hiçbir grup masum ve de dokunulmaz değildir. Öyle bir anlayış ta İslami ve Kur'ani değildir. Yani biz ölçüyü insanlara vermeye mecburuz.

Tarih boyunca çektiğimiz en büyük ölçü ve sıkıntı budur. Bunu halledemediğimiz müddetçe yapılanlar önemli oranda eksiktir.

Hiz. Mustafa ALBAYRAK

EMR-İ BİL-MA'RÛF — NEHY-İ ANİL-MÛNKER(*)

Kıymetli derginizin (Beyân'ül-Hak) geçen sayısında yer alan "Siyasetin Anlamı ve Millete Lüzumu" adlı yazıda bazı siyasi gerçeklerin açıklandığı ve bu bağlamda "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar." (Muhammed:47/7) ayetine yer verildiğini gördüm.

Bendeniz, yalnızca bu ayet-i celilenin delâleti hakkında bir kaç kelime yazarak bazı mühim noktaları ortaya koymak istedim:

Bu ayet-i celile, iki hükümü içermekte olup birisi mutlak (şartsız), diğeri ise mukayyet (şarta bağlı)dır. Aynı zamanda her iki hüküm de birinci hükümdeki şarta bağlıdır.

Buyuruluyor ki; "Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar."

İnsanlık âlemi sürekli bir mücadele içindedir. Her ne suretle olursa olsun, başarı arzu ediliyorsa, yardıma ve kararlılığa (sebât-ı kadem) ihtiyaç vardır. Çünkü hiç bir güç, -bireysel olsun, toplumsal olsun- başarıya ulaşmak için yeterli değildir. Mutlaka bir yardımcıya ihtiyaç vardır. Yaratıkların tümünde yeterli bir güç bulunmadığı için, ancak "güçlü ve metin" olan Allah'ın yardımı ile başarı kazanılabilir. Dolayısıyla ilahî yardım almak çaba sarfetmek elbette gereklidir.

İlahî yardıma ulaşmak için "müslüman olmak" tek başına yeterli sebep değildir. Eğer müslümanlık yeter sebep olsa idi, İslam dünyası bugünkü keşmekeşliği yaşamazdı.

Bu gerçek teslim edildikten sonra "in-tensurullah..." ayetinin (47/7) tefsirini bir başka açıdan ele alacağız. Bendenize kalırsa; bu ayet-i celilenin tefsiri "emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i anil-münker"dir, yani iyiliği emredip kötülükten alıkoymaktır.

"Allah katında din İslâmdır" (Al-i İmrân : 3/19) ayetinin mantığı açısından bakarsak; Rabbanî iradeye göre din, yalnızca İslam Dini olup ilahî irade, her insanın, hayatını bu dine göre düzenlemesi, bu din-i mübîne bütün gü-

cüyle ve en güzel bir şekilde yapışması istikamedindedir.

Bu ise, emr-i bil-ma'rûf, nehy-i anil-münker'le, yani etkin bir maddî kuvvet ve teşvik ile mümkündür. Bu temel kuralı yerine getirmek, sebepler âleminde Cenab-ı Hakk'ın iradesini eyleme dönüştürmektir ki, buna "Allah'a yardım" demek zorunda kalacağız. Bir an için detaylardan sıyrılıp da âyetin kapsadığı geniş anlam sahasına bakacak olursak, görürüz ki, emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i anil-münker'le Allah'a yardım etmek; toplum bireylerinin arasını zorlama ya da teşvik yöntemiyle düzeltip onları cem etmeye yani bir araya getirmeye delalet eder. Zaten, toplum da, düşünce de vahdet (birlik) olmadan ortaya çıkmaz. Kuvvet ise ancak vahdettedir. Dolayısıyla vahdet, birlikteliğin de kuvvetin de temel şartıdır.

Böylece, kuvvetli olmak, ilahî yardım sağlamasının en mükenimel sebebi ve şartı olur.

Bir başka açıdan bakarsak; emr-i bil-ma'rûf, nehy-i anil-münker, Allah'ın tesir ve ferasına yardım demektir.

"Emr"i düşündüğümüzde; bir "emreden", bir de "itaat eden" ortaya çıkar. Âmirin yetkisi dinden kaynaklandığı gibi, itaat edenin durumu da dinden kaynaklanmaktadır.

"Nehy"de de durum aynıdır; emir ve itaat açısından. Fiilen ve hâlen emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i anil-münker örgütüne katılmak suretiyle yüce bir amaca yönelik faaliyetlerde bulunmak da ilahî yardımı sağlamanın şartlarındadır.

Daha önce zikredildiği gibi, zorlama ve yönlendirme ile toplum bireylerinin aralarını düzelten kuvvetin, uygulamadaki testirlerine "ahlakî değerler" diyelim: Hâl, eyleme dönüşmekle "ahlak" olur. Ahlak; nefislerde kararlılık kazanması itibariyle, "hâl"dir. Eylemler, ilişki itibariyle ahlaktır, ahlak ise nefsanî melekelerdir. Bu vesileyle derim ki, bir çok zaatları olmasına rağmen her insanın fıtrî ahlaka uyma ve güzel ahlakta yüksek se-

viyelere ulaşma eğilimi vardır. Nitekim insanlar iyilik hususunda yarışmaktadır."

Eğer, eylemsel planda hâl (lutum), ahlaki belirlememiş olsaydı, o zaman insanlara meleklik sıfatını layık görmek gerekirdi.

Konumuza dönersek: Güzelliklerin bir kısmını teşkil eden ahlaki değerler, emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i anil-münker'in uygulamaya konması sonucu insan topluluklarında iyice yerleşirse, fikrî yapı günlük ve anlık değişimlerden etkilenmez.

"Ve ayaklarınızı sabit kılar" âyet-i kerîmesindeki "sebât-ı kadem" tabiri; tabii ki, kazık gibi dikilmek değildir. Fikren ve ahlaken metin olup fikrî ve ahlaki planda günlük ve anlık değişikliklerden etkilenmemek demektir. Şu uzun cümlelerle ifade etmeye çalıştığım hâle, şeriat lisanıyla "sekinet" denilir.

Bendeniz, "sekine"nin, fikir ve ahlaktan başka bir de itikattan, yani bu üç unsurdan meydana geldiği kanaatindeyim. Bu üç unsura bir de Rabbanî güç eklenirse, işin manevî yanı tamam olur. Dolayısıyla "ve yüsebbit aqdameküm; ve ayaklarınızı sabit kılar" hükmü hakıyla tecelli etmiş bulunur da, sabit bir siyaset, güçlü bir mukavemet gösterilirse, Allah'ın yardımı ve zaferi elde edilmiş olur.

Acizâne kanaatimce, herkesin izlemesi farz olan siyaset yolu bu olmalıdır.

"Siyaset'in" pek çok tanımlamaları vardır. Ben derim ki; bir devletin diğer devletler arasındaki konumunu muhafaza edip, onun diğerleri üzerindeki etkinliğini artırmak ve ilişkileri kârlı çıkacak şekilde sonuçlandırmaktır.

Bu tarif bağlamında görülecektir ki; siyasetin esası da binası da, "in-tensurullah e yensurküm ve yüsebbit aqdameküm" âyet-i celîlesi hakkında yapılan değerlendirmelerin sonucu olan "sekinet" sahibî bir toplumsal güçtür.

Siyaset, iç ve dış şeklinde iki bölümde ele alınmışsa da, ben, şeriat-tarikat nitelemeleri gibi bu iki isimlendirmeyi de izafi kavramlar olarak görüyorum. Nasıl ki, şeriat ve tarikatın her ikisi de İslam'ın ta kendisi ise, iç ve dış siyasetin toplamı da aynı şeydir.

Malum olduğu üzere; bütün hükümetlerin dikkate aldıkları şey; efkâr-ı umumiye (kamu-

oyu) dir. Oysa kamuoyunun hangi temel esaslara göre şekillendiğini bilmek gerekir.

İnsanların, doğal olarak, toplumsal hayatı zorunlu kılan ictimâ, ahlak ve din gibi değerlerden bağımsız bulunmaları halinde edindikleri düşüncelerle, bu değerlere sahip olduklarında edindikleri düşünceler farklı ve başkadır.

Şimdi şöyle bir ayırım yapabiliriz:

İnsanlar bireysel yaşama mı, yoksa toplumsal yaşama mı daha eğilimlidirler?

İnsanlar, toplumsal hayatı zorunlu kılan yüce meziyetlerden mahrum olurlarsa, mahrumiyetleri oranında bireyler yaşama eğilimi gösterirler. Bu tür kişilerin sahip olduğu ahlaki niteliklerin en göze çarpanları şunlardır: Herkesi küçük görmek, hep menfaatinde ve hevasına göre hareket etmek, herkesin zararından fayda aramak, insanlarla alay etmek ve onları ezmekten zevk almak, menfaatini korumak için her şeye katlanmak, takdîr-i ilâhiye rıza göstermede korkak ve mütereddit davranmak, gösteriş, kıskançlık, koğuculuk yapmak.

Emr-i bil-ma'rûf, nehy-i anil-münker; bu tür arzu edilmeyen hallerin ortaya çıkmasını engellemek suretiyle, insanları, toplumsal hayat için gerekli olan şeyleri (bilgi, ahlak, din) edinmeye zorlayacağı için, artık insanlar doğal hallerinden sıyrılıp toplumsal hayata eğilim gösterirler.

İşte kamuoyu denilen olgu, toplumsal yaşamın ürünü olmaktadır. Yalnız, halkın sürüler halinde sokaklarda dolaşmasından, tiyatro, meyhane, kuraathane ve kahvelerde, hatta gazinolarda bir araya gelmelerinden "toplumsal hayat" ve onun ürünü olan "kamuoyu" ortaya çıkmaz.

Bu nokta anlaşıldıktan sonra bir soru gündeme gelecek ve sanırım cevapsız da kalacaktır.

Konumuz olan "emr-i bil-ma'rûf, nehy-i anil-münker", ferde mi yoksa nev'e (türe) mi ilâhîdir? Ve merkezî idarcsî neresidir?

Mehmed TEVFIK
(Sadık A. A. EMİROĞLU)

(*) Bu yazı Cemiyet-i İlmîye-i İslamiye'nin yayın organı olan Beyan'ul-Hak dergisinin 11 Haziran 1328 (M. 1912) tarih ve 164 nolu nüshasında yayımlanmıştır.

İSLAM VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM

Ayfer Erdun İPEKOĞLU

Dünyada gelmiş geçmiş tüm medeniyetler etkilene ve etkinleşme özelliğine sahiptir. İslam düşünce hayatı da bu kurula uyarak kendinden önceki doğu ve batı düşüncelerinden gerektiği kadar istifade etmiş; onları yorumlamış, kendi orijinal özelliklerinden onlara önemli şeyler katıp, kültür, düşünce ve medeniyet tarihindeki önemli yerini almıştır. Kültür ve düşünce tarihi sürekli bir akış içindedir. Hiçbir kültür ve düşüncenin tek başına ortaya çıktığı söylenemez. Düşünce tarihinin beşiğinin Ege kıyıları olduğu hakkında kesin bir yargı vardır. Oysa Konfüçyüs, Buda, Zerdüşt düşünce tarihinin Doğu kaynaklı en eski otoritelerindendir.

İslamiyet, yayılmaya başladıkça farklı kültürleri etkilediği gibi onlardan etkilenmiştir de. İlk etkileniş Hint medeniyeti ile tanışınca olur. Şüphesiz Hint bilgelerinin meditasyonları sufilerin dini tecrübesini zenginleştirmiştir. Ama manevi alıştırma ve çileler yoluyla insanın çabaları sayesinde Allah'la (cc) özdeşleşebileceği esasına dayanan Hinduizme inanmak, vahyi ve peygamberleri inkâr olur. Fakat Hint bilgelerinin büyük kutsal metinlerinde görülen ilahi mesaj izlerini de gözardı etmemek gerekir. Kur'an hiçbir Hindistan peygamberinden söz etmez. Ama bu konuda şunu söyler: "Daha önce sana bazılarını anlattığımız bazılarını da anlatmadığınız peygamberler gönderdik" (Nisa 164).

Düşünce tarihi dendiğinde sürekli eski Yunan'dan bahsedilmesinin nedeni; akla önem verip, gözleme dayalı çalışmalar yapmalarındandır. Fakat Sokrat'dan Marx'a kadar felsefenin getirdiği iman değil, şüphedir.

Müslümanlar, eski medeniyetleri de tanıyıp öğrenmeye başladıkça etkilenme ile birlikte yeni yeni meseleler de ortaya çıktı. (Mezopotamya, Mısır, Sasani, Grek Medeniyetleri konularında olduğu gibi.)

Bu yeni meseleler nasıl çözülecekti? İşte bu açıklama ve yorumlama çabası olan icthad; İslamın ilk iki yüzyılının, yani doruklara tırmanış çabalarının temelini oluşturur. İlk

büyük hukukçu Ebû Hanîfe (Miladi) 699 yılında Basra'da dünyaya geliyor ve sadece belirli ayetleri değil, ortaya çıkan somut duyulmamış sorunları da Kur'an'ın ışığı altında çözümlüyordu. Bu nasıl yapılmalıydı? Kur'an ve Sünnete uyularak kıyas yoluyla, akıl yürüterek. Gerek vahiy esasına dayalı dinler gerekse diğerleri sözkonusu olsun her millete özgü gelenekler de hesaba katılmalıydı.

İmam Şafii'nin çabaları da bu yönde idi. Miladi 767'de dünyaya gelen Şafii'ye göre kıyas, icthadın bir başka adı idi. Ebû Hanîfe Mezopotamya'da Şafii'de Mısır'da dev kültür mirasları ile karşılaştılar. Mısır, Asya, Akdeniz ve Kızıldeniz arasında tabii bir kavşaktır. Çağlar boyu hüküm sürmüş, herbiri kalıcı izler bırakmış medeniyetleri bünyesinde barındırır. Kendinden sonra yaşayan tüm kültür ve medeniyetler Mısır medeniyetinden etkilenmiştir. (Makedonya, Roma, Bizans medeniyetleri gibi).

Mezopotamya'daki uygarlıkların birkaç tanesi Sümer, Asur ve Babil uygarlıklarıdır. Sümerlerin bayındırlık, tarım, matematik ve takvim alanındaki çalışmaları Arapların yanı sıra Yunan, Roma ve Bizans uygarlıklarının gelişmesinde de etkili olmuştur. İmam Ebu Hanîfe ve İmam Şafii İslam kültürünü etkileyen bu medeniyetleri incelediler, yorumladılar, çözümler getirdiler.

Ama 9. yüzyılda dini bölünmeler korkusu ile icthad kapısı kapandı dediler. Doğmacılık, insanların görüş beyan edecek çok az noktası olduğu düşüncesini ortaya koydu. Oysa Kur'an insanları sürekli düşünmeye ve araştırmaya davet eder.

İcihadın reddi, zihin tembelliğinden ortaya çıktı ve bu tembellik sonucu büyük alimler putlaştırıldı. Ayrıca müslümanlar, Emeviler döneminde Bizanslılardan, Abbasiler döneminde ise Persler'den etkilenerek onların bazı dogmatik kalıplarını benimsemişlerdir. Emeviler döneminde Arap, Yahudi, İran, Hristiyan kültürleri arasında etkileşim oldu. Abbasiler döneminde bu durum devam etti. Ve bu

durum Emevîler'de (660-750) bu, devlet anlayışı olarak yerleşti. Abbasîler (750-1250) de ise gelişti. Aynı anlayışı Endülüs Emevîleri (756-1031) devrinde de görmek mümkündür.

Emevî devletinin yıkılıp Abbasîlerin hüküm sürmeye başlamasıyla ekonomi canlandı. Savaşan Arap halkının yerini mülk sahipleri, devlet görevlileri, edebiyatçılar ve bilim adamları aldı. Alimlere değer verildi, çalışmalarını desteklendi. O dönemde yetişen alimler İslam düşünce hayatına yeni bir boyut getirdiler.

İskenderiye yolu ile İslam dünyasına giren ve Hristiyanlaşmış olarak tanışılan Yunan Felsefesi Farâbî ve ondan sonra yetişen alimleri oldukça etkilemiş ve alimlerin çoğu felsefe ile ilgilenmeyi adeta kendilerine görev bîmişlerdir. Hatta Yunan felsefecileri o kadar yakından tanımış ve öğretilmiştir ki Batı, Aristo'yu; felsefe ile İslam dini arasındaki ayrılıkları gidermeye çalışan Farâbî'den öğrenmiştir.

Kur'an ve Sünnet küçük toplumun sorunlarına ilâhî, tarihi ve somut bilgilerle çözümler getirmişti. Soyut konulara ilişkin hükümler getirmemişti.

Felsefenin alimler üzerindeki tesiri sonucunda İslam düşünce hayatında çok farklı görüşler ortaya çıktı. İslam felsefecilerinin görüşleri ve düşünceleri Gazalî (1058-1111) tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Gazalî güçlü bir felsefe tenkidçisidir. O Nizamiye medresesinde eşya ve olayları izah etmekten ziyade hakikatı bularak huzura ermek istiyordu. Sonuçta herşeyi temelden ele almış ve felsefenin tesiri ile ortaya çıkan problemleri en güzel biçimde çözümlenmiştir. Aklın aciz kaldığı noktada insanın kalp ile kesin bilgiye ulaşabileceğini söyleyen Gazalî, tasavvufî karar kılmıştır. Ve Gazalî'den yaklaşık 200 yıl sonra dünya gelen İbn-i Haldun (1332 -1406) "tasavvuf, Kur'an'ı anlamak ve yaşamaktır, onu başka bir akım yada mezhep gibi görmek istemek hatadır" der. Ve ortaya çıkan meselelerin nedenlerini bireylerin tutkularında değil, bunların temelinde yatan toplumsal olaylarda aramak gerektiği düşüncesini savunur.

İbn-i Haldun tarihe sosyolojik bir anlayış getirdiği gibi coğrafi koşulların da tarih olaylarında önemli etken olduğunu savunarak ekonomik etmenlere de önem vermiştir.

Su, toprak ve besin insanların yaşamak için seçtikleri yerlerde dikkate alınması gereken şeylerdir. Buna bir örnek verirsek; Nil nehri Afrika'daki Victoria gölünden doğuyor ve buna Habeşistan'dan gelen Mavi Nil de ka-

tılıyor. Nehir akarken getirdiği alüvyonları taşıdığı yerlere bırakıyor ve Mısır'da senede 4-5 kez ürün alınabiliyor. Mısır bu yüzden uygarlıkların beşiği olmuştur. Bu gün de tüm insanların tutum ve davranışlarına yön veren tabii kaynaklar, milletlerin hayatlarında önemli yer tutmaktadır. Devletler çok kolay yıkılıp çok kolay büyüyebiliyorlar. Ama bunun için senaryolar önceden hazırlanıyor. Ve ilk aşamalarda da kültürleri değiştiriliyor.

İbn-i Haldun, Endülüs Emevî devletinin yıkılışını şöyle anlatıyor: "Galleri kendilerine örnek alıyorlar. Giyim, kuşam ve âdetlerinde onlara benzemeye çalışıyorlar. Evlerinin duvarlarına resim ve heykeller yapıyorlar. Bunları gören, bu hallerin istila belgesi olduğunu anlayabiliyor." Ve devam ediyor: "Bir kavim bir başka kavmin idaresi altına girdiğinde tembelleşir; emel, ümit ve sevinç bittikten sonra durgunluk meydana gelir ve kendilerini korumaktan aciz olurlar. Her saldırıya yenilirler".

Bütün bunlardan sonra gelelim bugünkü duruma. Müslümanlar güçlerini ibadetlerinden aldıkça milyonlarca insanı İslâm'a kazandırdılar. Ama iyi bir müslüman olmak demek kendisini

sadece ibadetlere vermek demek değildir. Müslümanlar İslâm'ı sadece ibadetlere bağlı olmak olarak anladıklarında yükselme durdu ve solmaya başladı. İslâm, aktif özne olma vasfını yitirdi. Müslümanlar yabancı istilacıların ellerinde sömürge oldular.

Yaratıcı çabalar şarttır. Çağımızın problemlerini geçmişte yaşamış alimlerin formülleri ile çözemeyiz. Bu Kur'an'ın, yaşayan dünya görüşüne ters düşer. Yeni meseleleri eski alimlerden ilhâm alıp Kur'an ve Sünnet'in ışığında çözümlenmeliyiz.

Tembelce metne bağlı kalmak yerine yeni problemlere yeni çözümler getirilmelidir. Kur'an'daki Cuma-5 ayetinde "kitap yüklü merkep" tabiri kullanılarak kendilerine kitaplar gönderildiği halde kafa yormayanlar, üzerinde düşünmeyenler alaya alınmıştır.

Geçmişî aynen taklit, Batı'yı aynen taklit gibi sakıncalıdır. Pek çok İslam ülkesinde işgalci Fransız ve İngiliz kanunları ve hukuka ait Kur'an'dan alınma ayetler beraber uygulanmaktadır. Batıyı ve geçmişî taklitle ne hal yaşanır ne de istikbal kurulur.

Yeniden özne olabilmek için uyuşuk bir şekilde metne bağlı kalmamalı, problemlere Kur'an'ın pırıltısı sayesinde yeni çözümler getirmeliyiz. Bu da imanla yoğrulmuş kalpler ve bilgi ile parıltıyan beyinler ile olur.

MALCOLM X

Geçtiğimiz aylarda Amerika ve Avrupa'da gösterilen ve büyük yankılar uyandıran Malcolm X filmi, daha sonra Türkiye'de de gösterime girdi. Bu arada Pınar yayınları, X'in son konuşmalarını "Malcolm X, Son Konuşmalar" ismi altında yayınladı. Bu vesileyle Malcolm X'in kısa özgeçmişiyle birlikte konuşmalarından bazı pasajlar sunuyoruz.

MALCOLM X KİMDİR?

Malcolm Little, 19 Mayıs 1925 yılında Amerika'nın Nebraska eyaletinde bir papazın oğlu olarak dünyaya geldi. Olurdukları ev beyazlar tarafından yakıldı ve babası yaşamını yitirdi. Sekiz çocukla dul kalan annesi fakirlik içerisinde ne yapırsa olmadı ve bir gün çıldırdı. Bu yüzden tüm çocuklar dağıldı ve Malcom 17 yaşında Michigan'dan ırkçılığın merkezi olan Boston'a gitti. Ardından Newyork'a geçti ve Zenci gettosu Harlem'de kumar, silah ve uyuşturucunun her türüsüne bulaştı. 21 yaşında 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Hapisteyken müslüman oldu ve Siyah Müslümanlar Hareketi'ne katıldı. "Little" soyadını bırakıp Malcom X adını aldı ve kendini Siyah Müslümanlar hareketine adanmış adadı.

1964 yılında Afrika gezisine çıktı. Mekke'yi de kapsayan gezisinin de ilişkiye girdiği beyaz müslümanlar düşüncesinin değişmesine sebep oldu. Bu görüşleri yüzünden Elijah Muhammed'in başı olduğu Siyah Müslümanlar Hareketi'nden ayrıldı ve Afro-Amerikan Birliği'ni kurdu. "Artık ırkçı değilim, İslam bir kardeşlik dinidir, kin ve nefret yoktur" dediği için karşıtlarının tepkisini çekmeye başladı ve 21 şubat 1965 günü bir suikast sonucu öldürüldü.

"SON KONUŞMALAR"DAN PASAJLAR

Zenci olarak adlandırılan zavallı, kendi adının, dilinin, kültürünün, tarihinin ve vatanının olmadığını düşünür. Tanrı kendisini lanetlediği için siyah olduğunu düşünür o. Çünkü o siyahtır. O siyah olduğu için değil, aklını yitirdiği için lanetlenmiştir. Aklını kaybetmiştir. Kendine ait bir akla sahip olması gerekirken beyazın aklına sahiptir. (S. 35)

O, siyah olmaktan çok Amerikalı bir beyaz olmak ister. Yanı olduğundan farklı bir şeyler olmak ister. Ama Amerika'nın beyaz bir ülke olduğunu ve onun siyah olamayacağını da bilir. Kendi ırkını ikinci sınıf bir Amerikalı olabilmek için inkâr eder. Amerika'ya getirilişinden buyana onu asla kabullenmeyen bir ülkeye ve hükümete kendisini kabul ettirebilmek için temsil ettiği herşeyi ve geçmişini inkâr eder. (S. 37-38)

İşte bu yüzden bu zenci hastadır. Yüzyıllar boyunca kendi insanları için onu köle olarak kullanan bu ülkeye kabul edilebilmek için size yalvarır. O insanların köle olarak kullanan ve onları hala ikinci sınıf bir vatandaş olarak sınırlayan bir ülkeye canını bile verir. (S. 38)

O sadece okulda kendisine öğretilenlere inanır. Beyaz adam tarafından kaçırıldığında o, balta girmemiş ormanın bir yerinde insan yiyen bir yamyam, mızrak atan bir vahşidir. Amerika'daki zencilerin bir çoğunun Afrika kıtası hakkındaki görüşleri bunlardır. Ancak bu onun hatası değildir. Çünkü bütün bunlar Amerikan eğitim sisteminin ona verdiği şeylerdir. (S. 39)

Bugün problemin çözülmemesinin nedeni, siyah adamı buraya getirerek, onu glydirerek.

doktor yaparak sanki ona iyilik yapmış gibi davranmalarından kaynaklanmaktadır. Biraz ondan biraz bundan vererek lütufta bulunmanızdan dolayı Zencilerin etrafınızda döndüğünü ve memnun olduğunu düşündüğünüz sürece bu çözümlenemez. Doğal olarak siyah adama gittide biraz daha adalet ve hürriyet veriyorsunuz ve göğsünüzü gererek: "Görüyor musunuz problemi çözüyoruz" diyorsunuz. (S. 43)

Siz, aslında siyah adama lütufta bulunmuyorsunuz. Beline bir bıçak saplarsınız; bunu dokuz santim saplayıp altı santim çekerkeniz, bu lütufta değildir. (S. 43)

Bugüne kadar kendimi Siyah bir Müslüman olarak takdim ettiğimi hiç duymadınız. Bu basının tanımlamasıdır. Biz kendimizi müslüman olarak adlandırıyoruz, siyah müslümanlar olarak değil. Biz Müslümanız. Siyahı, kahverengi, kızıl ve sarı, hepimiz Müslümanız. (S. 60)

Biz, insanları derisinin rengiyle yargılamayız. Sizi, beyaz olduğunuz için yargılamıyoruz. Sizi siyah ve kahverengi olduğunuz için yargılamıyoruz. Sizi yaptıklarınızdan ve uyguladıklarınızdan dolayı yargılıyoruz. Ve bu kötülükleri uyguladığınız sürece size karşıyız. (S. 171)

Tekrar ediyorum basın, kurbanları suçlu, suçluları kurban olarak göstermekle kulanmaktadır. Bunun uluslararası en iyi örneğini Kongo'da şahit olduğum olay anlatır. (S. 175)

Uçaklar savunmasız bir köyü bombalıyorlardı. Bombalar dost ve düşman ayırmıyordu. Kongo'daki bu köyde bulunan siyah kadınlara, siyah çocuklara, siyah bebeklere bombalar atılıyor. Bu insanlar parçalara bölünerek havaya savruluyorlardı. Hiçbir feryat duymadım. Uçaklar tarafından katledilen binlerce siyah insanın ne bir feryadını ne de merhamet dileyen seslerini duydum. (S. 175-176)

Niçin bir feryat yoktu? Çünkü basın yine marifetlice kurbanı suçlu, suçluyu kurban

olarak göstermişti. Bu köye isyancı köy adını verdiler. Paralı ölüm askerlerine ise "Amerika tarafından eğitilmiş, Küba'lı Anti-Castro pilotlar" adını takmışlardı. Pilotların paralı askerlerin ne olduğunu biliyor musunuz? O, vatansever değildir, kiralık bir katildir. Bir insanı kolayca bir kedi, bir köpek, bir tavuk gibi öldürebilir. (S. 176)

Onlar paralı asker'di. Onlara şanlı bir ad verilmişti. Amerika tarafından eğitilmiş pilotlardı. Amerika tarafından eğitilmiş olmaları onların haklı olduğuna işaret etmektedir. Anti-Castro Küba'lı olmaları da onların doğru olduğunu göstermektedir. Castro bir canavardır. Dolayısıyla Castro'ya karşı olan herkes bizim için iyidir ve orada yaptığı her şey bizim için doğrudur. Aklınızı bir torbaya koyup nereye isterlerse oraya götürüyorlar. (S. 176)

Bunun sonucu nedir? Onlar, sonunda burada Amerika'da bulunan 22 milyon siyah insanın. Afrika ile ilgili her şeyden nefret etmelerini sağlamışlardır. Afrika ve Afrikalı karakteristiğinden nefret ederiz. Saçımızdan nefret ederiz. Burnumuzdan, burnumuzun, dudaklarımızın şeklinden, derimizin renginden nefret ederiz. Bizi kurnazca manevralarla kerdimizden nefret ettirenler aynı zamanda atalarımızdan topraklarımızdan ve o kıladaki insanlardan da nefret ettirdiler. (S. 180)

Bu insanlardan nefret ettikçe kendimizden de nefret ederiz. Görünüşlerinden nefret ettikçe kendi görünüşümüzden de nefret ederiz. Niçin kendimizden nefret etmemizi öğrettiniz bize. Siz tüm dünyaya bu ırktan olan insanlardan nefret etmeyi öğrettiniz ve şimdi sizden nefret ettiğimiz için bizi suçlama küstahlığını gösteriyorsunuz. Çünkü biz ensemize geçirmiş olduğunuz ipi istemiyoruz. (S. 180-181)

Bir adama. Tanrı'nın ona vermiş olduğu dudaklardan, burnuna vermiş olduğu şekilden, vermiş olduğu saç cinsinden ve yine Tanrı'nın ona vermiş olduğu derisinin renginden nefret etmesini öğrettiniz. Bu bir insanın işleyebileceği en büyük cinayettir. Ve sizin yaptığınız şey de işte bu suçtur. (S. 181)

KAPİTALİZM KARŞISINDA MÜSLÜMANLAR VE JAPONLAR

Mustafa ÖZEL'in 29 Şubat 1992 tarihinde

AKV Merkezinde verdiği seminerinden alınmıştır.

Bismillahirrahmanirrahim!

Aşağı yukarı hepimizin bildiği bir suredir, Kureyş suresi. Kısaca meali şöyle: "Kureyş'in ilâfı için, kış ve yaz yolculuklarının ilâfı için, bu Beyt'in Rabbine kulluk etsinler. O Rab ki onları aç iken doyuran, onlara korkuya karşı güvenlik verendir."

Konuşmamızın genel çerçevesini çizmeden önce Mekke'nin iktisadi yapısı hakkında kısa bir açıklama yapmak istiyorum. Çünkü Mekke; kadim dünya içerisinde çok istisnai konuma sahiptir. Son "dîn'in, Mekke'de zuhur etmesi ve Mekke'nin de iktisadi hayatının modern dünyaya çok benzemesi başlı başına bir mucize kabul edilmelidir. Ve okuduğum surede geçen "İlâf" müessesesi bu iktisadi hayat çerçevesini anlamamız bakımından anahtar bir kavramdır. Burada ayrıntılarına giremeyeceğim. Konuyu ana hatları ile anlatmaya çalışacağım. (Cengiz Kalick beyin, bilim ve Sanat Vakfı'nca yayınlanan **Devlet ve Piyasa** adlı kitabına başvurabilirsiniz.)

Mekke'nin istisnai konumu; tarıma elverişli olmamasından, ticari bir şehir olmamasından kaynaklanıyor. Oysa bütün kadim dünya **kendine yeterlilik** esasına dayalı, kendi kendini geçindiren, toprakla haşır neşir olan,

maddi varlığını tarımla devam ettiren, bir piyasa sistemine bağımlılığı olmayan bir dünyadır. Ama Mekke biraz farklı. Bu dünya içerisinde çok istisnai, çok farklı bir konumdaydı. Ve son vahiy burada insanlara gönderildi.

Mekke, 5. asrın başlarında Arabistan'ın güneyinden, Yemen'den gelen Huzaa kabilesinin hakimiyetinde idi. Fakat 5. asrın ortalarına doğru Kusay ibn Kilab adlı bir zat Mekke civarındaki bazı kabileleri birleştirerek **Kureyş** kabilesini kurdu. Ve Huzaa'nın iktidarına son verdi. Mekke'nin önemi Hint'ten başlayıp Arabistan'ın güneyinden, Yemen'den ve Batı Arabistan boyunca uzanan, sonra kuzeye doğru çatallanıp Suriye'ye ve Mısır'a doğru yönelen uluslararası ticaret yolunun üzerindeki önemli uğrak yeri olmasından kaynaklanıyordu. Ve Mekke'de hepimizin bildiği gibi kutsal bir yapı var: **Kâbe**. Bu İslam'dan önce de kutsal kabul edilen bir yapıydı. Ve merkez Kâbe olmak üzere **'Harem'** adını verdiğimiz bir bölge, daha doğrusu bir müessese vardı. Harem'in özelliği de bu bölge içerisinde insanların mal ve canlarının güvenlik içinde olmasıydı. Kureyş'in Mekke'nin hakimiyetini ele geçirmesi demek, Mekke ticaretini yönlendirme gücünü ele alması demektir.

Kureyş'in ilâfı; kış ve yaz yolculuklarının (kervanlarının) güneye ve kuzeye, doğru giden kervanların güvenliği ni sağlamak. Peki bu neyi getiriyor, ve ne karşılığında yapıyor? Kureyş; ilâf içine giren kabilelerle şöyle bir anlaşma yapıyor: Siz bizim güvenliğimizi sağlayın, bize saldırmayın ve bize saldıranlara karşı bizimle beraber olun. Bunun karşılığında biz de sizin ürün ve mamülerinizi o gittiğimiz pazarlara götürelim, satıp sermayesini ve kârını size geri getirelim. Ayrıca bizim düzenlediğimiz organizasyonlara da ortak olabilirsiniz.

Burada bir şeyi hatırlatayım. Bu sırada Mekke'de yaygın "iftad" adlı bir müessese vardı. İftad şuydu: Bir tacir iflas ettiği zaman kendi oymağına, kendi geniş ailesine yük olmamak için, onların, o iflasın bedelini ödememeleri için, çocuk çocuğunu alır çöle giderdi. Yani kendisini ve çocuk çocuğunu bir anlamda ölüme terkederdi. Bir nevi intihar şeklidir bu. Tabii Mekke'de bile olsa bir tacir kolay yetişmiyor. Belirli bir noktadan sonra İftad Kureyş kabilesinin ticari gücünü azaltmaya başladı. Ve ilk defa Hz. Peygamber'in dedesi Haşım, bu müessesenin ne kadar yıkıcı olduğunu anladı ve İftadı önlemek için yeni bir metod geliştirdi. Medot da şu idi. İflasların çoğu sermaye yetersizliğinden kaynaklanıyordu. Yani tüccar, aslında çok beceriksiz olduğu için iflas etmiyordu, çoğu kez. Sermayesi yeterli olmadığı için, belli bir sıkışıklık anını dönemiyor ve orada kalıyordu. Bunu önleyebilmek için ırılı ufaklı sermayelerin biraya getirilmesi suretiyle ortak kervan düzenleme yöntemini getirdi. Bugün adı çok geçen "**mudarebe**" şirketinin ilk nüvesidir bu. Yani herkesten kendi sermaye gücüne göre bir sermayeyi müteşebbis toplanıp, sonra bunu kişilerin uhdesine vermektir. Elde edilecek kârı, maliyetler ve teşebbüs payı düşüldükten sonra herkesin sermaye hissesine göre dağıtmaktır.

Bu tarihlere kadar Kureyş tüccarının ticareti daha çok Harem bölgesiyle sınırlıydı. Dışarıdan başka tacirlerin Harem'e kadar getirdikleri malları Harem bölgesi içerisinde dağıtıp bir kâr elde ediyorlardı. Bu bile sermayelerinin birazcık gelişmesine yarıyordu. Ama henüz çok gelişmiş bir konumda değildir. Mudarebe'den sonra daha büyük kervanları organize edebilme gücü doğdu. Daha

büyük kervan, Harem sınırlarının uzağına gidebilmeyi zorunlu kılıyordu. O büyük kervanla yine Harem çerçevesinde veya Harem'e çok yakın alanlarda iş yaparsanız o sermayenin hakkını vermemiş olursunuz. O dönemlerde ve çok yakın zamanlarda, belki bugün bile uluslararası ticaretin en büyük problemi **güvenlik** meselesidir. Yani malların bir yerden başka bir yere nakledilmesinde malın ve canın altında olmasıdır. Onun için bugün çeşitli sigorta sistemleri geliştirilmiştir. Dolayısıyla Kureyş'in düzenlediği kervanın geçtiği yollardaki önemli kabilelerle anlaşmak gerekiyordu; Kureyş kervanlarının emniyet içinde gidip gelebilmesi için. İşte **İlâf** budur. Kureyş kervanının Harem'den çıkıp gidebileceği uzak mesafelere gidip dönebilmesi sırasında yol üzerindeki önemli kabilelerle yapılan anlaşmalardır. Kureyş'in İlâfı; kış ve yaz yolculuklarının (kervanlarının) güvene ve kuzeye, doğru giden kervanların güvenliğini sağlamak. Peki bu neyi getiriyor, ve ne karşılığında yapılıyor? Kureyş; İlâf içine giren kabilelerle şöyle bir anlaşma yapıyor: Siz bizim güvenliğimizi sağlayın, bize saldırmayın ve bize saldıranlara karşı bizimle beraber olun. Bunun karşılığında biz de sizin ürün ve mamûlerinizi o gittiğimiz pazarlara götürelim, satıp sermayesini ve kârını size geri getirelim. Ayrıca bizim düzenlediğimiz organizasyonlara da ortak olabilirsiniz.

Şimdi bu, bir yandan Kureyş sermayesinin daha büyümesine bir yandan kabile ekonomilerinin gelişmesine, en önemlisi de kabile ekonomilerinin yavaş yavaş Mekke ile bütünleşmesine, Mekke ekonomisine entegre olmasına yol açıyor. Ve Mekke 6. yy'ın ortalarına doğru yani 550'lerde nerede ise kozmopolit bir şehir haline geliyor. Çünkü

dışardan iki türlü insan akımı oluyor. Birincisi, sermayesi olan insanlar. Bulunduğu çevrede yeterli yatırım yapamayanlar, sermayesini büyütemeyenler Mekke'de böyle bir fırsat olduğunu öğrenince oraya gelmeyi ve yerleşmeyi seçiyorlar. İkincisi Mekke'nin nüfusu çoğaldıkça bir hizmet sektörü doğuyor. Gönül eğlendirenlerden tutun da en basit işleri görecektir insanlara kadar herkes Mekke'ye geliyor.

Mekke, bu pazar, 7. yy'ın başlarında biriken bu sermayeyi sadece ticaret içinde kullanamaz hâle geliyor. Onun için toprağa yatırım yapmaya başlıyorlar. Bir Mekkelî nerele yatırım yapabilir? Taife yapar. Çünkü 60-70 km. ileride ve çok verimli bir yer. Benu Sakif kabilesinin egemenliğinde. Mekkeliler ultimatom veriyorlar: "Eğer bizim Vec Vadisinde toprak almamıza izin vermezseniz (Vec vadisi çok verimli bir bölgedir), biz de sizi Harem'e sokmayız." Önce diremiyor, Benu Sakif. Sonunda mecbur kalıyor. Ve Kureyş'in Taiften toprak almasına ses çıkarmıyor. Bu tarihlerde, yani 600'lü yıllarda hemen hemen her Mekke tacirinin Taifte toprak yatırım vardır. Belki bu Hz. Peygamber (s.)'in Taiften niçin eli boş döndüğünün bir gerekçesidir, bilemiyorum. Bunun üzerinde düşünmek lazımdır. Mekke'nin kalburüstü müşrikleri, Taifte de çok nüfuz sahibi idiler.

Bu arada Mekke'nin klan yapısı yavaş yavaş değişmeye başlıyor. Eskiden sadece soya bağlı geleneksel aşiret diyebileceğimiz bir yapı var iken, şimdi o yapı bir ölçüde korunarak servetle alakalı klanmaya başlıyor. Yani bir klanın, bir oynamak'ın reisi, aynı zamanda bir işveren olduğu ölçüde klanını koruyabiliyor. Yani politik örgütlenme, vasfını kaybetmeden aynı zamanda ekonomik örgütlenme

meye dönüşüyor. Eğer Modern dönemlerde Avrupa'da olduğu gibi bu tüccarlar ayrı bir sınıftan geliyor olsalardı belki farklı bir politik örgütlenme doğardı. Fakat müteşebbis kişi aynı zamanda kabilenin de eşrafı (önde geleni) olduğu için burada mevcut politik örgütlenmenin tamamen ortadan kaldırılmasının bir manası yok. O politik örgütlenmeyi ilavelerle iktisadi örgütlenme ile birleştirmek gerekiyordu ve yapıldı. Bu arada Kureyş'in kendi içerisinde de öne geçme, servet ve politik gücünü kullanarak ittifaklarını kullanarak, öne geçme yarışı başladı.

Diğer bir müessese "**halif**" idi.

"**Halif**"'in iki anlamı vardır: Birisi, ilâf'ın uzanamadığı kadar uzak bölgelerdeki kabilelerle yapılan ortaklıklar ve ittifaklardı. Bunlar çoğu zaman evlilik vs. gibi birtakım ilişkilerle sağlanıyordu. Fakat bizim açımızdan en ilginç olanı şudur: Mekke'ye gelen ve Mekke'li olmayan bir tacir, Mekke'de barınabilmek için **kendi dengi olan** bir tacir bulur ve onunla ortak olurdu. Böyle bir kaide vardı. Enteresandır, bu gün de S. Arabistan'da bir yabancı'nın orada ikamet edebilmesi için kendisini koruyacak bir "**halif**" yani bir nevi **kefil** bulması lazımdır. Enteresan şekilde bu uygulamayı bugüne kadar devam ettiriyorlar. Şimdi halif olduğunuz zaman iktisadi gücünüz büyüyor; ama dikkat ederseniz birbirine denk olan insanlar birbirine halif oldukları için, bu aynı zamanda bir sınıflaşma veya geniş anlamda tabakalaşma demektir. Zenginlerin üstte kalması, o hizmet sektörüne giren insanların da böyle kü-

meler oluşturmaları manasına geliyor. Bunu da modern anlamdaki sınıflaşmaya benzetebilir miyiz, benzetemez miyiz, bu ayrı bir konudur. Ama bilinen bir şey, Mekke'de bu tabakalaşmanın çok açık bir şekilde olduğudur. Bu arada gerek bu **hilf** müessesesi sayesinde, gerekse diğer nedenlerle kabile içi ve oymak içi ittifaklar vardır. Mesela, daha az güçlü olanlar "**hilful-fudul**" diye kendi aralarında başka bir örgütlenmeye giderler. Tıpkı, bugün TUSİAD'a karşı MÜSİAD'ın kurulması gibi.

Mekke'de iktisadi unsurları ağır basmaya başlayan, ticarileşen bir hayat vardır. Bu hayat mevcut politik yapıyı ortadan kaldırmayan, onunla bütünleşen, onu kendi amaçları doğrultusunda kullanan bir vasıftaydı. Ve risaletten sonra, Mekke döneminde, müslümanların bu yapıyı değiştirebilmek, için herhangi bir güçleri, alternatifleri de yoktu. Bunun için Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra müslümanların iktisadi yapılaşmaları konusunda ilk adımlar atılmaya başlandı.

Kureyş'in kendi içindeki liderlik konumunda Benü Ümeyye'nin diğerlerini yavaş yavaş tasfiye ettiğini ve öne çıktığını görüyoruz. Nitekim risalet sırasında Hz. Peygamber(s.)'in karşısında en fazla direnenler Ebü Süfyan ile Ebü Cehil'dirler. Ebu Süfyan, Benü Ümeyye'nin lideri idi, Ebu Cehil ise Benü Masmum'un lideri idi.

Şimdi buraya kadar anlatıklarımızdan ortaya çıkan şey şu: Mekke'de iktisadi un-

surları ağır basmaya başlayan, ticarileşen bir hayat vardır. Bu hayat mevcut politik yapıyı ortadan kaldırmayan, onunla bütünleşen, onu kendi amaçları doğrultusunda kullanan bir vasıftaydı. Ve risaletten sonra, Mekke döneminde, müslümanların bu yapıyı değiştirebilmek, için herhangi bir güçleri, alternatifleri de yoktu. Bunun için Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra müslümanların iktisadi yapılaşmaları konusunda ilk adımlar atılmaya başlandı. Umumiyetle Hicret sonrasında anlatıldığı kitaplarda en çok üzerinde durulan husus "**Medine Anayasası**"dır. Hz. Peygamber Medine'ye Hicret ettikten sonra orada müslüman topluluğunu temsilen çeşitli inançlara mensup kabilelerle anlaşmalar yaptı. Fakat Medine Anayasası kadar önemli olan bir husus da "**Medine pazarı**"nın kurulmasıdır; Medine pazarının hem kurulma şartları, hem de üzerine bina edildiği ilkelere. Bu hususta da Cengiz Kallek'in sözünü ettiğin çalışmasında faydalanabilirsiniz.

MEDİNE PAZARI'NIN KURULUŞU

Önce Medine'de geniş bir düzlükte müslümanların bir pazar yeri kurmaları Hz. Peygamber(s.) tarafından emredildi ve öyle yapıldı. Kab b. Eşref adındaki yahudi gidip çadırın iplerini kesti, Hz. Peygamber(s.) sabır gösterdi. Rivayete göre Cennet-ül Baki dediğimiz bugünkü Medine mezarlığının bulunduğu alan seçildi. Ve buraya pazar yeri kuruldu. Bu sefer muhafızlar dikildi. Kab b. Eşref veya bir başkasının saldırısı etkisiz hale getirildi. Demek ki, Müs-

lumanlar iktisadi bir örgütlenmeye gidecek siyasi güce, bunu destekleyecek askeri güce sahip olmaya başlamışlar. Hz. Peygamber orada iki temel prensib koymuştur:

1— Bu pazarda hiçbir vergi alınmayacaktır. Böylece mümkün olduğu kadar, diğer pazarlara giden tacirlerin —Hangi dine ve anlayışa sahip olursa olsun buraya gelmesi sağlanıyordu. Vergi alınmadığı ve daha kazançlı olduğu için bu pazar tercih ediliyordu. Müşteri de aynı şekilde vergi alınmadığı, için daha ucuza alabilirim beklentisi ile oraya gelmeye başladılar.

2— Hiç kimse burada sabit bir yer tutmayacaktır. Sabah erken gelen, bir kişi için ne kadar müsait, makul yer alınıbiliyorsa o kadarlık yeri kapacaktır, ama bir rantıye sınıfı oluşmayacaktır. O yeri bir defa kaptım diye, oranın avantajlarından sürekli yararlanma yoluna gitmeyecektir. Teşebbüs gücü olan, erken gelen, kendini daha zinde tutan burada kendine göre uygun neresi ise oraya yerleşecektir.

İlk bölümü bitirdik. Buraya tekrar döneceğiz. Neyi nereye oturtacağımızı açıklayacağız. Bunların anlaşılabilmesi için mümkün olan en geniş tarih perspektifine sahip olmak gerekir. Çünkü İslam Hz. Muhammed(s.) ile değil, Hz. Adem ile gönderilen bir dindir. Hz. Peygamber, hatemü'l-enbiyadır. Dolayısıyla İslam dediğimiz zaman sadece miladi 620'lerle, 630'larla başlamak bize çok sınırlı bir vizyon verecektir. Halbuki mümkün olduğu kadar, idrakimizin elverdiği ölçüde gerilere gidip "insanlar nasıl yaşıyorlardı, nasıl paylaşıyorlardı, nasıl üretiyorlar-

dı, nasıl geçiniyorlardı, bunlar siyasi hayata nasıl yansıyorlardı" diye sormalıyız. Bu gibi suallere mümkün olan en akılcı cevapları vermeye çalışmalıyız.

Ben Fransız tarihçi Fernand Braudel'den faydalanan bir model kurmaya çalışacağım. Model üç aşamalıdır.

1— Maddi hayat

2— Piyasa ekonomisi,

3— Kapitalizm.

Meseleyi daha iyi anlayabilmek için de biraz güncel hale getirelim.

Nedir Maddi hayat?

"Maddi hayat" şu: İnsanların maddi varlıklarını sürdürebilmeleri için bir piyasa bağımlılığı içinde olmamaları. Piyasa adını vereceğimiz düzenlemeler olsa bile. Bu düzenlemeler hem toplum tarafından bilinçle yapılıyor, hem de hedefleri belirleniyor. Bununla öyle çok eskiyi, insanlık tarihinin ilk dönemlerini kastedmiyorum. Ben Ağrı'da doğdum. Çocukluğumda, Ağrı'nın köyleri, yaylaları vs. "maddi hayat"ın içerisindeydi. Tahmin ediyorum, bugün hala öyledir.

Mesela köylerimize "çerçi" adını verdiğimiz insanlar bir ayda, bir buçuk ayda bir gelirlerdi. Ve para karşılığı ticaret yapılmazdı. Merkepleriyle, katırlarıyla, atlarıyla gelirlerdi. Hayvanın sırtındaki birtakım eşyayı, buğdayı arpa karşılığında vs. değiştirerek giderlerdi. Köyde bakkal yoktu. Bir topluluğun özellikle gündelik hayatı bir takım özel işletmelere bağlı olmadığı, kendi maddi varlıklarını sürdürebilmeleri için "piyasa" adını verdiğimiz karmaşık bir sisteme bağlı olmadıkları zamanlar "maddi hayat" جاریydi diyoruz.

Peki, "piyasa ekonomisi" ile neyi kastediyoruz? Ticaretin gelişmesi, dış ticaretin

toplumları zorlaması neticesinde belli bir yörenin pazar yerlerindeki fiyatların aşağı yukarı beraberce dalgalanmaya başladıkları ekonomiye "piyasa ekonomisi" diyoruz. "Maddi hayat" içerisinde piyasa olsa bile; piyasanın şartlarını toplum belirler ve esas olan şey fiyat istikrarıdır. Fiyatlar kaide olarak değişmez. Çünkü ihtiyaçlar da değişmez. İhtiyaçlar, o kadar ağır değişir ki değiştiğinin farkına bile varılmaz.

Piyasa ekonomisi dönemine geçtiğimiz zaman yavaş yavaş fiyatların birbirine bağlı bir şekilde, birbirinden etkilenerek değişmeye başladıkları görülür. Mekke'de söz konusu durum vardır. Mekke'de sokakta ekmek satan insanlar vardır. Yani bu kadar aykırı bir şehirdir Mekke. Onun için Mekke'yi çok iyi anlamamız ve bugünkü hayatımızı anlamlandırabilmek bakımından Mekke'de zuhur eden İslamiyet'in, cahili hayatın hangi yönlerini kabul ettiğini ve neleri reddettiğini çok iyi anlamamız lazımdır. Piyasa ekonomisinin esası; üretici ile tüketicilerin yüzyüze gelmesi ve iki rekabetin esas olmasıdır.

Peki, kapitalizm nedir?

"Kapitalizm": rekabetin ortadan kaldırılması rejimidir. İster devlet gücünü kullanarak, ister çok zekice davranarak, ister başka bir takım mekanizmaları devreye sokarak, eğer piyasada rekabeti ortadan kaldırırıyorsanız ve fiyatı belirliyorsanız bu kapitalizmdir. Eğer fiyatı Allah değil de siz belirliyorsanız... ("Fiyatları Allah'ın belirlemesi" diye bir esas vardır. İslam'da bundan ne anlaşıldığı üzerinde tartışmalar vardır. Ben netice olarak şunu anlıyorum: İnsanların piyasada fiyatın oluşması üzerinde etkili olmaması. O zaman, mantıken, tüketici kitlelerin yararına bir piyasa ve fiyat oluşacaktır. Fiyatın doğal bi-

çimde , suni etkiler olmadan, arz-talep dışındaki etkiler olmadan oluşması durumunda fiatı Allah belirliyor. Ama şu yada bu şekilde, özellikle de devleti kullanarak, siyasi mekanizmayı kullanarak rekabeti ortadan kaldırıyorsanız, işte kurduğunuz şey "kapitalizm" olur.) Kapitalizm, devletin aktif suç ortaklığı olmadan vücut bulamaz. Ve başından beri böyle olmuştur. Gerçekte kapitalist yada kapitalistimsi diyebileceğimiz sistemler, bütün dönemlerde rekabeti ortadan kaldırabildikleri ölçüde ortaya çıkabilmiş olgulardır. Dolayısıyla Kapitalizm, 20. yy başlarında değil, insanlık tarihi içerisinde nereden ortaya çıkmışsa, çıktığı andan itibaren "rekabeti devre dışı bıraktığı ölçüde" kapitalizm olmuştur.

Dolayısıyla İslâm ile meşru bir ilişki kurulacaksa, bu ilişki piyasa ekonomisi ile kurulmalıdır. Rekabeti ortadan kaldıran kapitalist sistem hiçbir şekilde İslami ilkelere bağdaştırılamaz. Benim kanaatim; Mekke'de kapitalistimsi bir ekonominin vücut bulmuş olduğu, yani rekabeti ortadan kaldırarak küçük sermaye ortaklığının ve piyasanın oluşma şartlarının, en tepedekilerin, etki alanına girmiş olduğudur. Kapitalizm bir aile servetleri medeniyetidir. Bugün bile Türkiye'de ekonomiye hakim olan 200 aile vardır. Fransa'da 200 aile, Amerika'da 200 aile vardır. Kapitalizm, bu aile servetlerinin nesilden nesile aktarılmasıyla, 100-200 kadar ailenin elinde temerküz etmesidir. Ve bunlar rekabeti en aza indirdikleri ölçüde başarılı olurlar. Bu, bugün o kadar şiddetli hale gelmiştir ki, dünyanın en büyük şirketleri bile ya birleşiyorlar yada daha büyük olan diğerin satın almaya başlıyor. Buna küreselleşme, globalleşme falan deniliyor. Piyasa ekonomisi ile kapita-

lizm arasındaki farkı açıklamak için bir örnek vereyim: Merte'deki **Keresteciler Sitesi** tam bir piyasa ekonomisi alanıdır. Çok sayıda tekstil imalatçısı vardır. Herkes fiyat kırarak malını satmak ister. Bir de Otomotiv sanayimizi düşünün. Sız ithal otoları bir yana koyarsak Renault'a yada Tofaş'a binmek zorundasınız; üçüncü şık yoktur. Bu aşında bütün dünyada böyledir. Amerikan vatandaşı iseniz, yine ithalat dışında, üç muhatabınız vardır: Ford, GM ve Crysler.

Sözün kısası, kapitalizm "piyasa ekonomisi" ne, piyasada fiyatların serbestçe oluşmasına düşmandır. Kapitalizmle piyasayı özdeş göstermek, Batının en büyük yutturmacasıdır. (Japonları anlatmaya vakit kalmadı. Onu da soru- cevap bölümünde ele alınız.)

Soru : Bu konunun İslami çerçeve ile irtibatlandırılması gerekiyorsa, piyasa ekonomisi ile irtibatlandırılması daha uygundur, gibi bir sonuç olabilecek mi? İslami özellikleri ağır basan bir ekonomik yapıda, bugünkü anlamda büyük şirketleşmelerin olmayacağı, ama daha küçük çapta işletmelerin olacağı bir yapılaşma mı ortaya çıkar? Yani böylesi mi daha meşrûdur? Yoksa eğer daha büyüyebiliyorsa, bu büyüklüğün dağıtılması, paylaşılması nasıl olacak veya bu büyüklüğün hegemonyası nasıl ortadan kaldırılacaktır?

Cevap : Mesele büyük olmamak veya büyüğe ille de karşı olmak değildir. Kapitalist yani tekelleri bir yapılandırmada, tekelin oluşmasına yardımcı olan başlıca üç unsur vardır: devlet, zekâ ve hile. Bunların biri meşru, ikisi gayr-ı meşru yardımcılarıdır. Ve kapitalizmin en büyük suç ortağı, devlettir. Bir müteşebbis risk üstlenerek ve zekâsını kullanarak, meşru bir dairede servetini çoğal-

tıyorsa, sonra bu çoğalan servetini ayrıca arındırıyorsa (zekât), yani "şükreden zengin" oluyorsa, ona bugünkü anlamıyla "kapitalist" diyemeyiz. Ama bu süreçte hile rol oynuyorsa, daha da önemlisi bu kişi (daha doğrusu, bu kişilerden oluşan zümre) siyasi yapıları kullanarak piyasada üstünlük sağlıyorsa, tekel konumuna geliyorsa, işte bu meşru değildir.

Diyebilirsiniz ki, çoğalan sermayenin hileye kayma ve siyasi yapıyı kullanma meyli artar. Ve bugün karşı karşıya olduğumuz gerçeklik budur. Her türden sermaye çevreleri, belirli siyasi partileri (hatta, aynı anda, birbirine muhalif partileri) desteklemek suretiyle, iktidara gelecek olan siyaset adamlarını kısıp ahrılar. Onlar da iktidara geldiklerinde, kendilerini desteklemiş olan çevrelere borçlarını öderler. Bugün, adına "demokrasi" deyip adeta dokunulmazlaştırdıkları siyasi rejim, aslında kapitalizmin suç ortağı olan devlet yapısını güçlendiren, bu gayr-ı adil oluşumu devam ettiren bir rejimdir.

Müslüman bir toplum, devlet sistemine hakim olmak suretiyle, sermayenin bu olumsuz baskılarını dengelemeye çalışan toplumdur. Bu toplumda sermayeye düşman olunmaz, sermaye sahiplerine baskı yapılmaz, teşebbüs hürriyetinin önüne geçilmez. Sadece, sermayedarların devlet yapılarını kullanmak veya çeşitli dümenler çevirmek suretiyle "tekel" oluşturmaları elden geldiğince önlenmeye çalışılır. Hiçbir toplum bu mücadelede yüzde yüz başarıya ulaşamaz; ama bu gerçek serbesti ortamını savunmak ve korumaya çalışmak müslümanların görevidir. Bu mücadele hem meşruiyeti sağlar, hem de çok sayıda girişken, yetenekli insanın önünü tıkayan

tekelci yapıları engelleyerek ülke ekonomisinde üretkenlik ve verimliliği artırır.

JAPONYA'DA MEŞRUIYET VE ÜRETKENLİK ARAYIŞI

Japonya 1850'lere kadar içine kapalı yaşayan dış dünyaya kapalı bir ada ülkesi idi. Geleneksel bir toplum, bir tarım toplumu. Pirinç tarımı yapıyor. Bir miktar ipek imalatı var. Ve 1853 yılında Batılı dört ülkenin baskısıyla kapılarını dış dünyaya açmaya başlıyor. Zorla dışarıya açılmış bir ülke.

250 yıl dışarıya kapalı bir hayat yaşayan Japonya'da Sosyal yapı şöyle idi. En üstte "İmparator" ve ailesi var. Bunun altında "Beyler" zümresi ve malyetlerinde "Samuray" sınıfı, en altta ise ahalî var. O da üçe ayrılır: Köylüler, zanaatçılar ve tacirler. Köylüler en itibarlı halk tabakası. Tacirler, ise toplumun en aşağılık tabakasını oluşturuyorlar. İtibarları, beylere vermiş oldukları ve çoğunlukla geri almayan borçlarla ölçülüyor.

Japonya o sıralar çok kalabalık bir ülke 30 milyon nüfusu var. İngiltere'nin nüfusundan fazla. Geniş bir pazar. Mutlaka oranın ele geçirilmesi lazım. Mamul mallarımızı alacaksınız, karşılığında da bize ham ipek satacaksınız, diyorlar. Alışta ve satışta yüzde 13-15 komisyon kesiliyor. (O günkü yıllık kâr hadlerinin en az üç misli.)

Batılı yazarlara göre Japonlar Avrupalıları "barbar" olarak gördüler. Benim kanaatim şu: Avrupalı kendi dilini kullanıyor. Barbar Avrupalının dilindeki bir kelime. Ve Avrupalı kendi toplumunu, özellikle beyaz ve protestan olanları "medeni insan" sayar. Onların dışındakiler ise "barbar" dır. Benim okuduk-

larıma göre ise, Japonlar onları barbar olarak değil, hayvan olarak görüyorlardı.

1871'de çeşitli meslekler'den (hukuk, mühendislik, iktisat, askerlik, tıp; v.s.) iki yüze yakın Japon, toplam 22 ay İngiltere, Almanya ve Amerika'da dolaşmışlar ve ikibin sayfalık bir rapor hazırlamışlardır. Şunu çok çabuk anladılar Japonlar. Avrupalı'nın üstünlüğü "askeri" değil, "iktisadi" bir üstünlüktür. Bunun arkasında ticaret ve sanayi yatmaktadır.

Bir örnek vereyim hemen: Almanya'ya askeri ilimleri tahsil için gönderilen subaylar Almanya'da askerliği bırakıp yünlü dokuma sanayiini inceleyip döndüler. Ve dediler ki kaynak buradadır. Gelin bu fabrikaları kuralım. Askeriye besleyecek alt yapıyı oluşturamazsak herşey boş.

Bu barbarla nasıl başa çıkacağız. Diyorlarki, bunlarla başa çıkmak için iktisadi alanda onlarla boy ölçüşmek lazımdır. Bunu kim yapabilir? Eğitilmiş insan, işbilir insan. Eğitilmiş olacak, çünkü ithal edilecek bir sürü bilgi var. Teorik, pratik bilgiler var. Çok sayıda işletme, mühendislik tıp ve felsefe kitapları ile Smith'in, Ricardo'nun vs. bütün iktisat kitapları 1880'e kadar tamamen Japonca'ya çevrilmiştir. İktisad kitaplarını büyük ölçüde şunun için çevirmişlerdir: **"Bize ne yutturmak istiyorlar?"** En azından biz ihtiyaten böyle düşünelim. Bunları ortaya çıkarmak için de eğitilmiş insanlara ihtiyaç vardır.

Önce, yapılacak yeni iş türleri için ideolojik bir çerçeve geliştirdiler. Dediler ki; "Samuray niçin yücedir, niçin değerlidir? Samuray niçin milletin efendisidir?" Çünkü Samuray savaşçıdır, merttir, cesurdur, yiğittir, iyi doğuşur, kahramandır, fedakardır. Onun için yücedir. İyi ama, artık savaşlar muhare-

be meydanlarında yapılmıyor, fabrikalarda yapılıyor, işletmelerde yapılıyor. İktisat ve ticaret alanlarında, sanayi alanlarında yapılıyor. O halde yeni dünyanın, yeni Japonya'nın samurayı **"müteşebbis"** tir. Müteşebbis için **"Şingaku"** diye yeni bir terim geliştirdiler. Şingaku'nun politik bir yönü de vardır. Dedilerki, şingaku modern dünyanın samurayıdır. O halde geçmişte samuray için geçerli olan ahlak kodu, şingaku için de geçerlidir.

Japonya'da vuku bulan şey, bütün toplumu harekete geçiren, bütün toplumu iktisaden üretken duruma getiren hadise bununla bağlantılıdır. Çok yakın zamandan bir örnek vereyim; 1979 yılında **Matsushita** firmasını incelemiştım. Büyük bir firma; 25 bin civarında çalışanı vardı o sırada. Ve o çalışanlar yönetime o sene 660.000 fikir önermişlerdi, getirmişlerdi. Bunu hiçbir şekilde izah edemezsiniz. **Nippon** diye bir dizi vardı, televizyonda seyretnmişseniz eğer. 1950'li yılların otomotiv sanayiini anlatıyordu, bir bölümünde. Nissan, Amerikan arabaları ile bir türlü rekabet edemiyor. Çünkü sermaye miktarı yeterli olmadığı için, fabrikada sık sık kalıp değiştirmek gerekiyor. Yani arabının her parçası için ayrı ayrı kalıplar yok. Kalıp değiştirmek günün yarısını alıyor neredeyse. Amerika'da bunu 2 saatte yapıyorlar. Onno diye bir zat gösterdiler. Onno bu işi 6 dakikaya indirmiş. Bunu nasıl yaptınız sorusuna mühendislikle alakalı birşeyler mırıldıktan sonra, verdiği cevap şu oldu: **"İnsanlar bir ölüm kalım savaşı veriyorlarsa, çok akıl almaz işler yaparlar."**

Benim Japon tecrübesinden çıkardığım netice budur. **Bir ölüm kalım savaşı verdiğinin şuurunda olmak.** Bu savaş ancak meşru bir ze-

minde verilebilir. Eğer aynı değerleri, aynı anlayışları paylaşıyorsanız sizi yöneten veya yönlendiren insanlarla birlikte ölüm-kalım savaşı vermeniz, kendinizi onlarla özdeşleştirmeniz mümkün değildir.

Ben oniki yıldır çeşitli şirketlerde danışmanlık yapıyorum. Şahsi kanaatım şudur: Patronu son derece müslüman, dindar olan şirketlerde bile, en iyi çalışan, ister mühendis olsun, ister işçi olsun, saat 2'den sonra saatine bakmaya başlar. Ne zaman bitecek ve ben dışarı çıkacağım? Çünkü çalıştığı yeri bir işkencehane olarak görür. Şahsi kanaatım şudur: Ulemamız da dahil olmak üzere aydınlarımız, kapitalist kurumlarla yüzyüze geldiğimiz günden bu yana, bu kurumların kendi dünya görüşümüz içerisinde nereye oturabileceği sorusunu ciddi biçimde sormamışlardır. Ve bunun neticesinde de toplumun paylaşabileceği, tabii aynı zamanda da işverenlerce siyasi elitçe paylaşılan bir zemin, bir meşruiyet ortamı ortaya çıkmamıştır.

Dolayısıyla bizim Japonlardan bir nevi ibret dersi almamız lazımdır. Meşruiyet zemini kurulmayan bir iktisadi sistem içerisinde insanların üretken olmaları mümkün değildir. Üretkenlik de servetin temelidir. Smith'in, 1776 yılında yazdığı ve modern iktisadın köşe taşı kabul edilen kitabın başlığı şudur: "Ulusların zenginliğinin tabiatı ve kaynakları üzerine bir araştırma". Demek ki; "zenginliğin tabiatı nedir?" Bunu araştırıyor. Bir de; zenginliğin kaynakları nelerdir? Nasıl zengin olunur? Kendisinden önce merkantilist tediğimiz birtakım yazalar, zenginliği daha ziyade parasal şeylere bağlıyorlardı. Smith ilk defa şu formülü geliştirdi: Zenginlik eşittir, bir ülkedeki üretken emek miktarı, çarpi

emeğin üretkenlik derecesi. Üretkenliği artıran şey iş bölümüdür. Emek, iş bölümünden dolayı ihtisaslaşmıştır. İhtisaslaştığı ölçüde de, vasıflı hale gelir. Üretkenlik derecesi artar. İşte o derecede ne kadar üretken emek varsa, emek miktarını onunla çarparsanız bu sizin servetinizdir. Petrolden, demirden, şundan bundan değildir. Bunun en iyi örneği Japonlar'dır.

Şu anda yaklaşık 3.5 trilyon dolar yıllık gayri safi milli hasılatları vardır. Şimdi bunu Japonların sahip olduğu şu yada bu kaynakla açıklamak mümkün değildir. Bu bir inanç meselesidir.

SORU : Peki Japonların dış dünya ile ilişkileri nasıl? Mesela Afrika'da açlık var. Japonların yardım yaptıklarını pek bilmiyoruz. Belki de vardır. Bu samurayların ahlakında; dışardaki insan aç da olsa yardım edilmez gibi bir düşünce var mıdır?

CEVAP : Bir Yahudi, Arap olabilir, Türk olabilir, Alman veya Habeş olabilir; ama kişiliğini belirleyen esas şey yahudi olmaktır. Dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın, bir yahudinin ırkı farklı olsa da, yahudidir. Japon için de ben şöyle diyorum: Japon, Konfüçyen olabilir, Budist olabilir, modern dönemlerdeki gibi Şintoist olabilir, biraz daha entellektüelse Taoist olabilir, Hristiyan olabilir. (Müslümanlar için bir şey demiyorum ve çok merak da ediyorum,) ama esas olarak Japon'dur. Yani onun kişiliğini, kimliğini belirleyen şey, onun Japonluğudur. Bunun için, Japon dini üzerinde çalışanların genel kanaati Japonların dinlerinin **Nipponizm ve ya Japonizm** olduğudur.

Japon mitolojisine göre, ilk yaratılan şey Japon adasıdır. Diğer bütün tanrılar bu adanın toprağından yaratılıyorlar. Tanrılar bu ülkede

doğmuşlardır. Japonlar, tanrıların doğduğu ülkenin çocuklarıdır. Bu çok Yahudice bir düşüncedir. Japonlar bunları hiç dile getirmezler. Bizde umumiyetle "takiyye" denince Şii kardeşlerimiz akla gelir. Ancak Şiilerin takiyyesi Japon takiyyesi yanında hiç sayılır. Bu yahudice şeyi; üstünlük, seçilmiş olma özelliğini müthiş bir bilinç halinde devam ettiriyorlar.

Bizimle alakası ne olabilir bunun? Bizimle çok yakından alakası vardır. Biz "ırk" halinde kapalı bir çevre içinde seçilmiş olduğumuzu söylemiyoruz. Ama müslüman olmakla kâfir olmak arasında "şeref" bakımından, "izzet" bakımından çok net bir ayırım vardır. Kafir, bir kere **"zalımdır"**, **"cahildir"**, hakkı örtmektedir. Bunlardan dolayı aşağılıktır. **"zelildir"**. Kur'an-ı Kerim, bunu ortaya koyan sayısız ayetlerle doludur.

Müslümanlar da aksine **"mümin"** oldukları için, müslüman oldukları için şerefli-dirdirler. Halbuki biz halet-i ruhiyemiz icabı, günlük hayatı içerisinde, bugün müslüman ve kafirin eşit olduğunu düşünüyoruz. Müslümanın müslüman olduğu için izzetli olduğu, üstün olduğu şuuru kalktı bizden. Bu şuurun belki daha zayıf çeşitlerine "fanatizm", "fundamentalizm" gibi bir takım adlar veriliyor bugün. Bunlar aynı şeyler değil, yani bunlar o şuurun kırıntısı sayılan şeylerdir. Ama eğer o kelimeleri bile kullanmak gerekirse şunu söylüyorum: "fundamentalist", veya "fanatik" olmadan bu dünya hayatı içerisinde adam olabilmemenin, dişe dokunur birşey yapmanın imkanı yoktur. Onun için sizi fundamentalist (temelci) olmaya davet ediyorum.

Hazırlayan : M. Ali ATICI

Kur'anî Kavramlar-VIII

**HAK, BÂTIL, TESVİYE/İSTİVA
ve EMR***Mustafa AYDIN***HAK**

Kur'an-ı Kerim'de birbirinin karşılığı olarak kullanılan hak ve batıl kavramları ayrı veya birlikte yaklaşık 300 yerde geçmektedir. Onun için biz de önce ayrı ayrı kısaca açıklamak sonra da beraber kullanılışına dikkat çekmek istiyoruz.

Hak, Kur'an'da Hakka, hukka, ehakka, ve istihkak formlarının yanında hakik (borç-görev) ve büyük bir gerçek kıyamet veya ceza anlamına el-hakka şekillerinde yer almaktadır. Sözlükte kesin, gerçek, doğru, pay, borç, hak kazanmak anlamlarına gelmekte. Allah'ın bir adı olarak da kullanılmaktadır. Kur'an'da hak, hemen bu anlamların hepsini ihtiva etmektedir. Meselâ "Andolsun onların çoğuna söz (ceza/azap) hak oldu, artık onlar inanmazlar" (Yaşin/7) ayetinde hak "kesinlik"; "İnananlar onun (sivrisinek örneğinin) Rablerinden bir hak olduğunu bilirler" (Bakara/26) ayetinde "gerçek"; "(Hz. Musa Firavun'a) Allah'a karşı doğrudan başkasını söylememek benim üzerine bir hak'tır." (A'raf/105) ayetinde ise "borç" manalarına gelmektedir.

Esasen ilgili ayetlere dikkat edildiğinde görülür ki hak "vakaya uygun olan" (gerçek) diye tanımlanabilir. Buna göre bir alanda tek hak vardır. Nihai hak Allah'tır, bir başka ilâh yoktur; Allah'tan başka ilâh kabulü hak dışı bir şeydir. Yine hak olan din tekdir, hak dinin dışında pek çok (hak olmayan) din vardır. Allah "Hak dinini" kabul etmeyenlerle küçülerek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın" (Tevbe/29) buyurur.

Bir konuda hak (gerçek) bilgi, doğru haber takdir. Bir ayette "Onlara Adem'in iki oğlunun (hikâyesini) hak olarak oku" (Maide/27) buyrulur. Çünkü bu konuda bir doğru vardır, onun dışındakiler uydurmadır.

Demek ki hak (gerçek), vakaya, yani varlık, olgu ya da olayın doğasına uygun olan'dır. Ne var ki insanların bunu kendiliklerinden mutlak olarak bilmeleri mümkün olmaz. Ger-

çeği ifade ettiği sanılan bir bilgi (hak olma yönünden) bir dayanağa muhtaçtır. Bilim ve özellikle bu konu ile ilgilenen felsefe gerçeklik konusunda bir sonuca varamamıştır. Meselâ "önündeki masa bir gerçektir, çünkü elimle dokunuyor, gözlerimle görüyorum" denebilir. Halbuki burada elin ya da gözün masadan daha gerçek olduğu ve bir ispata ihtiyaç göstermediği anlayışı, bir kabul, bir varsayımdan ibarettir. Çünkü rüyada da bir şeye dokunuyoruz ama bu, o varlığın gerçekliğini ispata yetmemektedir.

Buradan varabileceğimiz sonuç şudur: Hak için nihai bir dayanak noktası gerekir. Bu da ne çok çeşitli kavrayış noktalarında olan akıl ve ne de farklı algılayışlara sahip olan duyular olabilir. Şüphesiz bunlar da insana belli bilgiler verir. Ama bu bilgiler mutlak değil, görelidir. Halbuki hak görellilik kabul etmez. Onun için hak'ın nihai dayanak noktası Allah'tır. Onu kabulden sonra artık belirtilen her şey ondan bir pay alır: Hak din, onun işaret ettiği din; doğru haber onun verdiği haberdır... Onun dışında kalan ve çelişen şeyler ise batıldır.

BATIL

Batıl kavramı: Kur'an'da (batıl ve iptal formlarında) tek başına 35 yerde geçmektedir. Sözlükte boşa çıkmak ya da boşa çıkarmak, hak dışı şey, geçersiz saymak, abes ve anlamsız olmak, makul ve meşru olmamak manalarına gelmektedir.

Meselâ "Ey inananlar, başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı batıl hale getirmeyin" (Bakara/164) ayetinde batıl "boşa çıkarma"; "Malları aranızda batıl yollarla yemeyin" (Bakara/188) de "meşru olmayan", "Her millet peygamberlerini yalanlamaya yeltenmiş, hakkı gidermek için batıl şeyler ileri sürerek tartışmışlardır" (Zümer/5) de "boş şeyler";

"Yeri göğü ve arasımdakileri batıl olarak yaratmadık, bu, inkâr edenlerin bir zannıdır" (Sâd/27) de "abes olarak" anlamlarında kullanılmıştır.

Bütün bunların ortak yönü "gerçek dışı"lıkta yani vakıya uygun olmamakta özetlenebilir. Allah'ın gösterdiği yolda gitmeyenler, ne kadar doğru yolda olduklarını sansalar da batıl bir işle meşguldürler ve "Batıl ehli, kıyamet koptuğu zaman hüsrana uğrayacaklardır." (Casiye/27)

Bir konuda batıl çok olabilir; gerçek tek olduğuna göre onun dışında pek çok batıllar bulunabilir. Bu bakımdan önemli olan hak'ın bilinmesidir, ölçüsü de Allah'a aittir. Meselâ din konusunda Allah'ın dışında alınacak her kriter insanı yanlışla götürür. Sözgelimi bir dinin atalardan kalması, bir şeyin insanlar arasında yaygın halde olması onu batıllıktan çıkarmaz. Bu konuda şöyle buyrulur: "Bizden önce atalarımız ortak koşmuşlar, sonra biz de onların bir zürriyetiyiz. Batıl yolda ilerleyenlerin yaptıklarıyla bizi helâk mi edeceksin" demeyesiniz diye işte biz ayetleri böyle açıklıyoruz." (A'raf/73-74).

Hakkın dışındaki şey batıldır ve şüphesiz öncelikli olan hakk'ın bilinmesidir. Ancak Kur'an bir öğretim ilkesi olarak pek çok şeyi karşılaştırarak verdiği gibi hak ve batıl da değişik ayetlerinde mukayeseli olarak zikretmiştir. İşte bazı örnekler

"Hak ortaya çıktı, onların yaptıkları batıl oldu." (A'raf/118);

"Batıl, maden işleminde yüzeydeki köpük gibidir, dışarı atılır. Hak kahcı maden gibidir." (Râd/17).

"Hakkı batıl ile örtmeyin, bildiğiniz halde hakkı gizlemeyin" (Bakara/42).

"İşte böyle Allah Hak'tır, ondan başka varlıkları ise batıldır" (Hac/62; Lokman/30).

"İnkâr edenler batıla uymuşlardır, inananlar ise Rablerinden gelen hakka uymuşlardır" (Muhammed/3).

"Allah'ın emri geldiği zaman hak yerine getirilir. Onu boşa çıkarmaya çalışanlar (mubtilûn, batılçılar) ise hüsrana uğrarlar." (Mü'min/78).

Bu ayetlerde de görüldüğü gibi hak ve batıl karşıt kutupları oluşturmaktadırlar, birinin olduğu yerde diğeri bulunamaz; hak gelirse batıl gider. Ancak batıl hakkın önünü kapatıp gizler, vakıanın tabiatını gözden kaçırır. Batılçılar bazen hakka bağlananları batıla sapmakla itham ederler (Rûm/58). Batılın belli tek bir ölçüsü/dayanağı yoktur (kendine has değişik kriterleri olabilir), ama nihai ölçüsü Allah'tır (Esasen o yegane Hak'tır). Bu temelden yoksun bir hak da hiç bir zaman ispatlanamaz.

TESVİYE/İSTİVA

Kur'an'da (s.v.y.) kökünden sevvâ, sâvâ, istivâ, sevâc ve es-seviyy kalıplarında gelen tesviye ve istiva kavramları eşitlik, düzen vermek, (alâ edatıyla) yüksek olmak, üstünde kalmak anlamlarına gelmektedir. Söz konusu ettiğimiz değişik çekimleriyle yaklaşık 80 yerde geçmektedir. Bunlar genelde iki fülde toplanabilir: **Tesviye** (ki yaklaşık 15 yerde) ve **İstiva** (ki bu formda 36 yerde geçmektedir). Tesviye düzen vermek; İstiva, üstünde (hakim ve amir) olmak anlamı taşımaktadır. İkisinin de ortak tarafı, halk'ın (yaratılışın) üstüne gelmiş olmasıdır. Yeni yaratılmışa bir düzen vermek ve verilen bu düzeni sürdürmek.

Hemen pek çok ayet-i kerimede bir yaratılışın hemen arkasından bir tesviyeden söz edilmektedir. Meselâ "(Allah) insanı kan pıhtısından yarattı (ve) tesviye etti" (Kıyame/38); "Rabbim yarattı ve tesviye etti" (A'lâ/2; İnfitâr/7; Kehf/36, vd.); "(Allah göğü) yükseltti, onu **düzenledi**: Gecesini örterek karartıp kuşluğunu açığa çıkardı." (Naziat/28-29); "Nefse ve onu düzenleyene andolsun" (Şems/7) "O, ki yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı, sonra göğe yöneldi/yükseldi, onları yedi gök olarak **düzenledi**" (Bakar/29).

Bu ayetler, yaratımdan sonra her varlığın bir düzene sokulduğunu ifade etmektedir ki, bu düzenleme Allah'ın ona yönelip hükmünü icra etmesi, yasalarını koyması (yani istivası) ile olmaktadır.

Araf/54'de şöyle buyrulur: "Rabbınız o Allah'tır ki gökleri ve yeri altı günde yarattı, (sonra) arş üzerine hükümrân oldu (istiva etti)". Yani her şeyin işleyişini bir yasaya bağladı. Meselâ dünyayı da güneşi de yarattı. Sonra bunların geceyi gündüzü oluşturmaları için belli bir yörüngede belli bir mesafede ölçüler içinde hareket etmelerini sağladı. Onun içindir ki gece, durmadan kendini kovalayan gündüzü bürüyüp örter. Sonuç itibarıyla güneş de ay da yıldızlar da onun emrine boyun eğmişlerdir (A'raf/54).

"Allah arşı istiva etmiştir (ki böylece) emri düzenler" (Yunus/3). Ayetlere bir bütünlük içinde baktığımızda istiva'nın hedefinin bir **emr sistemi**'nin gerçekleştirilmesi olduğunu görürüz. Bu emirler zinciri iledir ki her şey O'nun emrinde ve belli bir süre için akıp gitmektedir" (Ra'd/2). Varlıktaki yükseklik (hükümrânlık noktası), en küçük varlıktan topyekûn kâinata kadar, hepsi Allah'a aittir.

Bu açıklamalardan varılabilecek sonuç şudur: Allah yeri ve gökleri yarattıktan sonra arşı istiva edip kaplamıştır. (Hatta ayetlerin lâfızlarından anladığımıza göre Allah arşa yük-

selip Kürsisine oturmuştur. Ancak bu kürsinin de, oturmanın da keyfiyeti hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Tüm varlığı kendine ram etmiş, bir emr sistemi içinde idare etmektedir.

EMR:

Emr kavramı Kur'an'da mazi-muzari fiil sifalarının yanında umûr (işler) ve âmir (emreden) tarzında pek çok yerde geçmektedir. Sözlükte emretmek, görev vermek, iş yapmak anlamlarına gelen fiil, özel olarak söz konusu ettiğimiz "emr" halinde yaklaşık 160 yerde kullanılmıştır.

İlgili ayetlerin incelenmesinden aldığımızı göre emr, Allah'ın çeşitli basamaklardaki yaratıklarıyla ilgili bir yönetim bağlantısıdır; tedbirin aktarılış yolu ve tarzlarıdır. Esasen ayetlerde emrin kendisi ile taşıyıcıları yanyana zikredilmişlerdir. Meselâ bir ayette şöyle buyrulur: "Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesi ve emr'in (işin) bitirilmesini mi bekliyorlar. Halbuki bütün emirler Allah'a döndürülüp götürülecektir." (Bakara/210).

Emr, değişik basamaklarda değişik bir muhteva kazandığı gibi bunun aktarımını sağlayan (Allah'ın izniyle gerçekleştiren) farklı varlıklar vardır. Kadir Sûresi'nde "O gecede melekler ve Ruh, Allah'ın izniyle her bir iş için inerler" buyrulmaktadır. Buna göre melek ve Ruh belli bir emri (iş) yerine getirmekte/taşımaktadır. Halbuki şu ayette ruhun kendisi bir emr'dir: "Sana ruhtan soruyorlar, de ki o, Rabbinizin emrindedir" (İsra/85). Yine değişik ayetlerde rûzgârlar ve vahy (kitap) birer emr olarak ifade edilmektedirler.

Kelime olarak ruh ile aynı kökten türetilen rûzgâr, Allah'ın emirlerindendir. "Allah onları göndererek rahmetini (yağmurlarını) müjdelemektedir" (A'raf/57). Yine emr ile ilişkisi bakımından "kelime" (vahy, sözlü emr) ile "ruh" denen fiili emr, birbirleriyle bağlantılıdır. "Allah, kullarından dilediğine meleği (Cibrili) emrinden bir ruh (vahy) ile indirir" (Nahl/2).

Kur'an'da tekil haliyle 20'yi aşkın yerde geçen ruh kelimesi, genel olarak varlık, bazı ke-reler vahy (Kur'an), bazen de hayat özü (canlılık) anlamında kullanılmıştır. Meselâ "İşte sana böyle emrimizden bir ruh (Kur'an) vahyettik" (Şûrâ/52) ayetinde geçen ruh, şüphesiz doğrudan bir sözlü emr (hüküm) anlamındadır. Buna karşılık "Meryem'e kendi ruhumuzdan üfledik" (Enbiya/91) ayetinde ruh, hayat özü, canlılık manası taşımaktadır.

Demek ki ruh, Allah'ın hüküm ve iradesinin gerçekleşmesi demek olan emr zincirinin halkalarından birisidir. Ancak mahiyeti insan

tarafından bilinmeyecek bir ilim/bilme kapasitesi verilmemiştir. İnsana bir ruh verilmiştir ve muhtemeldir ki insanın maddi cephesi (bedeni), bir fertleşme ilkesidir. Aynı bir varlık (aynı bir nefis) halinde ortaya çıkmasının sebebi budur ve böylece ruhu beden bileşkesinde bir bütün oluşturan insan, kullukla yükümlü bir varlık haline gelmektedir.

Kur'an'a göre bahsedilen emr sisteminin unsurlarından birisi de meleklerdir. Melik, Malik ve mülk kelimeleriyle aynı kökten gelen melek (melâike: melekler, melekeyn iki melek, melekût; melekler alemi Kur'an'da geçen diğer şekilleridir), Allah'ın mülkünde görevli anlamını taşımaktadır. (Mülkte meleklik/görevlilik). Emr sisteminin belirgin unsurlarından birisi olan melek, özellikle de vahy sistemi (sözlü emr) ile ilişkisi sebebiyle, İslâm'da inanılması gerekli bir ilkedir (Meselâ Bkz. 'Bakara/285; Nisa/136, vd.).

Melekler çok değişik görevleri yerine getirmektedirler: Herkesin canını almakla görevli "ölüm meleği" (Secde/11); Rabbinin tahtını taşıyan melekler (Hakkâ/17); İnsanların karanlıktan aydınlığa çıkması için çalışan melekler (Ahzâb/43); Peygambere salat getirmekte olan melekler (Ahzâb/56), vd. gibi. Ama şüphesiz meleklerin irtibatlı olduğu en belirgin emr tarzı vahy türüdür.

Kısaca "düzen" diye çevirebileceğimiz emr'in aktarılmasını sağlayan vahy, varlığın değişik basamaklarında değişik özellikler göstermektedir:

a) Cansızlarda yerleşme kökleşme. Taşın sert olması gibi, çünkü Allah ona öyle olmasını emretmiştir.

b) Hayvanlarda ilham. Allah arıya, karıncaya, ata vahyettiğini belirtmektedir. Hayvanlar dünyasındaki içgüdü sistemi böylesi bir emr yoludur.

c) İnsan alanında ahlâki bir emr, yani hüküm.

Sonuç olarak denebilir ki emr, Allah'ın yaratıklarıyla ilişkisini (yönetimini) ifade eden çok yönlü, geniş kapsamlı ve muhtevalı bir iletişim sistemidir. Ruh, melek, vahy, bu sistemin açık öğeleridir. Allah'a inanmış olmak için mümin bunlara da inanmış olmalıdır. Bu konuda Kur'an'ın bize mesajı şudur: Kâinat (bâzılarının sandığı gibi) salt maddi/mekanik bir dünya değildir. Nesnel görünen olguların ötesinde manevî bir boyutu da vardır. Allah, yarattığı varlığın üstünde kurduğu istiva ile fiziki ve ruhi tüm sistemleri (ki böylesi bir ayırım tamamiyle izafidir) elinde bulundurmaktadır, onunla, bir emr sistemi ile her an ilgilenmektedir (Deistlerin iddia ettiği gibi yarattığı varlığa sonra karışmıyor değildir). İşte insan, böylesi bir kudretin hükmüyle (yani özel türden bir emriyle) muhataptır.

İslam Dünyasında

SİYASİ MEZHEPLER -III

İsmail TÜMAY

5- BEKTAŞILIK VE ALEVİLİK (Kızılbaşlık)

5.1. Bektaşiliğin ve Aleviliğin Tarihi Gelişimi:

Bektaşılık ve Kızılbaşlık Türklerin meskun olduğu Azerbaycan ve Anadolu bölgelerinden doğarak çevreye yayılmıştır. Temel görüşleri itibarıyla birbirinin aynı olan her iki hareket de, Türklerin İslamdan önce sahip oldukları inançlardan gelen kalıntıların, batınlılığın, İsmâşeri şiiğinin, tasavvufî doktrinlerin, yerel inanç ve geleneklerin karışımından ibaret devşirme (syncretic) bir akideye sahiptir.

Bektaşiliğin ve Aleviliğin doğuşunu hazırlayan ortamın oluşmasında başrolü oynayan faktörlerden birisi, Türkmen kitlelerinin Anadolu'ya göçüdür. Türkmen kitlelerine paralel olarak Anadolu'ya gelen propagandacı dervişler ve babalar ise bu oluşumun baş aktörleri olmuşlardır.

13. yüzyılda Horasan, Harezmi, Maveran-nehr ve diğer ülkelerde savaşların doğurduğu siyasi istikrarsızlık ve kargaşalıklar, arkasından bütün bu bölgeleri içine alarak Azerbaycan'a kadar ulaşan Moğol istilası, çeşitli Türk kabilelerinin kitleler halinde Anadolu'ya göç etmesine sebep olmuştur. Bunlar arasında göçebe ve yarı göçebe Türkmenler önemli bir yer tutmaktadır. Anadolu'ya göç eden kitlelerle birlikte değişik bölgelerden gelen çeşitli tasavvuf akımlarına bağlı derviş grupları da mevcuttur⁽¹¹³⁾.

Bütün bu Türkmen kitleleri ile propagandacı derviş gruplarının İslamî inanç ve bilgileri oldukça yüzeyseldi. İslamdan önce bağlı bulundukları paganist inanç ve geleneklerin kalıntılarını hâla canlı bir şekilde muhafaza ediyorlar. Ayrıca Orta Asya ve çevresinde yoğun propaganda çalışmaları yapan Doğu İsmaililerinden de etkilenmiş bulunuyorlardı. Diğer yandan moğol istilası sonucu sünni yönetimlerin çökmesi ile baskıdan kurtularak

serbest bir propaganda ortamına kavuşan İsmâşeri şiişleri ve Hülagû'nun Alamut Kalesini tahribinden sonra çevreye dağılan ve bir kısmı Suriye'ye yerleşen Alamut İsmailileri yeni etki kaynakları oluşturuyorlardı. Anadolu'daki sünni hakimiyetini tehdit eden ve heterodox gruplar, bütün bu etki kaynaklarının nüfuz alanı içinde şekillenirken bulundukları bölgeler de yaşayan yerel inançları, gelenekleri, hurafe ve batıl itikadları da akidelerine karıştırıyorlardı.

Türkmen göçleriyle birlikte Anadolu'ya gelen dervişler üç ana gruba bağlı bulunmaktadırlar: Kalenderiler, Haydariler ve Yeseviler⁽¹¹⁴⁾.

Kalenderilik 9. yüzyılda Horasanda gelişen Melamilikten doğmuştur. Melametilik ise, içine İsmaili grupların sızması sonucu batını bir karakter kazanmıştır. Kalenderiliği yeniden teşkilatlayan Cemalettin Savi'den sonra Suriye, Mısır, Irak, İran, Hindistan, Orta Asya ve Anadolu'da gelişen bu tarikat, ayinlerinin garipliği, bağlarının ahlaki ve dini emirlere karşı kayıtsızlığı nedeniyle sünni tarikatların ve şehirli halkın şiddetli tepkisini çekmişti. Bu tarikata mensup olanların çoğu ince tasavvufî düşüncelere yatkın olmayan acayip kılıklı bekâr serserilerden müteşekkildi. Bunlar kaba ve basit bir vahdet-i vücud anlayışı ile batını fikirleri birleştirmişlerdi. Kökü Horasan Melametiliğine dayandığı için bu tarikatın mensuplarına Horasan Erenleri de denmiştir⁽¹¹⁵⁾.

Yesevilik ise, dini kültürün yüksek olduğu şehir çevrelerinde sünni bir doğrultuda gelişip Nakşibendiliği doğurmasına karşılık, göçebe aşiretler arasında batını bir karakter kazanmıştır⁽¹¹⁶⁾.

Kulbeddin Haydar tarafından 12. yüzyılın sonunda Horasan'da kurulan Haydarilik, Yesevilikle Kalenderiliğin karışımından doğmuştur. Bunlar Kalenderilerle aynı inanç ve düşünceleri paylaşıyorlardı⁽¹¹⁷⁾.

Bu gruplara mensup propagandacı derviş-

ler, 14. yüzyıl başlarında küçük köylere ve mezralara kadar yayılmış bulunuyordu. Mehdi beklemeye eğilimleri kuvvetli olan bu kitleler, merkezi güce karşı baş kaldıracak yegane kuvvet olduğu için bunlar arasında siyasi propagandalar hiç eksik olmamıştır. Sünni çevrelerin şiddetli tepkisini çeken garip kıyafetleri, şeriatı aykırı âdetleri, coşkulu yaşayışları ile tamamen eski Türk Şamianlarını hatırlatan bu baba lakaplı Türkmen şeyhleri, köylülerin ve göçebelerin manevi hayatlarının başlıca düzenleyicisi ve hakimî idiler. Ne din âlimleri, ne de şehir tarikatlarına mensup şeyhler, zihniyetlerine tamamen yabancı oldukları o çevrelerde bu babalarla mücadele edemezlerdi⁽¹¹⁸⁾. O dönemin iletişim imkanları düşünülürse, şehirli medrese çevrelerinin oralara ulaşmaları da mümkün olamazdı. Türkmenlerle yerleşik hayata geçmiş Türklerin inançları ve yaşayışları arasındaki bu ayrılıklar, iki zümre arasında karşılıklı bir hor görme ve düşmanlık doğurmuş, aralarındaki uçurum gittikçe derinleşmiştir.

Mevcut bilgilere göre Hacı Bektaş'ın da aynı Türkmen çevrelerine ve aynı tasavvuf ortamına mensup olduğu anlaşılmaktadır⁽¹¹⁹⁾.

Bu dönemde Gıyaseddin Keyhüsrev'in kötü yönetiminin doğurduğu memnuniyetsizlikten de yararlanan Türkmen babalarından Baba İshak 1240 yılında büyük bir kıyam başlattı. Kendisinin peygamber olduğun ilan eden Baba İshak, çevresine büyük bir kitle toplamayı başarmıştı. İsyan, Selçuklu ordusu tarafından güçlükle bastırılmış, Baba İshak öldürülmüş ve Babailer şiddetle ezilmiştir⁽¹²⁰⁾.

Bu isyan hareketi ile tarihi bir şöhrat kazanan Babailik, Yesevilik, Kalenderilik ve Haydarilik gibi çeşitli batini zümrelerin Anadolu'da Türkmen gelenekleriyle ve yerel hürâfelerle karışmasından doğmuştur⁽¹²¹⁾.

Babailer isyanının bastırılmasından sonra çevreye dağılmış bulunan Babailer daha sonra, Anadolu'daki isyan hareketine katılan bütün derviş gruplarını tekrar biraraya getirerek kaynaştırmışlar ve bunlara genel bir isim altında Rum Abdalları denmiştir. Hacı Bektaş'ın halife ve müritleri de bunlar arasında bulunmaktadırlar⁽¹²²⁾.

Rum Abdalları, artık yalnız köylerde ve göçebe kabileler arasında kalmayarak, Selçuklu saraylarında ve Üç Beylerinin yanlarında da bulunuyordu. İlk Osmanlı hükümdarları Osman ve Orhan Gaziler de bunları himaye ettiler. Onlara geniş araziler vakfettirler, hatta zaviyelerini bizzat yaptırıldılar. Rum Abdalları da Osmanlı Beyliğindeki fetih hareketlerine katıldılar; onlara Gazi Erenler, Alp Erenler gibi isimler verildi⁽¹²³⁾.

Rum Abdalları adı altında 14. ve 15. yüzyıl Anadolu'sunun batı uçlarını dolduran Ba-

bai hareketine bağlı bu şahsiyetler, nihayet 15. yüzyılda Bektaşiliğin teşekkülüne uygun bir ortam hazırlamışlardır⁽¹²⁴⁾.

Baba İshak'ın önde gelen bir halifesi olan Hacı Bektaş, sinkretik bir akıdiye sahip olduğunu bildiğimiz Babailik'in adeta devamı sayılabilecek bir tarıkata adını vermiştir. 14. yüzyılda Bektaşî Tarikatı mevcut olmakla beraber, yine Babailik'in uzantısı mahiyetindeki diğer heterodox tarikatlar arasında en önemlisi değildi⁽¹²⁵⁾.

Bektaşilik, 15-16. asırlarda özellikle yeniceri ocağında adeta resmi bir kült durumuna geldikten sonra, büyük bir etkinlik kazanarak, devletin resmi himayesine mazhar olmuş ve böylece başka başka isimler taşımakla birlikte, esas akideleri kendisinininkinden farklı olmayan ve zaman zaman devletin şiddetli takibatına uğrayan çeşitli batini derviş zümrelerinin de sığınağı haline gelerek 17. yüzyılda onları kendi bünyesi içinde erişmiştir⁽¹²⁶⁾.

Bektaşiliğin bütün ayin ve erkânı ile 15. yüzyılda teşekkül ettiği kabul edilmektedir. 15. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devletinin takibatına uğrayan Hurufiler, Bektaşî Ocağına sığınarak kendi akidelerinin Bektaşiliğe karışmasına sebep olmuşlar, bundan sonra Hurufilik Bektaşiliğin ana akidelerinden birini meydana getirmiştir⁽¹²⁷⁾.

Anadoluda batini zümrelerin faaliyeti ile birlikte gelişen bir de İsmâaşerî şiliğinin faaliyeti vardır. 13. yüzyıldan önce Anadolu'ya gizlice nüfuz etmeye başlayan bu hareket, 15. yüzyıldan itibaren açık ve yoğun bir propaganda çalışmasına girişmiş bulunuyordu⁽¹²⁸⁾. Halvetilikle Kalenderilikle birleştirilerek Safevîlik veya Erdebîlik denen tarikatı kuran Şeyh Safiüddin, sünnî olmakla birlikte, Safiüddin'in dördüncü kuşaktan torunu olan Şeyh Cüneyd zamanında tarikat tamamen şilesmiş, batini zümreleri de çevresinde toplamıştır. Şeyh Cüneyd'in Suriye, Anadolu ve Azerbeycan'daki şif-batini boyları elde etmek, hatta Şeyh Bedreddin hareketine mensup sufileri yanına almak suretiyle siyasi güç kazanmak için şiliği kabul ettiği tahmin edilmektedir⁽¹²⁹⁾.

II. Murad devrinde Erdebil Dergahı şif propagandasına da merkezlik eden bir üs haline gelmiş, ancak Şeyh Cüneyd Osmanlı ülkesini terketmek zorunda kalmıştır. Şeyh Cüneyd'in öldürülmesinden sonra, Erdebil sufileri tarafından Allah'ın zuhuru kabul edilen oğlu Şeyh Haydar, 12 dilimli kızıl taç giymeye başlamış, müridlerine kızıl başlık giydirmiştir. Sünniler de bu zümreye kızılbaş demişlerdir⁽¹³⁰⁾.

Şeyh Haydar'ın oğlu İsmail 1501 yılında Erdebil Ocağına bağlı boyların yardımıyla, İran'da Safevî Devletini kurmuş, Anadolu ale-

vileri de Safevî Devletine bağlı kalmışlardır. Hem inançları yüzünden hem gördükleri takibat ve baskı yüzünden bütün aleviler, Erdebil Ocağına bağlanmışlardı. Safevîler de alevilere kendilerini Mehdi ve İmam tanıtmışlar, Anadolu'yu nüfuzları altına almak ve Osmanlı Devletini yıpratmak için onları yıkıcı bir unsur olarak kullanmışlardır. Alevilerin İran'a bağlılıkları daima devam etmiştir. Bağlılık bazen Osmanlı Devletine karşı çıkarılan isyanlarda görülmüş, bazen de gizli faaliyetler şeklinde devam etmiştir. Bu faaliyetlerde daima İran'ın parmağı olmuştur⁽¹³¹⁾.

Alevilerle Bektaşîlerin akideleri aynı olmakla birlikte Aleviler Safevî Devletine bağlı oldukları için İmamîyye şîlileri ile birlikte sıkı bir takip altında bulundurulmuşlardır. Bunlardan büyük bir kitle Yavuz Selim zamanında kılıçtan geçirilmiş, daha sonra da devlet tarafından Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk'a sürülmüşlerdir. Bektaşîler ise genellikle Osmanlı Devletinin himayesi altında yaşamışlardır⁽¹³²⁾. Safevîlerin Anadolu üzerindeki siyasi emelleri sona erdikten sonra aleviler Anadolu'daki Dedelere bağlı kalmışlar, onların amaçlarına hizmet etmişlerdir.

Bektaşîlik ise Balım Sultan (ö. 1516) ile tarihinin ikinci dönemine girmiştir. Balım Sultan ayin ve erkân itibarıyla Bektaşîlikle ıslahatlar yaptı. Bu ıslahatlardan sonra kendilerini Hacı Bektaş neslinden olduğunu iddia eden Şeyhler veya Dedeler (son zamanlarda bunlara Çelebiler deniyordu) ile, bunu kabul etmeyerek kendilerini Bektaşîliğin gerçek mensupları sayan Babalar arasında şiddetli bir rekabet başladı. Anadolu ve Rumeli'deki Kızılbaşlar Çelebiler'e bağlılık gösterdikleri halde, büyük şehir ve kasabalarda munzam bir tarikat merkezi mahiyetindeki tekke-lerde Babaların otoritesi hakim olmuştur⁽¹³³⁾.

Askerî zümreler arasında yayılan Bektaşîlik diğer derviş zümreleri ile birlikte 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı fütuhatı ile Balkanlara da geçmiş, ve Tuna kıyılarından Arnavutluk'a kadar çok geniş sahalarda kurduğu tekke-lerle Balkanların İslamlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. 17. yüzyılda gelişimini sürdüren Bektaşîlik, 18. ve 19. yüzyıllarda Arnavutluk ve Epir'de varlığını ve gelişimini devam ettirmiştir⁽¹³⁴⁾.

Günümüz Türkiye'sinde Bektaşîler, Hacı Bektaş İlçesine yakın köylerde oturmaktadırlar. Kızılbaş-Alevî zümrelerini ise bir kaç grupta incelemek mümkündür. Önce Edirne-Kırklareli çevresi kızılbaşları, ikincisi Balıkesirden Muğlaya, oradan Adana, Hatay ve kısmen Maraş'a kadar uzanan dağlar üzerinde ve dağ eteklerinde yaşayan Tahtacılar; üçüncüsü Balıkesir ile Aydın arasında toplu halde bulunan ve Rize-Trabzon dağlarında seyreken olarak rastlanan Çepni köyleri, Karadeniz

Çepnileri, hemen hemen tamamen sünnileşmiş bulunmaktadır. Batı Anadolu Çepnileri ise, tamamen alevî olup Çetmi adıyla anılmaktadır. Ordu-Sinop arasındaki dağlarda, Çepni kalıntısı olması muhtemel olan Nalcılar yaşamaktadır. Sivas çevresinde Saraç adıyla anılan aleviler ve Sivas'ın Kangal'ına bağlı köylerde kağın ağaçları yapan alevilere Kağıncı ve Arabacı denmektedir. Kuzey Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'daki alevî-kızılbaş zümreleri çok önceleri toprağa yerleşmiş, köyler kurmuş cemaatlerdir. Günümüzde Dedelerin otoritesi hızla yıkılmakta ve alevî cemaatlerinin, bilhassa gençlerin bir inanç boşluğu içine düştüğü görülmektedir.⁽¹³⁵⁾

Alevî-Kızılbaş cemiyetinin her çocuğu doğuştan alevîdir. Bektaşîlikte ise dışardan girme, bir derneğe katılma gibi intisab vardır. Anası babası alevî olmayanın, alavî olması mümkün değildir. Bektaşî olması ise mümkündür.

5.2. Bektaşî ve Kızılbaş (alevî)lerin inanç ve Gelenekleri:

Bektaşîler ve kızılbaşlar aynı akidelere sahiptirler. Bektaşîlik sıkı bir tarikat organizasyonu içinde örgütlenmiş, kızılbaşlar bektaşîliğin katı örgütlenme biçimini terketmişlerdir. Bektaşîliğin bir tarikat yapısına sahip olmasına karşılık, kızılbaşlık bir mezhep özelliği taşımaktadır⁽¹³⁶⁾. Ancak usul ve furu olarak sistemleşmiş bir mezhep değildir. Daha ziyade göreneğe ve ananeye dayanır⁽¹³⁷⁾.

Bektaşîlik ve Kızılbaşlık akide ve pratikleri içinde çok çeşitli inançların etkisi vardır. Bunların inançlarındaki en önemli esas Allî'yi ilah tanımadır. Allah, Muhammed ve Ali, üçü birdir. Allah, Muhammed ve Ali suretinde görünmüştür. Ali, Muhammed'den üstündür.

Bu zümreler, ibadetleri tevil etmek ve mezhepte dereceler kabul etmek hususunda İsmailîlerin etkisinde kalmakla birlikte, 12 İmamı kabul ettiklerinden dolayı İmamîyye mezhebinin aşınlarından sayılabilirler. Ancak bunlar 12 İmamdan başka, bir de 14 masum kabul ederler. Bunlar 12 İmamın erginlik çağına ulaşmadan öldürülen erkek evlatlarıdır⁽¹³⁸⁾.

Bektaşî ve Kızılbaşların akidelerinde Şamanizm, Maniheizm, Zerdüştilik ve Hristiyanlığa ait unsurlar bulunmaktadır. Bu inançlar mozayikî içine, yeni-eşlatunculukta görülen ve Muhiddin-i Arabî'nin tasavvuf felsefesinde önemli bir yere sahip olan vahdet-i vücud doktrini ile Pytagoryen bir düşünce olan İnsan-ı kâmil görüşü de karışmıştır⁽¹³⁹⁾. Bu zümreler, Huruşilikte de görüldüğü gibi sayıların mistik teorisine inanırlar. Tenasuh düşüncesine sahiptirler.⁽¹⁴⁰⁾

Bektaşî ve Kızılbaşların ayin ve gelenekleri de çeşitli din ve inanç sistemlerinden alınmadır. Kadınların, saçları açık olarak erkeklerle birlikte Cem ayinine katılması, ayin içinde nefes denen mistik ilahiler söylenmesi, sema denen danslar yapılması ve kurban kesilmesi Şamanizmden alınmadır. Yine Cem ayininde görülen abdest töreni ile, ekmek ve şarap geleneğinde Hristiyanlık etkisi olduğu sanılmaktadır⁽¹⁴¹⁾.

Gelişigüzel biraraya gelen bütün bu akide ve gelenekler Bektaşîlerde ve Kızılbaşlarda belirsiz ve insicamsız kaba bir akideler ve gelenekler karışımı meydana getirmiş, böylece gevşek dokulu bulanık bir din ortaya çıkmıştır.

Ancak bu akideler karışımı her türlü çevreye uyabilen şekilsiz, yumuşak yapısı; kişilerin çeşitli eğilim, kavrayış ve kabiliyetlerine tekabül edebilen esnekliği yanında, güçlü ve örgütlü bir propaganda desteğine de sahip olması nedeniyle müslüman ve hristiyan cahil halk kitleleri arasında epeyce taraftar bulmuştur.⁽¹⁴²⁾

6- ŞEYHİLİK- BABİLİK VE BAHAILİK

6.1. Şeyhilik:

Şeyhilik, İmamîyye şiliği içinden çıkan aşırılaşmış bir akımdır. Bu akımın çıkması, batınlılığın İmamîyye mezhebine sızmasının bir sonucudur.

Tarihi gelişimleri içinde İmamîyye ve Batınlılık zaman zaman birbirlerinin içine sızmış veya gizlenmiş, bunun sonucu olarak sonraki batını hareketlere İmamîyye akidesine ait unsurlar karışmış, İmamîyye mezhebi içinde de aşırı unsurlar ortaya çıkmıştır. Ancak İmamîyye mezhebi mensupları özellikle ulema kesimi aşırı unsurlara karşı sert bir şekilde tepki göstererek bu unsurları şii cemaatin dışına atmışlardır.

Şeyhilik, Babilik ve Bahailik bu unsurların son örnekleridir. Daha önce Sadreddin Şirazi ile geleneksel İmamîyye mezhebi içinde felsefi bir eğilim ortaya çıkmış bulunuyordu.⁽¹⁴³⁾ Bundan sonra batını düşünceler felsefi kalıplar içinde şiliğe nüfuz etmeye başladı. Bu eğilimin bir uzantısı olan Şeyhilik, Şeyh Ahmed Ahsai (öl. 1827) tarafından kurulmuştur. Şeyh Ahmed Ahsai, Bahreyn'deki Ahsa'da doğmuş, daha sonra İran'a gitmiştir. Ona göre 12 İmam ilk yaratılan varlıklardır ve diğer varlıkların, yaratılış nedenidirler. Allah, mukayese edilemez, anlaşılamaz bir varlıktır ancak İmamlar vasıtasıyla anlaşılabilir. Cismi vücutlar ölümden sonra çürüyüp kaybolur, tekrar dirilmesi mümkün değildir. Cismi olmayan misali vücutlarla insan ruhu dirt kılacaktır. Peygamberin Miraç, Şakkul Kamer gibi mucizeleri cismi değil mecazidir. Cennet ve Cehennem de iyilik ve kötülüklerin misali

bir görünümüdür. Levh-i Mahfuz İmamların kalbidir⁽¹⁴⁴⁾.

Ahmed Ahsai, görüşleri yüzünden tekfir edilince İrandan ayrılmak zorunda kaldı ve Hicazda öldü. Onun ölümünden sonra Şeyhiler Kazım Reştî (öl. 1870) ye uydular.

Kazım Reştî Ahmed Ahsai'nin öğrencisi olup Şeyhiliğin asıl kurucusudur. O, Ahsai'nin görüşlerini daha da aşırı noktalara götürmüştür.

Kazım Reştî İmamîyye mezhebince kabul edilen dinin üç esasına bir dördüncüsü ekledi. Bu esas, onikinci İmamın Bab'ını (naibini) tanımadır. İmamın bab'ına bütün gerçekler apaçıktır, herkesin ona mutlak surette itaat etmesi gerekir.

Reştî, eserlerinde huruf bilgisine özellikle geniş yer vermiş, ayetleri bu esaslara göre garip ve anlaşılabilir biçimde yorumlamıştır.⁽¹⁴⁵⁾

6.2. Babilik:

Kazım Reştî'nin Kerbelada ölümünden sonra Şeyhiler ikiye ayrılmışlar; bir kısmı Hacı Muhammed Kerim Han'a, diğerleri de Bab denen Ali Muhammed Şirazi'ye tabi olmuşlardır. Ali Muhammed Şirazi (1819-1850), Kazım Reştî'den dersler almıştır.

Ali Muhammed önce huruf bilgisine dayalı garip tefsirler yaptı, 12. İmamın babı olduğunu ve kendisine vahiyler geldiğini iddia etti⁽¹⁴⁶⁾. Bunun üzerine yakalanarak sorguya çekildi, fakat sorgulamada bütün iddialarından vaz geçti⁽¹⁴⁷⁾. Faaliyetlerine devam ettiği için tekrar yakalanarak Maku Kalesine hapsedildi. Orada yazdığı Beyan kitabının kendisine vahi yoluyla nazil olduğunu iddia etti. Kendisine bağlı müridleri propagandalarını artırdılar. Bir süre sonra ibadetlerde değişiklik yaptıklarını, sıkıntı veren ibadetlerin zamanının geçtiğini söylediler. Tahire isimli kadın saçlarını açıp erkeklerin arasına oturarak eski adetlerin kaldırıldığını bildirdi. Bu durumu gören Bab'ın müritlerinden bazıları batıl bir yolda olduklarını farkederek uzaklaştılar.⁽¹⁴⁸⁾

Hapisten çıktıktan sonra Tebrize gelen Ali Muhammed burada Mehdi olduğunu, iki gün gece içinde kendisine Kur'an-ı Kerim'in tamamı kadar ayet nazil olduğunu iddia etti⁽¹⁴⁹⁾. Halk Babilere karşı şiddetli tepki gösteriyor, ulema onları tekfir ediyordu. Bu yüzden bazı Babiler halk tarafından öldürülmeye başlandı.

Şii halk ile aralarında derin bir uçurum açılan Babiler 1848 yılında Mazenderan'da bir isyan hareketine kalkıştılar. Bu isyanı, Çehrik kalesine hapsedilen Bab'ın emriyle yaptıklarını söylüyorlardı. Uzun bir direnişten sonra, sıkışıp kaldıkları Şeyh Tabersî Türbesinden çıkarak teslim oldular. İsyancıların çoğu öldürüldü⁽¹⁵⁰⁾. Bu olaydan sonra çir-

kardıkları bazı kargaşalıklar da bastırıldı. Nihayet 1850 de Tebriz'in üç büyük ulemasının fetvası ile Ali Muhammed kurşuna dizildi.

Ali Muhammed'in öldürülmesinden sonra Babilerin başına Suphî Ezel ismi verilen Yahya geçti, fakat cemaat ikiye bölündü, çoğunluk Yahya'nın kardeşi olan ve Bahau'llah ismi verilen Mirza Hüseyin Ali (1817-1892) ye tabi oldu.

6.3. Bahailik:

Mirza Hüseyin Ali temkinli bir kişiydi. Bab'ın zamanında genel olarak perde arkasında kalmış, isyan hareketlerine ve kargaşalıklara katılmayarak gizlenmiştir. Cemaatin başına geçtikten sonra da savaşı ve silahlı mücadeleyi yasaklayarak, evrensel bir pasifizmi savundu⁽¹⁵¹⁾.

Babiler tarafından Molla Taki'yi Kazvin'in öldürülmesi ve Nasirüddin Şah'a sulh-kast düzenlenmesi sebebiyle Baha iki kere tutuklanıp hapsedildi, daha sonra da Bağdat'da sürüldü. Bağdat'a, Babiliğin unutulmaya yüz tuttuğunu görerek Bab'ın Beyan kitabında esaslarını ortaya koyduğu dini canlandırmak için faaliyetlere başladı⁽¹⁵²⁾. Bağdat'daki halkın ve ulemanın şikayeti üzerine, Osmanlı Hükümeti tarafından İstanbul'a getirilmiş, daha sonra bütün Babilerle birlikte Edirneye sürülmüştür. 1868 yılında da Sultan Aziz'in fermanıyla Akkaya sürülen Baha, 1892 de orada öldü.

Baha, Bab'ın ortaya koyduğu prensiplere bazı ilaveler yaparak, İslamın dışında ayrı bir din kurduğunu ilan etmiş ve bu dine Bahailik ismini vermiştir.

Baha'nın en önemli iddiası, kendi varlığında Allah'ın zuhur ettiği iddiasıdır. Ona göre, Bab'ın geleceğini müjdelediği ilahî zuhur kendi varlığında gerçekleşmiş, ilahî varlık kendisinde tecelli etmiştir. Temiz bir ayna güneşe karşı gelince güneşin ışığı, sıcaklığı, suret ve misali onda zuhuri bir tecelli gösterir, öyle ki o aynaya bakan kimse bu gördüğünü güneştir derse doğru söylemiş olur⁽¹⁵³⁾. Kendisi böyle bir ayna durumundadır, ilahî zuhur onda bütün sıfatları ve kemalleri ile tecelli etmiştir. Nebiler iki kısma ayrılır; bağımsız nebililer, bağımlı nebililer. Bağımsız nebililer serial sahibi olup yeni bir devir açanlardır. Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed, Bab ve Baha bağımsız nebililerdir. İsmet iki türdür; zati ismet, sıfatlı ismet. Zati ismet Allah'ın küllî mazharları olan bağımsız nebilere mahsus-
tur⁽¹⁵⁴⁾.

Baha, kurduğu devşirme dinin ahkâmını kendi yazdığı Akdes kitabında toplamıştır.

Ona göre zahiri mucizenin önemi yoktur. mühim olan ruhani hayat bağışlamadır⁽¹⁵⁵⁾. Dini hakikat mutlak değil izafidir, hakikatın

serbestçe aranması esastır, ilahî zuhur sürekli ve gelişim halindedir. Bütün dünya dinlerinin kökeni ilahî olup temel prensipleri birdir, akideleri tek bir hakikatın çeşitli cep-
heleridir, ayrılıkları ayrıntıdadır⁽¹⁵⁶⁾.

Cihad hükümleri Baha tarafından ilga edilmiştir. Bütün Bahailer emri altında yaşadıkları siyasi yönetimlere itaat etmeli, yalnız manevi ve vicdani konularda dinlerine bağlı kalmalıdır. Siyasetle uğraşmaları yasaklanmıştır, devlet ve hükümet icraatlarını eleştiremezler, zulüm ve işkenceye mukabele etmeleri doğru değildir. Uyuşmazlığın ve savaşların temel sebebi din taassubudur. Din ayrılığına sebep oluyorsa terkedilmesi daha doğrudur⁽¹⁵⁷⁾.

Bütün seri hükümler Akdes kitabında açıklanmıştır, kimse yeni bir hüküm koyamaz. Kible Baha'nın Akkadaki mezarıdır. Oruç bir rumuzdur, manası nefsanî arzular-
dan el çekmektir. Hac, Bab'ın veya Baha'nın evini ziyaret etmektir. İpek elbise ve faiz helaldir⁽¹⁵⁸⁾.

Her devirde her zuhurda şariat değişir, zamanın icaplarına göre şekil alır. Değişmeyen ilahî kanun muhabbet kanunudur⁽¹⁵⁹⁾.

Ondokuz sayısı kutsaldır. Bab tarafından kabul edilen Bahaî takvimine göre bir yıl 19 aya bölünmüştür ve her ay 19 gündür.

Baha'nın ölümünden sonra oğlu Abbas(1844-1921) Abdülbaha ismi ile Bahailer'in ruhani lideri oldu. 1908'e kadar Akkada sürgün hayatı yaşadı. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra serbest bırakıldı ve Hayfa'ya yerleşti. Uzun bir dünya seyahatine çıkarak Bahailiği yaymaya çalıştı. 1921 yılında Hayfa'da öldü. Vasiyeti üzerine büyük torunu Şevki Bahailer'in ruhani lideri oldu. Bahailiğin prensiplerini tefsir etme görevini yürüttü. Oxford Üniversitesinde okudu ve 1957 yılında Londrada öldü. Onun ölümünden sonra yetkilileri Umumi Risalet Evi ismi verilen bir kurula devredildi. Bu kurulun azaları merkezin bulunduğu Hayfa'da oturmaktadırlar. Bahaî cemaati ile ilgili bütün kararları, tefsiri ve yorumları halen bu kurul yapmaktadır.

Bahailik, batini akidelerin çağa ayak uydurma özentisi içinde restore edilmiş bir şekilden ibarettir. Zındık filozofların görüşleri ile Sühreverdî'nin, Muhiddin-i Arabî'nin, Mansur'un ve Behreddin Simavî'nin görüşleri Bahailiğe maledilerek kaba ve insicamsız bir karışım meydana getirilmiş, masonluğun temel sloganları olan tolerans, hümanizm, laiklik gibi esaslara uygun bir anlayış geliştirilmiştir. Dindarlık, dinsizlikten daha kötü bir tutum sayılmış ve taassub kabul edilmiş, zulme ve haksızlığa tepki göstermeyi yasaklayan uyutucu ve uyuşturucu bir din imal edilmiştir. Bu yüzden Batılı emperyalist devletler Ba-

halleri daima korumuşlardır.

7- KADIYANİLİK

Kadiyanilik, 1835 yılında Pencap'ın Kadiyan şehrinde doğan Mirza Gulam Ahmed Kadiyani tarafından kurulmuştur. Hindistan'ın işgalcisi İngilizlere karşı sempatisini ve dostluğunu çeşitli vesilelerle açıklayan, onların başarısı için duacı olan, Hidsitandan çekilmemelerini isteyen⁽¹⁶⁰⁾ Gulam Ahmed 1880'de Berahin-i Ahmediyye isimli kitabı yazarak bir müceddit olduğu iddiasını verdi. İki yıl sonra hem Mehdi hem Mesih olduğu iddia etti. 1904'de Krişna olduğunu açıkladı. Arkasından da peygamberliğini ilan etti. Allah'tan vahiy değil mesaj aldığını söyledi⁽¹⁶¹⁾.

Gulam Ahmed'in en önemli görüşlerinden biri, Hz. İsa'nın göğe çekilmediği, tabii bir ölümle öldüğü görüşüdür. Ona göre İsa'nın yemeden içmeden gökte yaşadığına inanmak, onu Allah ile eş görmek olur⁽¹⁶²⁾. Gulam Ahmed'in oğlu Beşirüddin Mahmud Ahmed'in yorumuna göre, tabii bir ölümle ölmüş İsa Peygamberin tekrar dirilerek Mehdi olarak gelmesi düşünülemez. Muhammed ümmetini ıslah için daha evvelki bir İsraili Peygamberinin gelmesi Hz. Muhammed'e karşı bir hakarettir. Zamanımızda İsa'ya benzeyen veya ondan daha büyük olan birisinin müslümanlar arasında çıkması, böylece Mesih'in ikinci gelişi veya Mehdi'nin ortaya çıkışının gerçekleşmesi, kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bu Mesih ve Mehdi ise Gulam Ahmed'dir⁽¹⁶³⁾.

Peygamberlik ve vahiy müessesesi Hz. Muhammed'den sonra da devam edecektir. Fakat bu peygamberler Kuran'ı neshetmeksizin Hz. Muhammed'e tabi olarak geleceklerdir. Daha önceki peygamberlere tabi olanların erişebilecekleri en yüksek mertebe muaddes mertebesidir. Halbuki Hz. Muhammed'e tabi olanlar peygamber mertebesine ulaşabilirler⁽¹⁶⁴⁾.

Beşirüddin Mahmud Ahmed, batınilerin yorumlarına benzeyen yorumlarıyla ayet ve hadislerin anlamlarıyla oynamış türlü mantık oyunları ve söz canbazlıklarına başvurarak bu iddiaları ispatlamaya uğraşmıştır.

Gulam Ahmed'in vardığı sonuca göre, ahır zamanda bir müceddit geleceğini önceden haber veren bütün dinlerin kehanetleri aynı zaman aralığına rastlamaktadır. Bu kehanetlerin kökeni ilahi olsa gerektir. Ve bu kehanetlerde vadedilen kişi bir tek kişidir, o da kendisidir. Dolayısıyla, Gulam Ahmet Hristiyanlar ve Yahudiler için Mesih, Zerdüştler için Maisodarbahmi, Hindular için Krişna, Müslümanlar için Mehdi'dir. Ona göre Sih dininin zorluklar kurtarılması için kendisine özel irşad gelmiştir. Gördüğü rüyaya göre, Sih dini-

nin kurucusu Guru Nanak da İslam ümmetindendir. Sihlerin beklediği kurtarıcı Batala da Gulam Ahmed'in şahsında ortaya çıkmıştır⁽¹⁶⁵⁾.

Mev'ud Mesih, İslamiyet'in gerçek talim ve telkinini yeniden canlandıracak ve dünyaya Kur'an'ın gerçek manasını sunacaktır.

Gulam Ahmed bu görevi üstlenen kişi olarak İslamın Asrı Saadet dönemini ideal bir İslami inanç ve yaşayış dönemi kabul etmiş, son zamanlarda müslümanların bidatler içine düştüklerini, evliyalara taptıklarını, fanî insanları kutsallaştırdıklarını, mezarlara kurban ve adaklar sunduklarını belirtmiştir. Bu konuda bir selefi gibi düşünmektedir⁽¹⁶⁶⁾.

Ona göre ümmet yetmiş üç fırkaya bölünmüştür, bunlar arasından sadece kendisine tabi olanlar kurtuluşa ermişlerdir, diğerleri cehennemliktir. Ancak, kâfirler ve müşrikler de dahil olmak üzere hiç kimse cehennemde ebediyen kalmayacaktır.

Gulam Ahmed'e göre kendisine inanmayan, Allah'a ve Peygamberine inanmamış demektir. Peygamberler arasında ayırım yapan, bazılarına inanıp da diğerlerine inanmayan dinden çıkar. Bu yüzden Kadiyaniler dışında kalanlar kâfirdir. Kadiyani olmayanların arkasında namaz kılmak, onlara kız vermek, cenaze namazlarını kılmak yasaklanmıştır. Fakat kitap ehli oldukları için onlardan kız alınabilir⁽¹⁶⁷⁾.

Gulam Ahmed, silahlı cihad döneminin geçtiğini öne sürmektedir. Sadece nefis müdafası durumunda, veya bir milletin silah zoruyla müslümanları dinlerini terketmeye zorlaması durumunda, yahut da insanların İslama girişi kuvvet kullanılarak engellendiğinde savaşmak gerekebilir. Bunun dışında cihad tebliğden ibarettir, din maskesi altında politik harplere girmek yasaklanmıştır⁽¹⁶⁸⁾.

Beşirüddin Mahmud Ahmed'in ifadesine göre Gulam'ın pek çok mucizesi ve olağanüstü halleri vardır. Allah'tan kendisine bir müceddit ve ıslahatçı olduğuna dair vahiyler gelmiştir. Hastalandığı zaman şifası bildirilmiş, ilaç şişeleri dile gelip onunla konuşmuştur. Melekler ona yardım etmiştir. Tabiat kuvvetleri ona boyun eğmiş, Allah tarafından özel bilgi ile techiz edilmiştir. Arapça ona bir gecede mükemmel öğretilmiş, yazdığı Arapça eserler Kur'an mucizesi gibi ölümsüzleşmişlerdir. Allah ona ilahi sırları açıklamış; o da siyasi değişikliklere, sosyal gelişmelere, evrensel olaylara, milletlerarası ilişkilere, dini meselelere, davasının gelecekte kazanacağı başarılarla ve düşmanlarının yenileceğine dair sayısız kehanette bulunmuş, gaipden haberler ver-

miştir. Hz. İsa'nın ölülere diriltmesi ona göre asılsızdır, Gulam yüzbinlerce insana nanevi hayat bahşederek gerçek bir mucize göstermiştir. Hz. Musa sadece siyasi ve manevi bir liderdi, kendi tabilerine Gulam gibi manevi bir bağlılık verememişti. Hz. İsa'ya uyanlar çok azdı, Gulama uyanlar ise çok fazlaydı. Vahiy veya rüyayı sadıka gibi manevi inayetlere mazhar olma kabiliyeti Gulam Ahmed'den onun cemaatı mensuplarına da intikal etmiştir. Bütün bunlar Gulam Ahmed'in manevi rehberliğinin delilleridir⁽¹⁶⁹⁾.

Gulam Ahmed'in 1914 yılında ölümünden sonra kendisine tabi olanlar ikiye bölündü. Bir bölümü Gulam Ahmed'in oğlu Beşirüddin Mahmud Ahmed'e (1884-1965) tabi olarak onu halife seçtiler. Bunlara Kadiyan kolu denmektedir. Ancak diğer müslümanların onlara Kadiyanı demelerine rağmen onlar kendilerine Ahmedîye derler. Hareketin diğer bölümü Lahor kolu olup bunlara Ahmedîye denmektedir. Lahor kolunun liderliğini Mevlana Muhammed Ali (1876-1951) üstlenmiştir. Lahor kolu Gulam Ahmed'in peygamberlik iddiası gibi aşırı görüşlerini reddederek hemen hemen entellektüel bir sünni grup haline geldiği ve diğer müslümanları kendilerinden farklı görmeyerek aradaki uçurumu önemli ölçüde kapatıldı⁽¹⁷⁰⁾. Diğer müslümanlardan farkları, Hz. İsa'nın tabi bir ölümle öldüğü ve göğe yükselmediği, cehennemde hiç kimsenin ebedi kalmayacağı gibi görüşleri ile, İslamın siyasi boyutunu ihmal ederek cihadı misyonerlere benzer bir tebliğ hareketi şeklinde anlamalarıdır⁽¹⁷¹⁾. Ancak bu farklılıklar yorum düzeyini aşmadığından bu cemaat İslam çizgisi içinde yer almaktadır.

Kadiyan kolu ise Gulam Ahmed'in görüşlerini benimseyip onun peygamberliğine inanmaktadır. Bu yüzden bunlar Pakistanda İslam dışı azınlık kabul edilmektedir. Halk onlara Kadiyaniler demektedir.

Kadiyaniler günümüzde Pakistan'dan başka, başta Afrika olmak üzere dünyanın bir çok bölgesinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Amerika ve Kanada da dahil olmak üzere dünyanın bir çok bölgesinde taraftarları bulunmaktadır.

Kadiyanilik, klasik anlamda bir mezhep özelliği taşımamaktadır. İman esasları hakkındaki görüşleri Eşari ve Maturidilerin görüşlerinden farklı değildir. Ameli konularda ise Hanefi fıkıhına tabidirler⁽¹⁷²⁾.

Bununla birlikte, nübüvvet konusundaki görüşleri müslümanlarla aralarında derin bir

uçurum açmış, cihad konusundaki yorumları ise bir tür laiklik ve pasifizm anlayışı getirmiştir. Bu konuda kolonici İngilizlere büyük bir kolaylık sağladıkları muhakkaktır.

Bid'atlerle savaşmak için ortaya çıktığını iddia eden Gulam Ahmed, getirdiği yeni bir cüretkar bid'atlerle eksantrik bir şahsiyet ve tipik bir şarlatan izlenimi uyandırmaktadır.

8- YEZİDİLİK

Yezidiliğin kurucusu kabul edilen Şeyh Adiy b. Müsafir, şiliği şiddetle eleştirilen katı bir sünnidir. Emevi sülalesine mensup olan Şeyh Adiy, Hanbeliliğe bağlıdır ve aynı zamanda ünlü bir Kadiri şeyhidir. O, şilerin lanetlediği Muaviye b. Ebu Süfyan'ı savunmuştur⁽¹⁷³⁾.

Adiy b. Müsafir 1075 yılında Suriye'nin Baalbek şehrinde doğmuş, Hakkari'ye gelerek dini irşad faaliyetlerinde bulunmuş, bir zaviye kurduğu Laleste 1162 de ölmüştür. Ölümünden sonra, ona bağlı olan topluluk şilere karşı Yezid b. Muaviye'yi de savunmaya başlamış, daha sonra aşırı görüşlere saparak Yezid b. Muaviye ve Şeyh Adiy b. Müsafirle olağanüstü vasıflar vermişler, böylece başlangıçta sünni müslüman olan bir cemaat sonunda İslamın dışına çıkarak uydurduğu ilkel bir dine bağlanmış. Yezidilik isminin Yezid b. Muaviyeye izafeten kabul edildiği sanılmaktadır.

Tamamı köylerde yaşayan Yezidiler, İslami bir eğitimin ve bilgidin yoksun oldukları için, bulundukları yörede yaşayan İslam öncesi inanç kalıntılarını, hurafe ve batıl itikadları bilinçlerinin derinliklerinde canlı bir şekilde koruyorlardı. İslama bağlılıkları bu itikadları örten bir ciladan ibaretti. Sonunda bu cila da çatlayıp dökülerek, derinlerde yaşayan eski inançlar yeni unsurlarla da karışıp zenginleşmek suretiyle yüzeeye çıktı.

Onların garip bir akideler yığını olan inançlarını meydana getiren unsurlar, bulundukları bölgenin özelliğinden dolayı çok çeşitlidir. İnanıldıkları sinkretik dinin başlıca akidelerini eski Asur putperestliği, Harran Sabitliği, Zerdüştilik, Şamanizm, Maniliğin Yahudi-Hristiyan özellikleri ve batını-tasavvufi doktrinler oluşturur⁽¹⁷⁴⁾.

Yezidiler kendilerini Yezid b. Muaviyenin yoluna mensup sayarlar⁽¹⁷⁵⁾. Yezid tenasuh yoluyla her zaman dünyaya dönecek olan

Şeyh Adiydi⁽¹⁷⁰⁾. Melek Tavus adıyla andıkları ve horoz şeklinde bir heykelle sembolleştirdikleri Şeytan, onlar için bir mabuddur ve tevbe etmesi sebebiyle Allah tarafından bağışlanmış bir melektir. Onlara göre Melek Tavus aynı zamanda Sultan Yezid (Yezid b. Muaviye)⁽¹⁷¹⁾. Allah dünya ile faal olarak ilgilenmez, sadece dünyanın yaratıcısıdır. Allah iradesinin faal ve yürütücü organı Melek Tavus olup, tenasuh yoluyla Sultan Yezid ve Şeyh Adiy ile bir birlik teşkil etmektedir. Melek Tavus Allah'ın ikinci şahsiyeti olup O'nun faal suretidir⁽¹⁷²⁾.

İslamdaki şeytan ve cehennem inancını kabul etmezler. Onlara göre azab tenasuh yoluyla çekilir⁽¹⁷³⁾. Dinlerinde Kur'an okumak ve dinlemek, mescitlere girmek, namaz kılanı görmek, yeşil giymek ve hamama girmek haramdır⁽¹⁷⁴⁾. Namazları, güneş doğarken ve batarken güneşe karşı üç kere, rükudan ibarettir. Her yıl üç gün oruç tutarlar ve orucu şarapla açarlar. Şeyh Adiy'in türbesini ziyaret etmek hac yerine geçer. Doğan çocuğu sünnet ettirirler, Hristiyanlar gibi vaftiz ederler ve törenle mezhebe ahırlar⁽¹⁷⁵⁾.

Yezidlerin batınılere benzer şekilde yedili dereceleri vardır. Bu dereceler katı bir kast şeklinde olup bir derecede bulunan öbür dereceye geçemez⁽¹⁷⁶⁾. Kullandıkları yorum metodu batınıliğe benzemektedir. Bu da onların batınlıktan etkilendiklerini gösterir.

Yezidiler günümüzde İran, Kafkasya, Irak ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan bazı köylerde yaşamaktadırlar. Sayıları 100 bin civarındadır. Türkiye'deki sayılarının 10

- 130- Gölpinarlı, a.g.yaz.
- 131- Gölpinarlı, Şiilik, s. 149-181
- 132- Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevislik-Bektaşilik, İstanbul, 1977, s. 89-90; Gölpinarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, s. 278
- 133- Köprülü, a.g.yaz.; Gölpinarlı, a.g.yaz.
- 134- Köprülü, a.g.yaz.
- 135- Eröz, a.g.c., s. 17-67
- 136- Tritton, a.g.c., s. 82-83
- 137- Gölpinarlı, a.g.yaz.
- 138- Gölpinarlı, a.g.yaz.; Tritton, a.g.c., s. 82-83
- 139- J. K. Birge, The Bektashi Order of Dervishes, London, 1965, s. 213-216; Ocak, Bektaşî Menakubnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul, 1983, s. 70 vd.
- 140- Tritton, a.g.c., s. 82-83
- 141- Birge, a.g.c., s. 213-216
- 142- Köprülü, a.g.yaz.
- 143- H.A.R. Gibb, Mohammedanism, Oxford Univ. Press, 1954, s. 186;
- 144- Tritton, a.g.c., s. 156; Gölpinarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, s. 162-163
- 145- Gölpinarlı, a.g.c., s. 164-165
- 146- Muhammed Zerendi, Nebil Tarihî, Ankara, 1973, s. 63-64
- 147- Zerendi, a.g.c., s. 71-73
- 148- Zerendi, a.g.c., s. 152-153
- 149- Zerendi, a.g.c., s. 164-166; J.E. Esslemont, Bahá'u'lláh and the New Era, Illinois, 1953, s. 20
- 150- Zerendi, a.g.c., s. 169 vd.
- 151- Zerendi, a.g.c., s. 293; H.A.R. Gibb, a.g.c., s. 186
- 152- Zerendi, a.g.c., s. 316
- 153- Abdülbağa, Mufavezzat, ts. s. 155
- 154- Abdülbağa, a.g.c., s. 121-127
- 155- Abdülbağa, a.g.c., s. 76
- 156- N. Özşuca, Bahai Dini, Ankara, 1967, s. 17
- 157- Özşuca, a.g.c., s. 20-24; ayn. yazr., Bahai Dinde Şer'i Hükümler ve İzahları, Ankara, 1971, s. 64
- 158- Özşuca, Bahai Dinde Şer'i Hükümler, s. 7 vd.
- 159- Özşuca, Bahai Dini, s. 40
- 160- İhsan İlahî Zahir, İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi, Kadiyanilik, İstanbul, 1985, s. 36-46
- 161- Tritton, a.g.c., s. 160-161; K. Cragg, Counsels In Contemporary Islam, Edinburgh Univ. Press, 1967, s. 156-157
- 162- Mirza Beşirüddün Mahmud Ahmed, İslamiyetle Ahmedîye Cereyanı, (Türkçe baskı), Rabwan/Pakistan, 1974, s. 12
- 163- Mahmud Ahmed, a.g.c., s. 24-37
- 164- Mahmud Ahmed, a.g.c., s. 37-52
- 165- Mahmud Ahmed, a.g.c., s. 147-151
- 166- Mahmud Ahmed, a.g.c., s. 166-170
- 167- İhsan İlahî Zahir, a.g.c., s. 47-56; Tritton, a.g.c., s. 161
- 168- Mahmud Ahmed, a.g.c., s. 52-58
- 169- Mahmud Ahmed, a.g.c., s. 65 vd.
- 170- H.A.R. Gibb, a.g.c., s. 187; Cragg, a.g.c., s. 159;
- 171- Mevlana Mahmud Ali, İslam Dini, İstanbul, 1946, II: 213-215 ve 274-279
- 172- Fığlalı, a.g.c., s. 172
- 173- Fığlalı, Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, Yezidilik maddesi, İstanbul, 1987; Gölpinarlı, a.g.c., s. 137-138; Mehmed Aydın, Şeytana Tapma, Yezidilerin İnanç Esasları, İlahiyat Fak. Dergisi, no. 23, Ankara, 1978
- 174- Th. Menzel, İslam Ansiklopedisi, Yezidiler maddesi
- 175- Gölpinarlı, a.g.c., s. 141
- 176- Menzel, a.g.yaz.
- 177- Menzel, a.g.yaz.; Aydın, a.g.yaz.
- 178- Menzel, a.g.yaz.
- 179- Menzel, a.g.yaz.
- 180- Gölpinarlı, a.g.c., s. 141
- 181- Menzel, a.g.yaz.; Gölpinarlı, a.g.c., s. 141; Fığlalı, a.g.yaz.
- 182- Menzel, a.g.yaz.; Fığlalı, a.g.yaz.; Gölpinarlı, a.g.c., s. 141

(SON)

DİPNOTLAR:

- 113- Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, İstanbul, 1980, s. 35 vd.
- 114- Ocak, a.g.c., s. 43 vd.; Köprülü, Osmanlı devletinin Kuruluşu, Ankara, 1968, s. 99-100
- 115- Köprülü, a.g.c., s. 97-99; Gölpinarlı, Melamîlik ve Melamîler, s. 25-26; Ocak, a.g.c., s. 44-49
- 116- Ocak, a.g.c., s. 52-56
- 117- Köprülü, a.g.c., s. 97-99; Ocak, a.g.c., s. 49-51
- 118- Köprülü, a.g.c., s. 97-99
- 119- Ocak, a.g.c., s. 94
- 120- İbnî Bîbî, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, Ankara, 1941, s. 206-210; Cahen, a.g.yaz.; Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1966, s. 176-180
- 121- Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, s. 103
- 122- Ocak, a.g.c., s. 170
- 123- Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, s. 100-101; Ocak, a.g.c., s. 172-173
- 124- Ocak, a.g.c., s. 180
- 125- Köprülü, a.g.c., s. 102
- 126- Köprülü, a.g.yaz.
- 127- Köprülü, a.g.yaz.
- 128- Cahen, a.g.yaz.
- 129- Gölpinarlı, İslam Ansiklopedisi, Kızıbaş maddesi; ayn. yazr. Şiilik, s. 172-174

TOZLU RAFLARDAN

DİKTATÖRLÜK DERSLERİ

(Ignazio SILONE; Çev: Ali SEDEN, Okat YAY 1963-İST.)

Bazı kitaplar var ki efsunlu anlatımlarıyla bir daha yaşanmayacak dünyalar, anılar inşa etmeye çalışırlar belleklerimizde. Hemen okuyup bitirmek istediğimiz ve bir daha kendisine dönmediğimiz kitaplar...

Ama bazı kitaplarda vardır ki, yani dünyalar, bitimsiz ufuklar keşfetmişizdir kendilerinde. Yeni bir öykünün başlangıç veya bitiş sancıları yüküdür sayfalarında. Yaşamış ve yaşanacak gerçeklerin yürek atışlarını duyurur sayfalarında. Belki de yıllar önce okuyup ta ayrılmak zorunda kaldığımız fakat ufukumuzda tıllanan ve en kısa yoldan kendisine döndüğümüz kitaplardır bunlar. Bundan böyle bu kitaplarda ayrılığımızı uzatmadan kucaklayacağız bu sayfada. İlk misafirimiz Ignazio Silone'nin "Diktatörlük Dersleri" adlı kitabı oluyor.

Ignazio Silone, bir ülkede diktatörlüğünü ilan etmek isteyen birisine diktatörlük dersleri verir. Totalitarizm ve Demokrasi ile ilgili güzel tespitlerde bulunur.

"Tarafدارlarınız arasında şairleri, papazları, generalleri, damları, kavel-yeleri siz iktidara geçtikten sonra göreceksiniz. Bir ikisi hariç bunlar sineğin bala veya isterseniz farenin peynire düşmesi gibi başarıya koşarlar. Demokratik bir idarede demokrat olan bunlar, faşist diktatörlüğünde faşist, çekiç orak işaretini gördüce de komünisttirler. Eğer papazlar, galipelerin gayesinin daima tanrıların makbul olduğunu payanlardan öğrenmemiş olsaydılar, tutumları ne olurdu doğrusu merak etmeye değer" (4-5)

Silone-sinik Tomasso-totaliter hareketlerin gelişme şartları, dayandığı kitle ve başarıya ulaşmaları için gerekli ortamı anlattıktan sonra inhitat halindeki yönetimleri şöyle tasvir eder:

"Inhitat halindeki bir idareci sınıf, yarım yamalak ve günbegün alınan tedbirlerle yaşar ve asıl meselelerin tekikini her zaman ertesi güne bırakır. Karar almak zorunda kalınca, verilen vazifeyi durum değiştikten sonra bitiren komisyonlar "su" komisyonlar kurar. Bu geç kalmak demek, araba kırıldıktan sonra yol göstermek demektir. Sorumluluktan kaçmak ve müstakbel tarihçilere kendini beğendirmek için mazeretler hazırlanmak demektir. Öyle

anlaşıyor ki buhran içinde bulunan memleketlerdeki demokralara göre, hükümet elmenin esası, tekme yememek için hakarete tahammül etmektir, elveni şerre razı olmak, çatışmaları yumuşatmak üzere her zaman yeni uzlaşma şekilleri bulmaktır ve uzlaşma imkanı olmayanları uzlaştırmaya çalışmaktır. (Oysa şiddet grupları iyice şiretlesir, saldırılarını yoğunlaştırırlar) Hükümet ve ortığı daha ziyade karıştırmamak için" kelimeleri iyi tartarak teessürlerini bildirir ve "memleketin yüksek menfaati adına" bu hadiselerin kasıtlı olmadığını müjdetler ve "huzurun geri gelmesi için" vatandaşların yardımını ister(...) Demokrosinin sorunlu şahısları, siyasi mütasabeblerinin gerginleşmesinde kazanacak birşeyleri olmadığını ve kaybedecek çok şeyleri olduğunu iyi bilirler. Bu aşamada devkeşu siyaseti güderek zaman kazandıklarını zannederler."(18-19)

"Biliyorsunuz ki, vaziyet iyi iken herkes kendi menleketinde bazı şeylerin olmayacağına inanır; sonra fırtına gelince en çok dinlenen söz şudur; gemisini kurtaran kaptandır. Hakikat şu ki; inhitat halindeki bir siyasi sınıf yalnız sağrılık değil, ihtiyarlığın bütün arazını gösterir. Fenclan en-direkt olarak, Telemague ile ve şahsen XIV. Lui'ye mektubu ile kralına tavsiye ve ikazlarını bildirdi, fakat bir işe yaramadı. Çar Nikola II. ne kadar ikaz edildi! Anlamak için çar olmak lazım değildi. Inhitat halindeki bir siyasi sınıf yalnız elindeki imkanlardan istifade etmeye yararlı kuvvet, kabiliyet, irade ve cesareten değil, aynı zamanda devamlı olarak değişen duruma hakim olmak ve olup bitenleri onlamak için gerekli zekâdan da mahrumdur."

"...diktatörlüğün kuruluşunu ancak uzun süren bir karışıklık mazur gösterebilir(...) Devamlı karışıklıktan sokaktaki adamın sabrını kaybettiren ve ona önüne gelen herkese, hatta tanımadıklarına "ne olursa olsun, yeter ki şu karışıklığa son verecek bir hükümet gelsin" dedirten manevi şartlar doğar. Nebat için humus neyse Faşizm için de karışıklık odur."(28-29)

KUR'AN
KISSALARINA GİRİŞM. Satı ŞİMŞEK
Yüneliz Yayınları, 233 Sh.

Batılıların İslam alemini istila etmeleriyle hızlanan, müsteşriklerin İslam dini konusundaki tekkik ve araştırmaları, Kur'andaki kıssalarla ilgili çalışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır ki o da, Kur'an kıssalarının menşei problemidir. Kur'an konusunda yeterli bir bilgiye sahip olmayan günümüz müslüman aydınlarının bir kısmı da, müsteşriklerin bu tür çalışmalarının etkisinde kalmakta ve kendi dinlerinin kitabı konusunda yanlış kanaatlere sahip olmaktadır.

Bu çerçeveden olarak 1950'lerde Mısır'da Muhammed Ahmed Halefullah tarafından hazırlanan *el-Fennu'l-Kasasi fi'l-Kur'an* isimli doktora çalışmasında, Kur'an kıssalarının vakii olup olmadığı tartışılmış ve vakii olmadığı sonucuna varılmıştır. Müellif bu eserinde Kur'an kıssalarının tamamen edebi kıssalar olduklarını; onlarda sözkonusu edilen olayların gerçekten vukubulmuş olup olmadığının gözönünde bulundurulmadığını ileri sürmektedir.

Bu kıssaların ekserisinin akabinde zikredilen: «Ey Muhammed! Sana bu anlattıklarımız, gayb habertiridir. Bu anlatılanlar gerçek olarak anlatılmaktadır.» gibi ifadeler, kıssalarda hayali unsurların bulunmadığının kesin delilleridir. Bu id-

diayı ileri sürenlerin niyeti ne olursa olsun iddialarını ispatlayacak bir delil ortaya koyamamışlardır.

Kur'an kıssaları, Peygamber (s)'in ve onun şahsında onun yolunu takip eden İslam davetçilerinin sebatlarını artırmak ve onlara teselli vermek ve geçmişten ibret almak için Kur'an'da yer almışlardır.

KUR'AN ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM

Doç. Dr. Mustafa Müslim
Fecr Yayınları, 142 Sh.

Toplumların yenilenen ihtiyaçları, insanla ilgili alanlarda yeni düşüncelerin ortaya çıkması ve modern bilimsel teori alanlarının gittikçe genişlemesi karşısında sağlıklı bakışlar ve çözümler önerilebilmek, ancak Kur'an'ın Konulu Tefsiri'ne başvurmakla mümkündür.

Çünkü müslüman araştırmacı yaşama ilişkin bir problemle karşılaşmışta veya psikoloji, sosyoloji, antropoloji, astronomi, fizik veya ekonomi biliminde yeni bir teori ile karşı karşıya geldiğinde, Kur'an'da bu tip teorileri tartışıp, ona ilişkin Allah'ın hükmünü belirten nasları bulumamaktadır. Kur'an'ın nasları belirtti sayıda olduğu gibi açıkladığı veya tefsil ettiği konular da sınırlıdır. Oysa insan

problemleri ve bilginin ufukları, yaşam sürdüğü sürece artma eğilimindedir. Bundan dolayı çağın problemlerine ve uygarlığın verilerine, ancak Kur'an'ın Konulu Tefsiri'yle veya Kur'an üzerine Konulu Tefsir metoduna benzer etüdlerle karşı koyabiliriz. Ayrıca bu sayede Kur'an incelemelerini de seviyeli ve kaliteli hale getirmiş oluruz.

Ed. İsmail R. Faruki İbrahîmî Dinlerin Diyaloğu

İBRAHİMÎ DİNLERİN DİYALOĞU

Ed. İsmail R. Faruki-Pinar Yayınları

«Orta Çağ başlarında Şam, Bağdat ve Kurtuba'nın hilafet mahkemeleri, Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların sayısız karşılaşmalarına tanık oldu; bu karşılaşmalar esnasında her üç dinin bilgili mensupları mezkûr üç inancı tartıştılar.

Bu görüşmeler, bize büyük bir miras bırakmış olan karşılaştırmalı dinler disiplini (İlmü'l-Milel ve'n-Nihal) doğurdu.

O günlerden bu yana böylesi karşılaşmalar gerçekleşmemiş, söz-konusu disiplin, içinde bulunduğumuz yüzyıla kadar rafa kaldırılmıştır.

Bu konudaki ilk girişim MYHK (Müslüman-Yahudi-Hristiyan Konferansı) oldu. Fakat o da varlığının devamı için gereken halk desteğini sağlayamadı. En son faaliyeti ADA İslami araştırmalar grubu tarafından düzenlenen "İbrahîmî Dinlerin Trioloğu"nu desteklemek oldu.

Bu konferanslar önceden tespit olan şu üç konudaydı: "Diğer Dinler", "Sosyal Örgütlenme Biçimi Olarak Ulus-Devlet" ve "Adalet ve Barış İçin Uluslararası Faktör Olarak İnanç Toplumu".»

Kitap bu konferansların yazarları tarafından gözden geçirilmiş metinlerinden oluşmaktadır.

MAZLUM-DER KÜRT SORUNU FORUMU

Sor Yayınları 450 Sh.

Yayınevi, kitabı şöyle takdim ediyor: 28-29 Kasım 1992 tarihlerinde MAZLUM DER tarafından Ankara'da düzenlenen ve 200'ü aşkın davetlinin katılımıyla gerçekleştirilen forumda Kürd Sorunu çeşitli boyutlarıyla tartışıldı.

Kuşkusuz dünyanın hızla geçirdiği değişimden 'Kürt Sorunu' da etkilenmekte, değişik mecralara sürüklenmektedir. Ancak son günlerde yaşanan kimi gelişmeler karşısında bu sorunun da artık kapanmaya yüz tuttuğu yanlışına düşülmelidir.

Farklı çevrelerden bu kadar müslümanı bir araya getirerek müslümanların böylesine önemli bir sorunlarını tartışma/meşveret etme gibi önemli bir fonksiyonu gerçekleştiren MAZLUM DER'in bu hizmetini sizlere bu kadar geç sunmanın ezikliği ve üzüntüsünü aylardır yaşadığımızı belirtelim. Hüseyin Okçu ve Nurettin Özlük başta olmak üzere birçok kardeşimizin katkılarıyla bu forum kitap halinde sizlere sunulmuştur.

YENİ ÇIKAN KİTAPLAR

- Yeni Gerçekler
P.F. Drucker İş Bankası Yayınları	- Ana Konularıyla Kur'an
Prof. Fazlur Rahman
Fecr Yayınları 320 Sh.
- Malcolm x Son Konuşmalar
Bruce Perry Pinar Yayınları
205 Sh.	- Modernite Versus
Postmodernite
Derleyen: Mehmed Küçük
Vadi Yayınları 315 Sh.
- Yeni Güçler Yeni Şoklar
Alvin Toffler Altın kitaplar 464 Sh.	- Bosna-Hersek
Mediha Akarslan
Ağaç Yayınları 104 Sh.
- Kanunsuz Devlet
Robert Borosage
Şafak Yayınları 260 Sh.	- Osmanlı Devletinde Millet
Sistemi, Bital Eryılmaz
Ağaç Yayınları 115 Sh.
- Arap Klasikleri
Ignace Goldziher
Vadi Yayınları 195 Sh.	- İman Risalesi
Mustafa İslamoğlu
Denge Yayınları 360 Sh.
- Orta Asya Gezisi
Arminius Vambery
Ses Yayınları 220 Sh.	

Para piyasaları, İslâm ülkeleri ve kalkınma (*)

İslâm ülkelerinin niçin kalkınmadığına dair çeşitli tezler geliştirilmiştir. Burada Hristiyan Batı'nın engellemelerinden dinimize yeterince sahip çıkmadığınıza kadar pekçok tez tartışılmıştır. Bu tezlerin hemen hepsinin geçerli ve tutarlı noktaları vardır. Bu tebliğde ilham edilmiş olduğumu gördüğüm bazı noktalara açıklık getireceğim.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN ZAYIFLAMASI

İslâm ülkelerinin en güçlüsü olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesi ve çökmesinde etkili olan faktörlerin en önemlilerinden biri Osmanlı'nın dünya ticaretinden aldığı payın azalması ve Hristiyan dünyasının yeni sömürgelerinden kazandığı servetlerdir. Hristiyan dünyası ile Uzakdoğu arasındaki ticaret yolları eskiden Osmanlı topraklarından geçiyordu. Osmanlı tebası bu ticaretten payını alıyor ve dolayısıyla imparatorluk zenginleşiyordu.

Güney Afrika yoluyla Hindistan ve Çin yolunun açılması, dünya ticaretini başka yollara kaydırır. Amerika kıtasının keşfi, zengin altın madenleri ve Afrika'da getirilen esirler büyük üretim kapasiteleri çıkardı. Bu zenginlik Avrupa'ya da aktı. Zenginleşen Hristiyan Avrupa önce Endülü'sü tekrar Hristiyanlaştırdı. Yahudiler'i kovdu. Daha sonrada gücünü Doğu'daki Osmanlı İmparatorluğu'na yöneltti. Osmanlı bu devirde ihracatını ve üretimini artıramadığı için giderek fakirleşti. Yeniçerilerine bile maaş ödeyemez duruma düştü. Donanmasını ve ordusunu en son silahlarla teçhiz edemedi.

OSMANLI'NIN İFLASININ BİR SEBEBİ

Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerinde gerilediğini, gücünü kaybettiğini görünce çeşitli ıslahat teşebbüsleri oldu. III. Selim zamanında başlayan bu ıslahat teşebbüsleri, imparatorluk yıkılana kadar devam etti. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de imparatorluktan gelen bu geleneği devam ettirdi.

Osmanlı niçin iflas etti? Öncelikle Osmanlı'nın ihracat geliri, ticaret geliri eskiye göre azalmıştı. Osmanlı idaresi bankalarının ve borsanın gerekli olduğuna inanarak bunları getirdi. Buna rağmen Müslüman teba tasarruflarını bankalardan ziyade altına veya gümüş akçeye yatırmayı tercih etti. O günkü vasiyetnameler bunun en güzel örnekleridir.

O dönemde İmparatorluk önemli projelerini finanse ettirmek için tahvil ve hisse senetleri çıkarttı. Bunları Osmanlı tebası almazdı. Bunlar Avrupalılar'a satıldı. İç borçlarına yapılmadığı için dış borçlarına yapıldı. Eğer Osmanlı kendi para piyasalarını geliştirebilseydi, dış borçlanmaya gidilmeyecekti.

Osmanlı para piyasalarını geliştirmeyi düşündü ama Müslüman nüfusun kabul edebileceği cazip, kârlı para enstrümanları veya araçları geliştiremedi. Para piyasalarını geliştiremeyen Osmanlı, kanı az bir beden gibi güçsüz kaldığı için yıkıldı. Ordusunu, donanmasını finanse edemedi.

ENFLASYONUN SEBEBİ

Enflasyon artık dünyanın her ülkesinde vardır. Milletler altın ve gümüş gibi metaller yerine kâğıt paraya geçtikten sonra enflasyon ekonomilerin ayrılmaz bir unsuru olmuştur.

Osmanlı'da 19. asrın sonlarına doğru kâğıt paraya geçil-

miştir. O zaman değerli metali yani gümüşü ikâme ettiği, yerine geçtiği için adına "kaime" dendi. Halk arasında bu "gayme" olarak kaldı. Bu kâğıt paralar altının ve gümüşün aksine istenildiği kadar basılabiliyordu.

Osmanlı döneminde gümüş akçeye bakır karıştırılıp, piyasadaki akçenin miktarı artırılmak istenince isyan çıktı. Bu ilk devalüasyon, yani değer düşürme, ilk büyük enflasyonu getirdi.

Eski çağlardaki para ile bugünkü para arasında çok fark vardır. O çağlarda devletin emisyon yapması yani para basması için elinde altın veya gümüş serveti olması gerekirdi. Devletin hazinesi boş idiyse para basamıyordu. Halbuki "gayme"nin yani kâğıt paranın olduğu dünyamızda devlet hazinesi boş iken de istediği kadar kâğıt para basabiliyor. Devlet çok para basınca, üretici de soyulmamak için elindeki mala daha fazla para istiyor. Zaten eğer kâğıt paraya geçilmeseydi belki de enflasyon bu kadar büyük bir sorun olmayacaktı. İyi işleyen ekonomilerde dirayetli yöneticiler fazla kâğıt para basmazlar. Ülkenin hesabını, kitabını çok iyi yaparlar. Ama yöneticileri yeterince dirayetli olmayan ülkelerde, hazine boştur. Hazineyi boşaltan başlıca sebepler zarar eden kamu kuruluşları, sosyal güvenlik kurumları ve israfdır. Dirayetli yöneticiler bu zararları ve israfı, milletin menfaati için durdururlardır. Bu yapıldığı takdirde enflasyon otomatik olarak durur.

PARA PIYASALARININ ÖNEMİ

Bir ülkenin kalkınmasında en önemli unsurların başında para piyasaları gelir. Para piyasalarının önemini bir benzetme ile izah edelim. Bir insan bedeni için kan ve kan damarları ne ise, bir ülke için de para piyasaları o demektir. Kan akmış ve damarları tıkanmış bir insanın güçlü olması mümkün değildir. Aynı şekilde para piyasaları gelişmemiş ülkelerin de güçlü olmaları mümkün değildir. İslâm ülkelerinin geri kalmasında para piyasalarının gelişmemiş olmasının çok büyük katkısı vardır. Eğer, İslâm ülkeleri para piyasalarını geliştiremezlerse geri kalmaya mahkûmdurlar. Yanlış para politikaları İslâm ülkelerinin kansız kalmalarına; kanlarının, servetlerinin başka ülkelere akmasına sebep olur.

YANLIŞ PARA POLİTİKALARI NASIL

ZARAR VERİR?

Yanlış para politikaları olan ülkelere tasarruflar yanlış yerlere gider. Eğer, o ülkede tasarrufları artıracak, tüketimi caydırarak politikalar yoksa ne olur? Parası olan parasını altına ve dövizde kaydırır. Altın almak için o ülkenin dövizini İsviçre bankalarına gider. İsviçre bankaları da Güney Afrika altın madenlerine giderek altın alır. Altın ülkeye gelir ama yastık altına girer. Ekonomiye, yatırımlara hiçbir faydası olmaz. Halbuki altın için harcanan döviz ülke içinde kalsa idi, bunlarla fabrikalar kurulacak, binlerce aç insan ekmek kapısı bulacaktı. İşte İslâm ülkelerinde altına olan talep, o ülkelerin kanlarının, servetlerinin Amerikan ve İsviçre bankalarına ve Güney Afrika'ya akmasına sebep olur. Bu ise siyonizme belki en büyük hizmettir.

(* Aduan Kahveci'nin Hekimoğlu İsmail'e gönderdiği yazı.)

9.2.93 Zaman

Türkiye ve Dünya'dan Kısa Kısa...

31.3.93 "Konuşan Türkiye" Susturuldu. Özel televizyonlara devlet imkânları peşkeş çekilirken gariban radyolar birer ikişer kapatılıyor.

1.4.93 "Beni TV sapık yaptı. Ankara'da 12 kız çocuğuna sarkıntılık ve tecavüz suçundan yakalanan 18 yaşındaki sapık A.D.TV'den etkilendiğini söyledi.

Kelbecer'de Katliam. Türkiye'nin yardımını ile beslenen eli kanlı Ermeniler, Azerbaycan topraklarında ilerliyor... Azerbaycan'da olağanüstü hal...

2.4.93 İkiyüzlü Batı'ya Bin Lânet. Sahipsiz Bosna'lı çocuklar Batılı ülkelerinde köle gibi satılıyor.

3.4.93 Kelbecer Düştü... Şehir ateşler içinde yaşıyor... Ermeniler ilerliyor...

Özal'ın Orta Asya Çıkarması. Özal 221 kişilik heyetle gezisine başladı.

4.4.93 "Dışımızı Gösterelim." Cumhurbaşkanı Özal, Ermenistan'a askeri müdahale istedi.

Karabağ Ermenistan Oldu. Ermenistan, Azerbaycan'ın da onda birini işgal etti.

6.4.93 Bosna... Srebrenica düştü düşüyor.

8.4.93 Sancak'ta Sırp Çemberi Daralıyor.

10.4.93 Nahçıvan Barut Gibi. Aliyev: "Türkiye'den asker isteyebiliriz".

11.4.93 Bosna'da Umut Uçuşu. Uçuşa yasak bölgeyi deneyecek olan NATO hava gücü, ilk uçuşlarına bugün başlıyor.

Bakü'nün Umudu Tahran. Azerbaycan, Ermeni saldırılarının başlaması üzerine İran'ın devreye girmesini istedi.

Fizuli Düşmek Üzere. Rusya'dan her türlü desteği olan Ermenilerin dört koldan ilerleyişi sürüyor.

13.4.93 Demirel'den İLKŞAN'la İlgili Açıklama. "Arsa'nın alınması için talimatı ben verdim, parayı da ben ödedim."

Keşmir'de Hindu Terörü. Srinagar'da 50 kadar ev ve dükkân Hindu askerler tarafından ateşe verildi.

Dosya Savaşı Kızıştı. Milyarlarca liralık yolsuzluk dosyaları birbirini izliyor. İLKŞAN'a 300 milyar verilmesini 3 DYP'li milletvekili istedi.

15.4.93 Özal'dan Ermeniler'e Gözdağı. 'Nahçıvan'a girebiliriz'

Mesut Yılmaz. 'Elimizde çok yolsuzluk dosyası var.

16.4.93 Türk Jetleri Bosna'ya. Nato Başkomutanı F-16'ları göreve çağırdı. Atina ve Sofya geçit vermiyor.

Filistin'de zulüm. İsrail Filistinliler'e ateş açtı: 17 yaralı.

17.4.93 5 gün Ulusal Yas. Cumhurbaşkanı Özal vefat etti.

Bosna. Srebrenica ölümlü yaşıyor. Düştüğüne ilişkin haberler var.

19.4.93 Genelev Patroniçesi Matilt Manukyan. Yine vergi rekortmeni oldu.

Türk F-16'lar. Bosna'yı denetleyen uçaklarımız İtalya'da.

20.4.93 Boşnaklarla Hırvatlar Boğaz Boğaza. Vi-

tez'de 200 kişi öldü.

21.4.93 Turgut Özal. Ankara'dan tekbirlerle uğurlandı.

ABD'den Boşnaklar'a Silah. Clinton, Boşnaklara silah ambargosunu kaldırmayı düşünüyor.

22.4.93 Özal Toprağa Verildi. Onbinler uğurladı.

23.4.93 Hırvatlar. Müslümanları, diri diri yakıyorlar.

Mısır. 7 müslüman idama mahkum edildi.

24.4.93 Katle Fetva. İsrail eski Hahambaşısı, Yahudilere kendilerine saldıran Filistinlileri hemen öldürebileceklerini belinen bir fetva verdi.

Vahşet Yarışı. Bosna'da müslüman bir köy halkı katledilip cesetler yakıldı.

25.4.93 Rusya'da Referandum. Rus halkı, Yeltsin ve reformların geleceği için sandık başına gitti.

Bosna. Hırvatlarla-Müslümanlar arasında ateşkes sağlandı.

27.4.93 Sırlara Tam Abluka. BM Güvenlik Konseyi'nin Sırlara daha sıkı müeyyide uygulanmasını öngören 280 sayılı kararı yürürlüğe girdi.

28.4.93 Bile Bile Facia. İstanbul UMRANIYE'de çöplerin altında biriken metan gazı parlayınca 15 ev göçük altında kaldı. 70 ölü tahmin ediliyor.

Kosova. Sırlar Kosova'da da etnik bir temizlik yapmaya hazırlanıyor.

29.4.93 Koalisyonunda Sıkıntı. SHP'nin hazırladığı "İLKŞAN RAPORU" koalisyonunda sıkıntı yarattı.

1.5.93 'Temiz Toplum' İntiharı. Fransa'nın rüşvetle suçlanan 1 ay önceki Başkanı kendini vurdu.

Çocuk Katliamı. Yahudiler İsrail'e götürdüğü 89 Bosna'lı çocuğu Organ Bankası'na satı.

2.5.93 Bosna. Sırlar, Atina Zirvesi'nde Vance-Owen Barış Planı'nı kabul ettiler.

Cezayir. İslami Selamet yöneticilerine yapılan iş-kence had safhaya ulaştı.

3.5.93 Yemen'de İhvan Yanlısı İslami Hareketin Büyük Başarısı. "El-İslah" ikinci parti.

4.5.93 Dosyalar Savaşı. Yılmaz'dan Çağlar'a 200 milyonluk 'yavşak' davası.

5.5.93 İngiltere-Kıbrıs. Asil Nadir Kıbrıs'a kaçtı.

6.5.93 İslami Hareket. Mumcu cinayetiyle ilgili İslami Hareket Örgütü fos çıktı.

7.5.93 Somali'de Çatışma. 60 kişi öldü.

Bombardımana Red. Sırlar'ın havadan bombardımanına İngiltere ve Rusya'dan red.

8.5.93 İngiltere-Kıbrıs. Asil Nadir'i iade etmeyen Kıbrıs'a İngiltere'den ambargo.

10.5.93 Buğday İthalatı. Ermenistan'a gönderdiğimiz unlu buğdaya karşılık Fransa'dan üçüncü sınıf buğday alındı.

11.5.93 Dışişleri. Çekiş Güç'ün kalmasında fayda var.

Bosna. Şimdi de Hırvatlar saldırıyor.

13.5.93 İngiltere. Kültür'e 20 bin incil gönderilecek.

Kosova, Sırp'lar Kosova'yı kuşanıyor.

14.5.93 Amerika. Amerika'lı Katolik Piskoposlar, Amerika'nın Müslümanları kurtarmak için Bosna'ya askeri müdahalede bulunmasını istediler.

16.5.93 Süleyman Demirel. Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı oldu.

17.5.93 Vance-Owen Planı Öldü. Radovan Karadzic, Atina'da imzaladığı plânın ölü bir plân olduğunu ölü sürerek yeni bir plân yapılmasını önerdi.

18.5.93 Gazze'de Çocuk Katliamı. İsrailîlerin açtığı ateş sonucu 4 Filistinli çocuk öldü.

Bosna, Mostar'da Müslümanlara ait bir cephanelik havaya uçtu.

19.5.93 Korkunç Bilanço. Bosnada 16 bini çocuk 138 bin ölü, 150 bin yaralı.

Sosyal Çöküntü. Liseli kız annesini baltayla parçaladı.

20.5.93 Afganistan. Hükümet açıklandı.

21.5.93 Büyük Değişim Partisi. Resmen kuruldu. Bangladeş. 300 bin kişi Bosna'daki zulmü kınayan gösteri yaptı.

22.5.93 Milletvekillerine bir kıyak daha. Hazine'den aldıkları muhteşem arazinin üzerine şimdi 2-3 katlı şahane ihmal villalar yaptırıyorlar.

23.5.93 'Sosyal Demokrat' Rüşvet. SHP'li belediye başkanının da içinde bulunduğu bir rüşvet şebekesi ortaya çıkarıldı.

25.5.93 Affa Karşı Katliam. PKK teröristleri, iki otobüsteki 31 askeri ve 4 yurttaşı katletti. 15 kişiyi kaçırdı.

26.5.93 Kıbrıs Görüşmeleri. Pazarlık düğümlendi.

27.5.93 Cezayir. 38 müslümana idam cezası.

Güneydoğu. PKK üçü çocuk 19 kişiyi kaçırdı.

29.5.93 Nazi Vahşeti. Türk aileyi diri diri yaktılar. 3'ü çocuk 5 ölü.

"Statüko"nun adı, bizde "değişim" mi oldu?

Türkiye değişti mi? Siyaset yenilendi mi? Yeni bir dönem başladı mı?

Gerçekten, yeniliğe, güzelliğe doğru değişmekteyiz?

Aslında, acele tarafından değişmeyi pek de severiz:

"Moda" ceketin yaka cebine bir mendil kondurmak ve bir de çiçekli kravat takmak ise, izlemekte, "değişmekte" hiç gecikmeyiz. Tabii, mendilin en morunu, kravatın en kırmızısını seçmek koşuluyla... "Moda", ayağa şort, başa kep geçirmekse, kimsenin kuşku olmasın, genç-yaşlı demeksizin, anında izleyiveririz.

Böylece değişip, yenileşiriz.

Şimdilerde de "hızlı" bir değişim yaşamaktayız:

Cumhurbaşkanımız değişti; başbakanımız değişti; bazı partilerimizin inançları değişti. Toplum olarak biz de elden geldiğince değişip, yenileşmekteyiz; Değer yargılarımız değişti, ahlak ölçülerimiz değişti, eskiden ayıpladığımıza şimdi özenmeye, başladık.

Böylece, hep birlikte yenileşmekteyiz. Ne güzel, değil mi?

Siyaset nasıl yenileşti?

Başbakan, cumhurbaşkanı oldu. Ekonomiden sorumlu bakan, başbakan oldu. Böylece "yenileştiler". Daha doğrusu, başbakanın rütbesi cumhurbaşkanına yükseldi; ya da geriledi. Ekonomiye sorumlu kişinin rütbesi de, başbakanlığa yükseldi. İnsanlar aynı, en önemlisi, anlayışlar aynı. Geçmişteki kimliğini şimdi cumhurbaşkanlığında sürdüren bir eski başbakan; geçmişteki ekonomi politikalarını şimdi başbakanlıkta sürdürmeye hazırlanan bir eski bakan.

"Değişim" bunun neresinde?

Galiba değişen pek bir şey yok da, biz mi değiştik? Daha doğrusu, değişim olmayan değişimleri değişim sanmamız bize öğretil-di de, böyle mi şartlandık?

Değişmeyen bir özün değişebilen görüntülerini, dünyanın en önemli, en çarpıcı olayı saymak, ancak özden uzaklaşıp, görüntülere takılmış toplumlarda olabilir. Türkiye uzun zamandır böyle bir süreci yaşıyor. Toplum "değişiyor". nereye kadar? Değişim zannettiğinin değişim olmadığını yeterince yaşayıp, anlayana kadar. Köşe dönmecilere bilinçaltı özentisinin sonuç vermediğini farkedene kadar. Ahlaksızlığa "hoşgörü" bakmanın, tepkisiz kalmanın, öncelikle ona kaybettirdiğini öğrenene kadar.

Ama bu arada, görüntülere kapılıp özü kaybedenler, bu "değişim oyununu" izlemeye devam ediyor.

30.6.93 Sabah
İsmail CEM

Tepemizde patlayan çöpler

Bugüne kadar pisliğimize ilgili ne kadar yazı yazdıysam tepki gördüm.

Neden böyle olduğumuzu sorup durdum.

Bir kaç bin 'Türk'ün bir arada yaşadığı her yer kuyor dedim.

Kangal köpeklerinin söylülüklerinden örnekler verdim ve "Soylu köpekler bile yatırları yere pislemiyorlar," diye yazdım.

Her yazıdan sonra, dediklerimi onaylayan mektupları yanı sıra, Türk milletine niye hakaret ettiğini soran okuyucu mektupları aldım.

Felâket tellallığı yapmayayım ama ne yazık ki bu daha başlangıç. Böylece barbarca bir gidişin sonuçlarını hepimiz en ağır şekilde ödeyeceğiz.

Herkesin ağzında "ranç, para, gelir, köşeyi dönke, döviz, arsa" sözleri; yolsuzluklar, rüşvet cinayetleri, inşaatlar, siteler ve gelip giden, bitmek bitmeyen kamyonlar, çakıllar, çimentolar, oto yol kenarlarına kurulup çürük çökekonda mahalleleri, akşamları televizyon kumbaraları arasına sıkışmış düzensiz, Pompei eğlenceleri ve bütün bunların ortasında değerlerini yitirmekle olan bir halk.

Dünyanın neresinde olursa olsun bu gidişin sonucu iyi değildir.

Oysa bizler, orta halli, şehirli ailelerin çocukları ne temiz evlerde büyümüşük.

İler şey böylesine ümitsizlikle temizlenirdi ki radyonun üstüne bile bormeyaz örtüler örtülürdü en ufak bir kırı gösterecek diye.

Mutlak musluğunda el yıkamak neredeyse cinayet derecesinde bir suçtu.

Böyle bir temizlik ortamından sonra Avrupalıların ev yaşamı bile, alıştığımız ölçüde temiz gelmezmiş bizlere.

Dünyaya "Türk hamamı" diye bir kavram hediye olmuş olan bu ülkeye ne oldu?

Neden dünyanın en pis insanları haline geldik?

Neden uygar dünyaya yakışmayacak bir pislik denizinde yüzyoruz?

Anlamıyorum.

İnanamıyorum!

1.5.93 Sabah
Zafer LİVANELİ